

T. C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Muhasebe Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi
ve
Türkiye Uygulamaları

Murat AKYÜZ

2501030631

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Yücel ERCAN

İstanbul 2005

ÖZ(ABSTRACT)

Bu projenin amacı, “İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesini” Uluslararası Muhasebe Standartları açıklamaları ve Türkiye muhasebe uygulamalarını esas alarak, incelemek ve açıklamaktır. Bununla birlikte çalışmada iştiraklerin değerlemesinde kullanılan yöntemlerin karşılaştırmalı olarak açıklanması da ele alınmıştır.

Muhasebeleştirme sürecinde iki yöntem söz konusudur. Bunlar maliyet ve özkaynak yöntemleridir. Dünyada birçok ülkede muhasebeleştirme sürecinde özkaynak yöntemi kullanılmaktadır.

Özkaynak yöntemi yatırımcının yatırıma konu işletmedeki payını raporlamakta kullanılan bir muhasebe yöntemidir. Bu yöntemde iştiraklere yatırımlar maliyet bedelleri ile kaydedilirler. İzleyen dönemde yatırımcı yatırıma konu işletmedeki kazanç payını yatırım karı, yatırıma konu işletmedeki zarar payını ise yatırım zararı olarak raporlar. Yatırıma konu işletmeden alınan kar payları ise yatırım tutarından düşülür.

The aim of this project is to examine and explain “the accounting for investment in associates”, based on International Accounting Standards(IAS) and Turkish accounting rules. In addition, the other purpose of this project is to explain with compared methods which are using associates’ valuation.

There are two methods are using in accounting process. These are the cost method and the equity method. Most of countries on the world are mainly using the equity method.

The equity method is a method of accounting used for reporting the investor’s share of the investee. Investments in associates are recorded by their costs. Than the investor reports its share of investee’s earning as investment income and its share of investee’s losses as investment loss. Dividends received from investee are also eliminated from the investment account.

ÖNSÖZ

Bu çalışmayla özellikle 1980’li yıllardan başlayarak sermaye hareketlerine konu olan iştirak yatırımlarının kapsamı ve konuyla ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemelerinin açıklanması amaçlanmıştır.

Dünyada ve ülkemizde sermaye hareketlerinin hız kazanması şirketlerin bilançolarındaki iştirakler kaleminin önem kazanmasına yol açmıştır. Gelişmiş Batı ülkelerinde konuya gereken önem verilmiş ve iştiraklerdeki yatırımların muhasebeleştirilmesi ile ilgili çeşitli raporlar ve standartlar yayımlanmıştır. Ülkemizde de özellikle son yıllarda konuya gereken önem vermeye başlanmış, bu konuda çeşitli raporlar ve standartlar yayımlanmıştır.

Bu çalışmada, yayınlanmış bu rapor ve çalışmalardan yola çıkılarak hem ülkemizde hem de uluslararası alanda, konuya ilişkin yapılmış düzenlemeler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmam sırasında yardımlarını ve değerli katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Yücel ERCAN’a, ayrıca tüm sorularıma sabırla yanıtlar veren hocalarıma teşekkürü bir borç biliyorum.

İÇİNDEKİLER

Öz(Abstract).....	iii
Önsöz.....	iv
Tablolar.....	x
Kısaltmalar.....	xi
Giriş.....	1

I. BÖLÜM

İştiraklere Yatırımların Amacı, Niteliği ve Bazı Temel Kavramlar

A-İştiraklere Yatırımların Amacı ve Niteliği.....	3
B-İştirak İlişkisinin Başlama ve Sona Erme Biçimleri.....	8
C-Çalışmaya İlişkin Temel Kavramlar.....	12

II. BÖLÜM

İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi ve Uluslararası
Muhasebe Standartlarının Konuya İlişkin Düzenlemeleri

A-İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının Konuya İlişkin Düzenlemeleri.....	20
B-İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi ve Özkaynak Yöntemi.....	25
1-Maliyet Yöntemi(The Cost Method).....	28
2-Özkaynak Yöntemi(The Equity Method).....	29
a.Özkaynak Yönteminin Gerekçesi.....	30
b.Yönteme İlişkin Temel Esaslar.....	31
c.Özkaynak Yönteminin Uygulama Alanları.....	32

(1) Konsolide Finansal Tablolarda Yer Alacak İştirakler.....	33
(2) İştirak Eden(Yatırımcı) İşletmelerin Bireysel Finansal Tablolarında Yer Alacak İştirakler.....	33
(3) İş Ortaklıklarına İştirakler.....	36
d. Özkaynak Yönteminin Uygulanması.....	36
(1) Özkaynak Yönteminin İlk Kez Uygulanması.....	37
(2) Özkaynak Yönteminin İzleyen Yıllarda Uygulanması.....	38
(3) Özkaynak Yönteminin Uygulanmasından Vazgeçilmesi.....	41
e. Yöntemin Uygulanmasını Güçleştiren Problemler.....	43

III. BÖLÜM

Konuya İlişkin Türkiye Muhasebe Standartları ve Uluslararası Muhasebe Standartları ile Karşılaştırılması

A-Ülkemizde Ulusal Muhasebe Standartlarının Gelişimi ve TMSK.....	55
B-TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi” ve Uluslararası Muhasebe Standartları İle Karşılaştırılması.....	58
1.Amaç(Kapsam).....	58
2.Tanımlar.....	59
3.Standardın İçeriği.....	60
4.Açıklamalar.....	60
5.Özkaynak Yönteminin Uygulanması.....	63
6.Raporlanacak Bilgiler.....	65
7.Yürürlük Tarihi.....	66

IV. BÖLÜM

Konuya İlişkin SPK Düzenlemeleri ve Uluslararası Düzenlemelerle Uyumlaşma Süreci

A-Konuya İlişkin SPK Düzenlemeleri ve Uluslararası Düzenlemelerle Uyumlaşma Süreci.....	67
B-Seri:XI No: 1 Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ.....	70
1.İştiraklerin Değerlemesi	70
2.Kanuna Tabi Ortaklıklar ve Aracı Kurumlarca Düzenlenecek Ayrıntılı ve Özet Bilançolarda İştiraklere İlişkin Açıklamalar.....	70
C-Seri:XI No:21 Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ.....	71
1.Özkaynak Yönteminin Uygulanması.....	72
D-Seri:XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ.....	74
1.Tebliğin İlgili Kısımının Amacı ve Kapsamı.....	75
2.Tanımlar.....	76
3.Yatırımcının Konsolide Finansal Tabloları	76
4.İştiraklerin İştirak Olma Sıfatlarını Kaybetmeleri.....	76
5.Yatırımcının Bireysel Finansal Tabloları.....	76
6.Özkaynak Yönteminin Uygulanması.....	77
7.İştiraklerin Özkaynak Yöntemiyle İzlenmesine Son Verilmesi.....	80
8.İştiraklerde Değer Düşüklüğü.....	80
9.Özkaynak Yöntemine Göre Muhasebeleştirilen İştiraklerle İlgili Dipnotlar.....	81
10.İştiraklerin Mali Tablolarda Gösterimi.....	82

V. BÖLÜM

Ülkemizde İştiraklere İlişkin Hukuki Düzenlemeler ve Tek Düzen Hesap Planı Açısından İştiraklere Yatırımlar

A-İştiraklerin Değerlemesi.....	83
1.Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu Açısından İştiraklerin Değerlemesi.....	83
2.SPK ve TMS Açısından İştiraklerin Değerlemesi.....	86
3.Bedelsiz Hisse Senetlerinin Değerlemesi.....	88
4.İştirak Hisselerinin Edinimi Esnasında Ödenen Faiz ve Kur Farkları.....	89
B-İştirak Kazançları İstisnası.....	90
1.İştirak Kazançları İstisnasının Amacı ve Niteliği.....	90
2.İştirak Kazançları İstisnasından Yararlanma Koşulları.....	91
3.İştirak Kazançları İstisnasının Gelir Vergisi Tevkifatı Karşısındaki Durumu.....	92
4.Faiz ve Kur Farkı Giderlerinin Kurum Kazancına Yansıtılması.....	92
C-İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnası.....	94
1.İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnasının Amacı ve Niteliği.....	95
2.İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnasından Yararlanma Koşulları.....	95
3.Holding Şirketlerin Durumu.....	97
4.Bedelsiz Hisse Senetlerinin Durumu.....	97
5.İstisnaya Konu Kazancın Gelir Vergisi Tevkifatı Karşısındaki Durumu.....	98
6.Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) İstisnası.....	98
7.Damga Vergisi İstisnası.....	99
D-Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinde İştiraklere İlişkin Düzenlemeler.....	100

VI. BÖLÜM

İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesine İlişkin Örnek Uygulama

A-Uygulamanın Amacı ve Niteliği	108
B-Uygulamaya İlişkin Verilerin Analizi.....	109
C-Uygulamaya Konu İşletmenin Maliyet Yöntemini Esas Alarak Gerçekleştirdiği Muhasebeleştirme İşlemleri.....	111
D-Aynı Uygulama İle İlgili Özkaynak Yöntemi Esas Alınarak Yapılacak Muhasebeleştirme İşlemleri.....	127
E-Yöntemlerin Karşılaştırılması.....	147
Sonuç.....	149
Kaynakça.....	152

TABLÖLAR

Tablo 1-Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımlarında Ölçme ve Raporlama

Tablo 2-Elde Etme Biçimleri ve Elde Etme Maliyetinin Unsurları

Tablo 3-Farklı Muhasebe Standartlarına Göre Bireysel Finansal Tablolardaki
İştiraklerin Muhasebeleştirilmesinde Uygulanan Yöntemler

Tablo 4-Özkaynak Yönteminde İzleyen Yıllarda İştirakin Değerine Etki Eden Planlı
ve Plan Dışı İşlemler

Tablo 5-Tablo 5- Seri:XI No:25 Sayılı SPK Tebliğinin Uluslararası Finansal
Raporlama Standartları'na Karşılık Gelen Kısımları

KISALTMALAR LİSTESİ

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

TMS: Türkiye Muhasebe Standartları

THP: Tek Düzen Hesap Planı

IAS: International Accounting Standards(Uluslararası Muhasebe Standartları)

IFRS: International Financial Reporting Standards(Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)

IASB:International Accounting Standards Board(Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)

TTK: Türk Ticaret Kanunu

VUK: Vergi Usul Kanunu

GVK: Gelir Vergisi Kanunu

Bkz: Bakınız

a.g.e :Adı Geçen Eser

GİRİŞ

Son yıllarda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde artan rekabet ortamı, işletmelerin kendi aralarında güç birlikleri kurmalarını zorunlu kılmıştır. Bu güç birlikleri; şirket evlilikleri, ortak girişimler ve grup şirketleri biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu oluşumların temel nedeni kısaca, diğer şirketlere bağımlılığın azaltılması ve etkinliğin artırılması biçiminde özetlenebilir.

Yaşanılan bu sürecin muhasebe üzerindeki temel etkilerinden ilki, uzun vadeli hisse senedi yatırımlarının sınıflandırılması ve söz konusu yatırımların muhasebeleştirilmesidir.

İçinde bulunduğumuz dönemde işletmelerin giderek daha fazla başvurduğu uzun vadeli hisse senedi yatırımları, finansal tablo kullanıcılarının, işletmelerin finansal performanslarını değerlerken başvurdukları önemli bir yatırım kalemi haline gelmiştir. Zira bu yatırımlar işletmelerin finansal etkinlikleri üzerinde giderek artan bir öneme sahip olmaktadır.

Uzun vadeli hisse senedi yatırımları, mevcut iş ilişkilerini, yada ticari ilişkileri korumak, kolaylaştırmak veya daha ileriye götürmek, yatırım yapılan işletmenin yönetimine katılmak veya yönetimini kontrol etmek amacıyla yapılan yatırımlardır.

Söz konusu yatırımlar, yatırımcının yatırıma konu işletme üzerindeki etki derecesine göre, bağlı ortaklıklar, iştirakler ve diğer uzun vadeli yatırımlar olarak sınıflandırılabilirler.

Bu çalışma uzun vadeli hisse senedi yatırımları arasında, son dönemde çok sık başvurulmuş, iştirak yatırımlarının muhasebeleştirilmesini konu edinmektedir. Bu çalışma söz konusu yatırımlara ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemelerin karşılaştırılmalı olarak sunulmasını amaçlamaktadır. Buradan hareketle konu öncelikli olarak uluslararası düzenlemeler esas alınarak açıklanmaya çalışılmış, ardından Türkiye’de konuya ilişkin yapılmış düzenlemelere yer verilmiştir.

Ülkemiz uygulamaları ele alınırken, SPK düzenlemeleri, Türkiye Muhasebe Standartları, Maliye Bakanlığı’nca yayınlanan Tek Düzen Hesap Planı ve çeşitli

hukuki düzenlemeler esas alınmış, bankacılık alanında konuya ilişkin yapılmış düzenlemeler kapsam dışı bırakılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde iştirak yatırımlarının, amaçları ve niteliği, başlama ve sona erme biçimleri ile ilgili açıklamalara yer verilmiş; çalışmanın ve ilgili kaynakların daha kolay takip edilmesini sağlamak amacıyla, çalışmada sıkça karşılaşılan kavramlar karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, esas olarak iştirak yatırımlarının muhasebeleştirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu bölümdeki açıklamalar ve örnek uygulamalar, IAS(International Accounting Standards) esas alınarak yapılmıştır. Bu bölümde maliyet yöntemine de değinilmekle birlikte esas itibari ile özkaynak yöntemi üzerinde durulmuştur.

Takip eden bölümde, Türkiye Muhasebe Standartları-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi” standardının konuya ilişkin düzenlemeleri ve söz konusu düzenlemelerin uluslararası düzenlemelerle karşılaştırılmasına yer verilmiştir. SPK’nın konuya ilişkin düzenlemeleri ve bu düzenlemelerin uluslararası düzenlemelerle uyumlaşma sürecine de dördüncü bölümde değinilmiştir.

Beşinci bölümde, iştirak kazançları istisnası, iştirak hissesi satış kazançları istisnası gibi ülkemiz hukuki düzenlemeleri içinde yer alan uygulamalar açıklanmaya çalışılmış son olarak Tek Düzen Hesap Planı’nda yer alan, iştiraklere ilişkin açıklamalar çalışmaya konu edinmiştir.

Çalışmanın altıncı ve son bölümünde ise, ülkemiz uygulamalarının daha anlaşılır kılınması açısından, gerçek bir işletmeye ait veriler esas alınarak hazırlanmış uygulamaya yer verilmiştir.

Çalışmanın ilgili bölümlerinde iştirak ve bağlı ortaklıkların muhasebeleştirilmesine ilişkin benzer uygulamalara yeri geldikçe değinilmiş, ancak ayrı bir çalışma konusu olabilecek “konsolidasyon” çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

I. BÖLÜM

İştiraklere Yatırımların Amacı, Niteliği ve Bazı Temel Kavramlar

A-İştiraklere Yatırımların Amacı ve Niteliği

İşletmeler kâr elde etmek, hayatlarını devam ettirmek ve büyümek gibi üç temel amacı güderler. Yaşanılan yoğun rekabet ortamı, işletmeleri, bu temel hedeflerini gerçekleştirebilmeleri ve kendilerini daha güçlü ve sürekli kılabilimleri için, yatırım yapmaya zorlamaktadır. İşletmeler açısından, yatırım kavramının yeri ve önemi ile ilgili açıklamalardan önce bu kavrama ilişkin birkaç farklı tanıma göz atalım.

Yatırım kavramı ekonomi bilimi için “sermaye stokuna yapılan ilavedir. Yapılan ilaveye amortisman dahil ise gayri safi yatırım, dahil değilse safi yatırım denir. Yatırımın eklendiği stok doğal sermaye veya fiziki sermaye olabileceği gibi envanter veya stok da olur”¹ şeklinde tanımlanmıştır. Görüleceği üzere ekonomi bilimi açısından yatırım, üretim araçlarının mevcut kapasitelerinin artırılması yada yeni sermaye stoku yaratılması olarak algılanmaktadır.

Aynı kavram TMS-7’de “Bir işletmenin ticari faaliyetinin yanı sıra servetini arttırmak veya sermayesini değerlendirmek ve benzeri yarar ve kazançlar (faiz, hak

¹ **Ekonomi Ansiklopedisi**, Üçüncü Cilt, İstanbul, Paymaş Yayınları , 1984

bedeli, kâr payı ve kira gibi) sağlamak üzere elde ettiği varlıklardır.” şeklinde tanımlanmıştır.²

İşletmeler açısından ise yatırım firmanın temel hedeflerine ulaşabilmesi için, sabit sermaye mallarına (arsa, bina, makine-teçhizat), cari varlıklara (işletmenin faaliyet konusu ile ilgili üretim girdileri, stoklar vb.), insan kaynağına yapılan harcamalarla finansal yatırım araçlarına yapılan harcamaların tamamını kapsamaktadır. Burada esas olan işletmenin devamlılığının sağlanması ve kâr elde etmesidir. Bununla birlikte iktisadi, sosyal yada hukuki nedenlerle, işletmeler sosyal sorumluluklarını yerine getirmek, prestij sağlamak, karşılaşılan hukuki durumdan işletme adına yarar sağlamak (vergi istisnası vb.) gibi sebeplerle de yatırım yollarına başvurabilmektedirler. Bu açıdan yatırım kavramını farklı başlıklar altında sınıflamak mümkün olabilmektedir.

Ancak burada yalnızca doğrudan yatırımlarla finansal yatırımlar ayrımı üzerinde durulacaktır.

Doğrudan Yatırımlar

Belirli bir alan yada alanlarda faaliyette bulunmak üzere çeşitli işletme varlıklarına yapılan yatırımlardır.

“Bunlar iş hayatında doğrudan doğruya –başka firmalar kanalıyla değil- faaliyette bulunmak ve/veya faaliyetleri devam ettirmek için yapılan yatırımlardır. Burada kullanılan anlamıyla yatırım, yalnızca sabit sermaye mallarına yapılan harcamalarla sınırlı değildir. Belirli bir işi yürütebilmek için gerekli olan üretim unsurlarının tümüne yapılan harcamaları içine alır. Ayrıca üretilen malın satılması için zorunlu araç, gereç, iş gücü ve hatta müşteri finansmanı için yapılacak tüm kaynak kullanışları da yatırım kapsamı içinde yer alır.”³ Tanımdan da anlaşılacağı üzere doğrudan yatırımlar hem sabit sermaye yatırımlarını hem cari yatırımları hem de insan kaynağına yapılan harcamaları kapsamaktadırlar.

² TMS-7 “Yatırımların Muhasebeleştirilmesi”

³ Alparslan PEKER, “Modern Yönetim Muhasebesi”, 4. Baskı, İstanbul, İÜ İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, 1988, S:90

Finansal Yatırımlar

“Başka bir şirket yada şirketlerin hisse senetleri ve tahvillerine yapılan yatırımlara “finansal yatırım” adı verilebilir.”⁴

İşletmeler fon fazlalarını değerlendirmek üzere başka şirketlere ait hisse senedi ve tahviller satın alabilirler. Nakit ihtiyaçları doğduğunda bu yatırım araçlarını paraya çevirebilir yada bu varlıkları ellerinde tutabilirler. Burada önemli olan bu yatırım araçlarının hangi amaçlarla elde tutulduğudur. Eğer işletme bu varlıkları kısa vadeli olarak elinde tutup satma imkanı doğduğunda satmak amacını güdüyorsa, burada yapılan işlem yatırım değil plasmandır. Ancak işletme bu varlıkları uzun vadeli amaçlarla elinde tutuyorsa burada uzun vadeli finansal yatırım söz konusudur diyebiliriz.

Uzun vadeli amaçlarla kaynaklarının bir bölümüyle bir başka işletmeye yatırım yapan işletme temelde aşağıdaki amaçları gütmektedir.

- Diğer işletmelerin yönetiminde söz sahibi olarak bu işletmeleri denetim altına almak (Bir işletme, özellikle, kendisine hammadde sağlayan veya ürettiği mamüllerin dağıtımını yapan pazarlama veya olası rakipleri kontrol altına almak isteyebilir.),
- Yatırımın sağlayacağı gelirden yararlanmak,
- Diğer işletmelerle iyi ilişkiler kurmak ve mevcut ilişkileri devam ettirmek,
- İşletmenin faaliyetlerini çeşitlendirerek riski dağıtmak.⁵

Sayılan nedenlerden bir yada bir kaçıyla işletmeler uzun vadeli finansal yatırıma yönelebilir. Kısa süreli hedeflerle –spekülatif amaçlarla- örneğin likit fazlalarını daha kârlı kılabilmek gibi nedenlerle elde tutulan hisse senedi ve tahviller finansal varlıkların ilgili kalemlerinde, İşletmenin; başka bir teşebbüse ortak olmak, sermayesine katılmak, amacıyla edinilen sermaye payları ile, diğer uzun süreli amaçlarla veya yasal zorunluluklar nedeniyle elde tutulan menkul kıymetler veya kısa sürede paraya dönüşme niteliğini yitirmiş menkul değerler⁶ mali duran varlıklar kalemi içinde muhasebeleştirilir.

⁴ PEKER, a.g.e.,s:91

⁵ Osman ALTUĞ, Hanifi AYBOĞA, “Şirket Kuruluşları”, İstanbul, Evrim Yayınevi, 1996, s:252

⁶ Öztin AKGÜÇ, “Mali Tablolar Analizi”, İstanbul, Avcıol Basım, 1995, s:95

Bu uzun vadeli finansal yatırım türlerini, kendi aralarında yatırımın büyüklüğüne ve işletmenin yatırım yapılan işletme üzerindeki etki derecesine göre sınıflamak mümkündür. Etki derecesinin belirlenmesinde “önemli etkinlik” ve “kontrol gücü” kavramları esas alınır ve bu esasların var olup olmamasına göre sınıflama yapılır.⁷ Aşağıda uzun vadeli finansal yatırım türlerinden, “iştirakler” ve “bağlı ortaklıklar” üzerinde durulmuştur.

İştirakler

İştirak, şirketlerin diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri ve ortaklık paylarını ifade eder.

Ekonomik hayatta, şirketlerin başka bir sermaye şirketi oluşturmalarına yada diğer kurumların menkul kıymet borsalarında alınıp satılan hisse senetlerini satın alarak iştirak ilişkileri kurmalarına sık sık rastlanmaktadır.⁸

Burada iştirak eden işletmenin (Ana Ortaklık) temel hedefi sermayesine iştirak edilen işletmenin yönetimi ve denetimi üzerinde hak sahibi olmaktır. Bu hakkın gücü iştirak hisselerinin oranına bağlı olarak değişir.

Bu ilişki özel işletmeler arasında kurulabileceği gibi devlet teşebbüsleri ile özel işletmeler arasında da kurulabilir.

Ekonomik nedenlerden doğan iştirak ilişkisinden doğan yararlar;

- Sermayeleri, teknik araç ve olanakları birleştirmek,
- Serbest rekabetin sınırlandırılması(satış fiyatlarının düşmesini önlemek, arzın kontrol altına alınmasını sağlamak),
- Rantabilitenin artırılması(işletme, yönetim ve giderlerinin azaltılması, üretim tekniğinde karşılıklı yardımlaşma vb),
- Hammadde ve tedarikinin yada mamül sürümünün emniyet altına alınması,
- Ekonomik etki ve nüfuz alanının genişletilmesi⁹ olarak sıralanabilir.

7 Burak ARZOVA, “Mali Duran Varlıkların Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:178, Temmuz 2003, s:145

8 OSMAN-AYBOĞA, *Şirket Kuruluşları*, s:251

9 OSMAN-AYBOĞA, *Şirket Kuruluşları*, s:252

Daha önce işletmeleri uzun vadeli finansal yatırımlara yönlendiren maddeleri sıralamıştık. Bu sıralanan amaçlarla yapılan yatırımlar devamlı yatırım niteliği taşımakta olup sermaye iştiraki söz konusudur. Elbette işletmeler sermayelerinin bir kısmıyla bir başka işletmeye sermaye iştirakinde bulunurken bazı etmenleri göz önünde bulundururlar.

Bu etmenler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Sermaye piyasasının koşulları,
- Uzun vadeli yatırımın gelir yaratma kapasitesi,
- İştirak edilen ortaklığın kâr dağıtım politikası,
- Satın alınacak hisse senetlerinin defter değeri,
- İştirak edilen ortaklığın maddi duran varlıklarının piyasa değeri,
- İştirak edilen ortaklığın sermaye yapısı,
- İştirak edilen ortaklığın niteliği ve fiyat, üretim, yatırım konularında izlediği politikalar,
- İştirak edilen ortaklığın büyüklüğü.¹⁰

Bağlı Ortaklıklar

İştirak genel olarak riskin paylaşılması demektir. “Firmanın doğrudan ve dolaylı olarak %50 oranından fazla sermaye yada oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştirakler, “bağlı ortaklık” olarak nitelendirilmektedir.”¹¹

IAS-27’de bağlı ortaklık; bir başka ortaklık tarafından kontrol edilen işletme olarak tanımlanmıştır. Ayrıca kontrolün hangi durumlarda söz konusu olacağı da sıralanmıştır. SPK mevzuatında da benzer tanımlamalara yer verilmiştir. Konuya ilişkin temel kavramları açıklarken daha ayrıntılı inceleneceğinden, şimdilik bu açıklamalarla yetinilmiştir.

¹⁰ OSMAN-AYBOĞA, **a.g.e.**, s:252

¹¹ S.Burak ARZOVA, **a.g.e.**, s:140

B-İştirak İlişkisinin Başlama ve Sona Erme Biçimleri

Yaşanılan yoğun rekabet ortamında işletmeler, gelir sağlamak, riski çeşitlendirme yolu ile dağıtmak, rekabeti kontrol edilebilir düzeye çekmek yada tedarik yollarının kontrolünü elde tutmak gibi bir yada birden fazla amaçla ulusal yahut uluslararası düzeyde iştirak edinme yoluna gitmektedirler. İşletmeler bunu satın alma yolu ile yapabilecekleri gibi kurucu ortak olmak suretiyle de gerçekleştirebilirler.

Ülkemizde de iştirak ilişkisinin kurulmasına çok sık rastlanmaktadır. Uygulamada bu ilişkinin kurulması için Anonim ortaklıklara ait hisse senetleri edinilebileceği gibi, limited şirketlerin iştirak payları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komanditer ortaklarına ait payları yada adi ortaklıklara ait ortaklık payları da edinilebilir.

TTK'nın ilgili hükmünce gayeleri esas itibariyle başka şirketlere iştirak etmek olarak belirtilen holdingler de uygulamada çok sık karşımıza çıkmaktadır.¹² Holding şirketler “Hisselerinin çoğunluğunu elde tutmak suretiyle başka şirketleri (yavru veya bağlı şirketleri) kontrol altında bulunduran şirketler”¹³ olarak tanımlanabilir. Bu şirketlerin temel hedefi dağınık haldeki küçük sermaye yatırımlarını bir araya getirerek büyük sermayeler yaratmak ve bu yolla da büyük yatırımları gerçekleştirmektir. Şirketin amacı iştirak veya bağlı şirketlerin yönetim ve denetimini kontrol altına almaktır. Bu kontrolün güç alanı iştirak hissesinin oranına bağlı olarak değişir.

Elbette bu amaçlarla yatırım yapan her şirket holding şirket olarak nitelenemez. Nitekim kamu kuruluşları, bankalar yahut bunların dışındaki özel işletmeler de çeşitli nedenlerle iştirak ilişkisi kurma yoluna gitmektedirler. Dolayısıyla çalışmada “Ana Ortaklık” kavramının daha açıklayıcı olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple gerek örnek uygulamalarda ve gerekse bazı açıklayıcı metinlerde “holding” kavramı yerine “Ana Ortaklık” kavramı kullanılmıştır.

Aşağıda iştirak ilişkisinin kurulma biçimleri sıralanmıştır.

- İştirakin Kuruluşunda Kurucu Ortak Sıfatıyla Katılma Yolu İle,
- İştirakin Sermaye Artırımında Hisse Taahhüdü Yolu İle,

¹² Türk Ticaret Kanunu, m.466

¹³ Ümit ATAMAN, **Şirketler Muhasebesi**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2000, s:135

- Satınalma Yolu İle,
- Ana Ortaklığın Kuruluşu Sırasında Ayni Sermaye Olarak Hisse Senetlerinin Konulması Yolu İle,
- Ana Ortaklığın Sermaye Artırımında Ayni Sermaye Olarak Hisse Senetlerinin Konulması Yolu İle¹⁴
- Dolaylı İştirak İlişkisi Kurulması Yolu İle

İştirakin Kuruluşunda Kurucu Ortak Sıfatıyla Katılma Yolu İle

Bu yolla iştirak edinilmesinde, ana ortaklık yavru şirketin kuruluşu esnasında sermaye taahhüdünde bulunur. Ve bu yükümlülüğünü ayni yada nakdi sermaye aktararak yerine getirir. Böylece ana ortaklık ile yavru şirket arasında iştirak ilişkisi kurulmuş olur.

İştirakin Sermaye Artırımında Hisse Taahhüdü Yolu İle

İştirakin esas sermaye artırımında yavru şirketin hisse senetleri ya nominal değer üzerinden yada belirli bir primle birlikte taahhüt edilir. Nominal değer üzerinden yada primli olarak ihraç edilen bu hisse senetlerinin Ana şirketçe edinilmesiyle de iştirak ilişkisi kurulmuş olur.

Satın Alma Yolu İle,

Bu yolla kurulacak iştirak ilişkisinde ana ortaklık iştirake ait hisseleri, borsaya kote olmuşsa borsadan değilse ortaklık paylarını satmak isteyen ortaklardan satın alma yoluna gider.

Ana Ortaklığın Kuruluşu Sırasında Ayni Sermaye Olarak Hisse Senetlerinin Konulması Yolu İle

Ana ortaklığın kuruluşu sırasında kurucu ortaklardan bazıları başka işletmelere ait hisse senetlerini ayni sermaye olarak kendi paylarına karşılık ana ortaklık sermayesine koyabilirler. Bu yolla hisseleri ana ortaklığın eline geçmiş şirketle ana şirket arasında iştirak ilişkisi kurulmuş olur.

¹⁴ ATAMAN, a.g.e., s 141

Ana Ortaklığın Sermaye Artırımında Aynı Sermaye Olarak Hisse Senetlerinin Konulması Yolu İle

“İştirak ilişkisinin kurulma biçimlerinden bir diğeri de ana şirketin sermaye artırımını kararı vermesi sonucu eski (ortaklar) veya yeni ortaklarca, başka şirket yada şirketlere ait hisse senetlerinin aynı sermaye olarak konulmasıdır.”¹⁵

Bu yolla hisse senetleri ana şirkete geçen işletmeyle ana ortaklık arasında iştirak ilişkisi kurulmuş olur.

Dolaylı İştirak İlişkisi Kurulması Yolu İle

Sayılan haller dışında, yatırımcı ile yatırıma konu işletme arasında dolaylı iştirak ilişkisinden de bahsedilebilir. SPK uygulamalarında sıkça karşılaştığımız bu tip iştirak ilişkisinde yatırımcı, ortaklık payını kısmen yada tamamen diğeri iştirakleri yada bağlı ortaklıkları aracılığı ile elde etmektedir.

Ana ortaklık yukarda saydığımız yollarla kurduğu iştirak ilişkisine yatırımın kârlılık düzeyinin azalması, stratejik önemini kaybetmesi yada yavru şirketin ortak sayısının artmasıyla ana ortaklığın oy gücünü kaybetmesi gibi nedenlerle iştirak ilişkisine son vermek isteyebilir. Bunların dışında gerek uluslararası uygulamalarda ve gerekse de SPK tebliğlerinde yer verildiği gibi yatırımın iştirak niteliğini kaybetmesi durumunda da iştirak ilişkisi sona erecektir.

Aşağıda iştirak ilişkisinin sona erme biçimleri sıralanmıştır;

- İştirakin Satılması Yolu İle,
- İştirak Sermayesinin Azaltılması Yolu İle,
- İştirakin Tasfiyesi Yolu İle¹⁶

İştirakin Satılması Yolu İle

İştirak ilişkisinin sona erme biçimlerinden ilki iştirakin satış yolu ile elden çıkarılmasıdır. İştirakin satış yolu ile elden çıkarıldığı durumlarda iştirakin tamamen satılması değerlendirme açısından bir sorun yaratmaz. İştirakin maliyet değeriyle

¹⁵ Yavuz ÇİFTÇİ, **İştiraklerdeki Yatırımların Maliyet Yöntemi ve Özkaynak Yöntemine Göre Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye’deki Düzenlemelerin Uluslararası Düzenlemelerle Karşılaştırılması**, İstanbul Ü. Sos. Bil. Ens. Muh-Fin Ana Bil. D. Doktora Tezi, İstanbul, 2000, s:22

¹⁶ATAMAN, **a.g.e.**, s 145-147

kaydedildiği düşünölürse, satış işlemleri ile ortaya çıkan fark kâr yada zarar hesaplarına aktararak kapatılabilir. Ancak iştirakin parça parça satılması değerkeme açısından bazı zorluklar doğurabilir. Zira işletme iştirak hisselerini farklı tarihlerde ve farklı maliyetlerle edinebilir. Buda satılan iştirak hisselerinin maliyetlerinin hesaplanmasını güçleştirebilir. Bu noktada işletmeler karşılaşılabilecekleri bu sorunu aşmak için farklı değerkeme yöntemleri arasında seçim yapmak durumunda kalacaklardır.

İştirak Sermayesinin Azaltılması Yolu İle

İştirak ilişkisini sona erdiren bir diğer yol da, iştirakin sermayesinin azaltılmasıdır. Azalma sonucu, ana ortaklık azalan sermayeden kendi payına düşeni nominal değerk üzerinden alır. Hisseler nominal değerk üzerinden edinilmişse kâr yada zarar doğmaz. Ancak hisseler nominal değerkden farklı fiyatlarla edinilmişse fark kâr yada zarar hesaplarına aktarılır.

İştirakin Tasfiyesi Yolu İle

İştirakin tasfiyesi halinde de söz konusu iştirak ilişkisi sona erer. Tasfiye halinde, Ana ortaklık iştirak hissesinin, iştirakçe sağlanan tasfiye kârı veya zararı dolayısıyla, fazla yada eksik olarak, Ana ortaklığa geri dönmesi yada hiç dönmemesi söz konusudur.

C-Çalışmaya İlişkin Temel Kavramlar

Aşağıda çalışmayı takip ederken kolaylık sağlayacağına inanılan ve ilgili düzenlemelerin¹⁷ “tanımlar” başlığı altında da yer verilen temel kavramlar mukayeseli olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

İştirak

“İştirakler, ana ortaklığın, yönetimine ve işletme politikalarının belirlenmesine katılma anlamında devamlı bir bağının ve/veya doğrudan veya dolaylı sermaye ve yönetim ilişkisinin bulunduğu yada sermayesinde yüzde yirmi veya daha fazla, yüzde elliden az oranda paya veya bu oranda yönetime katılma hakkına sahip bulunduğu işletmelerdir.”¹⁸ Bu tanımda, doğrudan veya dolaylı sermaye ve yönetim ilişkisiyle, kastedilen önemli etkinliğin bulunup bulunmamasıdır.

IAS-28’in “Tanımlar(Definitions)” başlığı altında iştirak(An Associate) “yatırımcının bağlı ortaklığı yada ortak yatırımı(Joint-Venture) niteliğinde olmayan ancak önemli etkinliğe sahip olduğu bir işletmedir.”¹⁹ şeklinde tanımlanmıştır.

TMS-6’da iştirakler yine “Tanımlar” başlığı altında “ Ana ortaklık tarafından hisselerinin doğrudan veya dolaylı olarak en az %10’una, en fazla %50’sine kadar veya aynı oranda oy hakkına sahip olunan şirketlerdir.”²⁰ biçiminde tanımlanmıştır. Görüleceği üzere IAS’a ait tanımda önemli etkinlik kavramına vurgu yapılmış ancak iştirak hisselerinin alt ve üst sınırlarına ilişkin bilgiye tanımda yer verilmemiştir.

SPK yayınlamış olduğu XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ’de yer verdiği iştirakler tanımı IAS’ın konuya ilişkin tanımıyla birebir örtüşmektedir.

¹⁷ İlgili düzenlemelerle kastedilen; 28 nolu Uluslararası Muhasebe Standardı, 6 nolu Türkiye muhasebe standardı ve SPK’nın Seri XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğidir.

¹⁸ Yavuz AKBULAK, Eser ŞAGAR, “Halka Açık Anonim Ortaklıklarda İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi Ve Konsolide Mali Tabloların Hazırlanmasına İlişkin Esaslar”, Vergi Dünyası, Sayı 271, Mart 2004, s:143

¹⁹ International Accounting Standard IAS 28 (revised 2000) “Accounting For Investments in Associates”

²⁰ TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi”

Önemli Etkinlik

Önemli etkinlik iştirak edilen işletmenin finansal ve faaliyetle ilgili politika kararlarına kontrol etmeksizin katılma gücüdür.²¹ şeklinde tanımlanabilir.

IAS-28’de önemli etkinlik(Significant İnfluence²²) “yatırım yapılan ortaklığın finansal ve işletme politikalarının belirlenmesine katılma gücüdür. Ancak bu politikaların uygulanmasında kontrol gücü olduğu anlamına gelmez.”²³ biçiminde tanımlanmıştır. SPK’nın konuya ilişkin tebliğinde IAS’ın bu tanımı aynen kabul edilmiştir. Ancak “önemli etkinlik” kavramı “önemli derecede etki” olarak yer almıştır.Gerek IAS, gerek TMS ve gerekse de SPK’nın konuya ilişkin tanımlamalarında “kontrol gücü(control)” kavramı öne çıkarılmıştır. Tanımlarda tam bir uyum söz konusudur. Önemli etkinlik kavramı tanımlardan hemen sonra ayrıntılı olarak şu şekilde açıklanmıştır.

Bir yatırımcı, dolaylı veya dolaysız olarak, yatırım yapılan ortaklığın %20 veya daha fazla oy gücüne sahip ise ve tersi açıkça belirtilmemişse, yatırımcının bu ortaklık üzerinde önemli etkisinin olduğu varsayılır. Söz konusu olan oy gücü %20’nin altındaysa, yatırımcının bu ortaklık üzerinde önemli bir etkinliği olmadığı varsayımı esas alınır. Bir yatırımcının önemli bir paya veya ortaklığın çoğunluğuna sahip olması diğer bir yatırımcının söz konusu ortaklıkta önemli bir etkinliği olmayacağı anlamına gelmez.

Bir yatırımcının önemli bir etkinliğinin olduğu aşağıdaki durumların bir yada birkaçının varlığından anlaşılır;

- Yatırım yapılan şirketin yönetim kurulunda ve eşdeğer yönetim birimlerinde temsil edilme,
- Politika belirleme sürecine katılma,
- Yönetim personelinin karşılıklı değişimi,
- Temel teknik bilgilerin sağlanması.²⁴

Konuyla ilgili SPK’nın Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğin (Seri : XI, No: 25) dördüncü bölümde “önemli derecede etki” başlığı

²¹ İ.Ufuk, MISIRLIOĞLU, “İştiraklerin Ösermaye Yöntemine Göre Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt :4, Sayı:4, Aralık 2002, S:66

²² “Significant İnfluence” türkçeye “önemli etki” olarak çevrilmelidir. Ancak literatürde “önemli etkinlik” şeklindeki kullanım yaygınlık kazandığından, çalışmada bu kullanım biçimi benimsenmiştir.

²³ IAS-28, Definitions

²⁴ IAS-28, Definitions

altında benzer ifadeler yer verilmiştir. Bununla birlikte iştirakin iştirak niteliğini yitirmesi(İlgili işletmenin iflas aşamasında olması veya diğer yasal yeniden yapılandırma uygulamalarına konu olması veya ana ortaklığa fon transfer etmesini kısıtlayan uzun vadeli kısıtlar altında faaliyet göstermesi²⁵) halinde kontrol gücünün ortadan kalkacağı notu aktarılmıştır.

Kontrol

IAS-27’de kontrol(control) “bir işletmenin finansal ve işletme politikalarını, bu faaliyetlerden yarar sağlamaya yönelik olarak, yönetme gücüdür.”²⁶ şeklinde tanımlanmıştır. SPK ilgili tebliğinde benzer bir tanımlamaya yer vermiştir.

TMS-5 “kontrol gücü” olarak yer verdiği kavramı “Ana ortaklığın, iştirak veya bağlı menkul kıymet kapsamındaki şirketlerin yönetim çoğunluğuna sahip olma, yada yasa veya bir anlaşma sonucu yönetim kararlarında tamamen etkin rol oynama gücüdür.”²⁷ biçiminde tanımlamıştır.

Ana ortaklığın doğrudan veya bağlı ortaklıkları vasıtasıyla dolaylı olarak bir ortaklıktaki oy haklarının yarısından fazlasını kontrol etmesi durumunda, aksini kanıtlayan açık deliller olmadıkça, kontrolün var olduğu kabul edilir. Oy haklarından yarısından daha azı kontrol edilmekle beraber, aşağıdaki şartlardan birinin varlığı halinde de kontrolün var olduğu kabul edilir;

- Diğer pay sahipleriyle yapılan anlaşma gereği oy hakkının yarısından fazlasının kontrol edilmesi,
- Bir düzenleme veya sözleşme gereği, işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını idare etme yetkisini haiz olunması,
- İşletmenin yönetim kurulu veya bu hakları haiz yürütme organının üyelerinin çoğunluğunu atama veya görevden alma gücüne sahip olunması,
- Yönetim kurulunda veya bu hakları haiz yürütme organında oyların çoğunluğunu kontrol etme gücünün elde bulundurulması.

²⁵ 15/11/2003 tarih ve 25290 sayılı mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanmış Seri XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ

²⁶ International Accounting Standard IAS 27 (revised 2000), “**Presentation Of Consolidated Financial Statement**”

²⁷ TMS-6, m.2 “Tanımlar”

Konuya ilişkin IAS, SPK ve TMS’de benzer ifadeler yer almıştır.

Bağlı Ortaklık

“Ana ortaklığın, doğrudan veya diğer bağlı ortaklıkları vasıtasıyla, sermaye ve yönetim ilişkileri çerçevesinde %50’den fazla oranda hisseye, oy hakkına veya yönetim çoğunluğunu seçme hakkına veya yönetim çoğunluğuna sahip olduğu işletmelerdir.”²⁸

Bağlı Ortaklıklar (A Subsidiary) IAS-27’de “bir başka şirket” tarafından , SPK’nın ilgili tebliğinde de “ana ortaklık” tarafından, kontrol edilen işletmeler olarak tanımlanmıştır.

TMS bağlı ortaklıkları “Ana ortaklık tarafından hisselerinin doğrudan veya dolaylı olarak %50’den fazlasına veya aynı oranda pay hakkına yada yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olunan şirketler” olarak tanımlamıştır.²⁹

Bağlı ortaklıklar her üç tanımda da kontrol edilen işletmeler olarak tanımlanmıştır. Kontrolün, dolaylı yada dolaysız hangi durumlarda söz konusu olduğu bir önceki tanımda açıklanmıştır.

Ana Ortaklık

Bir başka ortaklığın bağlı ortaklığı durumunda olsun yada olmasın, sermaye ve yönetim ilişkileri çerçevesinde bağlı ortaklığı bulunan işletmeler ana ortaklık olarak tanımlanır.

IAS-27’de ana ortaklık(A Parent) “bir yada birden fazla bağlı ortaklığı olan işletmeler”³⁰ şeklinde tanımlanmıştır.

SPK’nın konuya ilişkin tanımıysa şöyledir: Ana ortaklık “Bir başka ortaklığın bağlı ortaklığı durumunda olsun yada olmasın,bağlı ortaklığı bulunan işletmeler.”³¹ Temelde IAS ile uyum söz konusudur. Ancak SPK işletmeyi, bir başka ortaklığın bağlı ortaklığı durumunda olsun yada olmasın bir yada birden fazla bağlı ortaklığa

²⁸ AKBULAK-ŞAGAR, a.g.e., s:143

²⁹ TMS-6 m.2

³⁰ IAS-27, “Definitions”

³¹ Seri XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ

sahip olması halinde, ana ortaklık saymaktadır. IAS tanımında böyle bir ifadeye yer verilmemiştir.

TMS-5 ana ortaklığı “Sermaye ve yönetim ilişkileri çerçevesinde, bağlı ortaklıkları, iştirakleri ve diğer ortaklıkları bulunabilen şirketlerdir” biçiminde tanımlamıştır.

IAS ve SPK tanımlarından farklı olarak iştirakleri yada müşterek yönetime tabi ortaklıkları (joint-venture) olan işletmeler de ana ortaklık olarak tanımlanmıştır. IAS iştirak yada müşterek yönetime tabi ortaklıklara sahip işletmeleri “yatırımcı(An investor)” olarak telaffuz etmektedir. Bu sebeple ana ortaklık tanımı kapsamında, iştirakleri yada müşterek yönetime tabi teşebbüsleri saymamıştır. Ancak SPK tanımında yer vermemesine karşın, ilgili tebliğin dördüncü bölümünde iştiraklere ilişkin düzenlemelerde(...İştirakle ana ortaklık ve ana ortaklığın konsolidasyona tabi bağlı ortaklıkları arasında gerçekleşen işlemler neticesinde oluşan kârlar ve zararlar, ana ortaklığın iştirakteki payı oranında elimine edilir...³²) yatırımcıyı “ana ortaklık” olarak telaffuz etmiştir. Bir önceki bölümde müşterek yönetime tabi ortaklığı olan işletmeler de “müteşebbis” olarak yer almıştır.

Grup

IAS-27’de grup(A group) “Ana ortaklık ve onun bağlı ortaklıkları”³³ olarak tanımlanmıştır.

SPK’nın XI No:25 seri nolu tebliğinde de aynı tanım benimsenmiştir. Buna göre grup, ana ortaklıkla bu ortaklığa ait bağlı ortaklıkların oluşturduğu şirketler topluluğunu ifade etmektedir.

TMS-5’te grup kavramı yerine “şirketler topluluğu” kavramına yer verilmiştir. Buna göre “Hukuksal yönden birbirlerinden bağımsız olmakla beraber, sermaye, yönetim ve denetim açısından birbirleriyle ilişkili, faaliyet konuları yönünden aynı sektöre bağlı olsun veya olmasın, planlama, organizasyon, yönetim, finansman konularının ana ortaklık çatısı altında tek merkezden koordine edildiği ana ortaklık, bağlı ortaklıklar ve iştirakler bütünüdür.”³⁴

³² Seri XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ

³³ IAS-27, “Definitions”

³⁴ TMS-5, “Konsolide Finansal Tablolar”

Ana ortaklık tanımında ortaya çıkan farklılık bu tanımda da söz konusudur. IAS ve SPK iştirakleri grup kavramı dışında ayrı bir yatırım olarak görmektedir. Ancak TMS iştirakleri de şirketler topluluğu içinde kabul etmektedir.

Özkaynak Yöntemi

Özkaynak yöntemi iştirak yatırımlarının muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemlerden biridir. Özkaynak yöntemine ilişkin IAS, SPK ve TMS tanımları paralellik gösterdiğinden bu tanımlardan yalnız birinin verilmesi yeterli olacaktır. Buna göre TMS-6'da Özkaynak Yöntemi "...Bu yöntemde, iştirak önce maliyet bedeli ile muhasebeleştirilir. Daha sonra bu tutar, yatırım yapılan ortaklığın öz kaynağından yatırımcının payına düşen kısmı gösterecek şekilde, artırılır veya azaltılır. Bu işlem yapılırken, ana ortaklığın payına düşen net kâr veya zarar gelir tablosunda, diğer özkaynak kalemlerindeki artışlar ise niteliklerine göre sermaye yedeklerinin ilgili hesabında gösterilir. Yatırım yapılan ortaklıktan alınan kâr payları iştirak tutarından düşülür..."³⁵ şeklinde aktarılmıştır.

Maliyet Yöntemi

İştirak yatırımlarının muhasebeleştirilmesinde kullanılan bir diğer yöntem de maliyet yöntemidir. Maliyet yöntemi de yatırımın maliyet değeriyle kaydedildiği bir yöntemdir. Yatırımın elde edilmesinden sonraki dönemlerde yalnızca, yatırımdan elde edilen temettüler, ana ortaklık bilançolarına yatırımlardan sağlanan gelirler olarak yansıtılır.

Maliyet yönteminde sadece yatırım konusu şirketten tahsil edilen kâr payları ana şirket tarafından gelir olarak raporlanırken, özkaynak yönteminde ana ortaklık, yatırım konusu şirket tarafından açıklanan net gelir payını gelir olarak rapor eder. Ayrıca özkaynak yönteminin uygulanmasında, yatırım konusu şirketin dağıtmış olduğu nakit kâr payları yatırımın sahip olduğu değerden bir düşüş olarak dikkate alınır. Bu uygulamalar dolayısıyla, maliyet ve özkaynak yöntemleri arasındaki fark da önemli değerlere ulaşabilmektedir.

³⁵ TMS-6 m.2

Bilanço açısından, maliyet ve özkaynak yöntemleri, iştirak edilen şirketin dağıtılmayan kârının defter değerine eklenip eklememesi, elde edilme sırasındaki başlangıç farkının kaydedilmesi, hesaba ekleme ve indirimlerin bulunması gibi konularda farklılık göstermektedir.

“Maliyet yönteminden farklı olarak özkaynak yönteminde, yatırım konusu şirketin dönem kazanç payı iştirak defter değerini arttırıcı, dönem zarar payı ve dağıtılan kâr payları ise azaltıcı bir unsur olarak dikkate alınmaktadır. Gelir tablosu açısından ise, maliyet yönteminde sadece zarar yüklenim taahhüdü dikkate alınırken; özkaynak yönteminde, dağıtılmayan iştirak kazançları ile zarar yüklenim taahhüdü olsun veya olmasın, iştirak zararların tamamı gelir tablosunda yer alır.”³⁶

Konsolide Mali Tablolar

Konsolide mali tablolar, SPK’nın 25 seri nolu tebliğinde “Grubun, ana ortaklığın ünvanı altında düzenlenen mali tablosu”³⁷ biçiminde tanımlanmıştır.

Konuya ilişkin IAS ve SPK tanımları uyum içindedir. Ancak TMS’nin konsolide mali tablolara ilişkin tanımı bu tanımdan farklı ve daha geniş kapsamlıdır. Buna göre konsolide mali tablolar: “Ana ortaklığın ünvanı altında düzenlenen ve ana ortaklık ile bağlı ortaklığın ve kontrol gücü ana ortaklıkta olan iştiraklerin konsolidasyon yöntemi uygulanmak suretiyle varlıklar, yabancı kaynaklar, öz kaynaklar gelir ve kârlar ile gider ve zararlarını bir bütün olarak gösteren, iştiraklerin ise özkaynaklardan pay alma yöntemi (bkz.TMS-6 İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi Standardı) uygulanarak eklenmesi suretiyle oluşturulan konsolide bilanço, konsolide gelir tablosu ve bu tabloların eki diğer konsolide finansal tablolar ile dipnotları ifade eder.”³⁸ şeklinde tanımlanmıştır.

Müşterek Yönetime Tabi Ortaklıklar (Teşebbüsler)

SPK müşterek yönetime tabi ortaklıkları(teşebbüsleri) “yönetimi, iki veya daha fazla tarafça, bir sözleşme çerçevesinde birlikte paylaşılan işletmeler veya

³⁶ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e. , s:106

³⁷ Seri XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ

³⁸ TMS-5, m.2

ekonomik faaliyetler”³⁹ olarak tanımlamıştır. SPK 25 seri nolu tebliğin üçüncü bölümünü bu ortaklık biçimine ayırmıştır.

IAS-31 müşterek yönetime tabi ortaklıkları konu edinmiştir. Konuya ilişkin IAS tanımı SPK tanımı ile uyumludur. Ülkemizde müşterek yönetime tabi ortaklıkları konu alan bir muhasebe standardı henüz düzenlenmemiştir.

³⁹ Seri XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ

II. BÖLÜM

İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının Konuya İlişkin Düzenlemeleri

A-İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının Konuya İlişkin Düzenlemeleri

“Globalleşme eğilimleri çerçevesinde sınırların ortadan kalkması nedeniyle, işletmeler uluslararası nitelik kazanarak uluslararası düzeyde ekonomik faaliyetler içerisinde yer almışlardır.”⁴⁰ İşletmeler, globalleşme olgusu ile birlikte uluslararası piyasalarda yeni pazarlara girmek, finans kaynaklarında ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmak gibi hedeflere yönelmişlerdir. Bu fırsatları değerlendirmek ancak işletmelerin uluslararası nitelik kazanmalarıyla mümkün olmaktadır.

Muhasebe standartları ekonomik fayda sağlamaktadır. Ancak, bu faydanın evrensel ölçüde sağlanabilmesi muhasebe standartlarının globalleşmesi ile mümkündür. Özellikle iletişim alınındaki teknolojik gelişmeler ve ülkelerin birbirileri ile daha entegre ekonomik ilişkilere girmeleri sonucu gelişen “globalleşme” olgusu iş dünyamızda da etkilerini hissettirmektedir. Bunun muhasebe sistemine direkt etkisi

⁴⁰ Hanifi AYBOĞA, “Uluslararası Muhasebe Standartları Türkiye Muhasebe Standartlarının Uygulanması Ve Meslek Mensuplarının Sorumlulukları”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:180, Eylül 2003, S:98

ise işletmelerin uluslararası ekonomik faaliyetler içerisinde yer almalarıdır. Ülkelerdeki farklı muhasebe uygulamaları, finansal tabloları karşılaştırılabilir olmaktan çıkarmaktadır. Buda finansal tablo kullanıcılarının kararlarını güçleştirmektedir.

Ülkeler arasında muhasebe açısından farklılıkları dört başlık altında toplayabiliriz;

- Muhasebe uygulamalarının yasal düzenlemeler veya mesleki örgütler tarafından saptanması,
- Değerlemede ihtiyatlı veya iyimser olunması,
- Muhasebe uygulamalarının esnek veya tek düze olması,
- Finansal bilgilerin açıklanmasında gizlilik veya şeffaflık bulunması.

Farklı finansal raporlama ilke ve kuralları nedeniyle muhasebe alanında önce ulusal düzeyde daha sonra ise uluslararası düzeyde standardizasyon sağlanması gerekmektedir.⁴¹

“Globalleşmenin muhasebeye en önemli etkisi Uluslararası Muhasebe Standartlarının oluşturulması gereğinin ortaya çıkmasında olmuştur.”⁴²

Globalleşme ile birlikte muhasebe standartlarının uluslararası rolü ve önemi de artmıştır. Günümüzde muhasebe standartlarında uluslararası harmonizasyonun sağlanması ve ortak muhasebe standartlarının oluşturulması için değişik kurum ve kuruluşlarca girişimler sürdürülmekte, bu alana önemli kaynaklar aktarılmaktadır.

“Bu çalışmalarla amaçlanan, uluslararası düzeyde tekdüzen bir muhasebe sisteminin uygulamasını geçerli kılmak, hesap ve terim birliği oluşturmak, böylece uluslararası faaliyetlerde bulunan işletmelerin finansal tablolarının anlaşılır ve güvenilir olmasını sağlamaktır.”⁴³

Bu doğrultuda yapılan çalışmalarla uluslararası geçerliliğe sahip kaliteli muhasebe standartları oluşturulmaya çalışılmaktadır. “Kaliteli muhasebe standartlarının kesin bir tanımı bulunmamakla birlikte; yatırım kararlarında finansal bilgilerin kullanıcılarının ihtiyaçlarına tam olarak cevap verebilmeleri, belli bir kavramsal çerçeve içerisinde birbirileri ile tutarlı olmaları, muhasebeye konu olan

⁴¹ Hanifi AYBOĞA, **a.g.e.**, s:99

⁴² AYBOĞA, **a.g.e.**, s:99

⁴³ Ümit GÜCENME, **Küreselleşmede Muhasebe Standartları**, Muhasebe Finansman Dergisi, Sayı:5, Ocak 2000, s:7

işlemlerin hukuksal şeklinden çok ekonomik önemini yansıtmaları, karşılaştırılabilirlik ve tutarlılığın sağlanmasını teminen alternatif uygulamalardan kaçınmaları, açık ve anlaşılır olmaları, uluslararası kabul görmüş ilkelerle uyumlu olmaları, değişen ihtiyaçlara paralel olarak yenilenmeleri ve standartların uygulanmasını sağlamak üzere gerekli yaptırım mekanizmalarının kurulmuş olması, kaliteli muhasebe standartlarının temel özellikleri arasında sayılmaktadır.”⁴⁴

Muhasebe standartlarında uluslararası uyumun sağlanması ve uluslararası muhasebe standartlarının oluşturulmasını gerektiren faktörler ile muhasebe standartlarının harmonizasyonunun getireceği faydalara ana başlıkları itibari ile aşağıda yer verilmiştir.

- Sermaye piyasalarının uluslararasılaşması

Sermaye piyasalarındaki bu gelişme, güvenilir finansal bilgilerin uluslararası düzeyde karşılaştırılabilirliğinin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Başka ülkelerden fon sağlamak isteyen bir şirketin mali tablolarının ayrıca bir düzeltmeye veya yeniden düzenlemeye ihtiyaç göstermeksizin diğer ülkelerde de kabul görmesi başta maliyetlerinin azalması ve yatırımcının korunması olmak üzere bir çok avantaj sağlayacaktır.

- Çok uluslu şirketler

Muhasebe ve raporlama standartlarında ortak uygulamaların benimsenmesi çok uluslu şirketler açısından; mali tabloların hazırlanması ve konsolide edilmesinde maliyetlerin düşürülmesi, yönetim bilgi sistemlerinin uygulanması, uluslararası faaliyetlerin performanslarının değerlendirilmesi, faaliyet gösterilen ülkeler arasında personel hareketinin kolaylaşması ve bağımsız denetim maliyetlerinin azalması gibi alanlarda fayda sağlayacaktır.

- Ekonomik birlik oluşturma hedefleri

Muhasebe standartlarındaki farklılıkların ortadan kaldırılarak, üye ülkelerde faaliyet gösteren şirketlere ilişkin mali bilgilerin karşılaştırılabilir olmasının sağlanması yönünde önlemler alınmaktadır. Örneğin ekonomik temeller üzerine inşa olunmuş Avrupa Birliği, sermaye piyasalarına kote olmuş tüm şirketleri için 2005

⁴⁴ Saim ÜSTÜNDAĞ, “Muhasebe Standartları Oluşturma Süreci”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Nisan 2000, s:43

yılından geçerli olmak üzere Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

- Gelişmekte olan ülkelerin elde edecekleri faydalar

“Uluslararası muhasebe standartlarının oluşturularak muhasebe standartlarının uyumlaştırılması, muhasebe ilkeleri ve standartlarında henüz yeterli gelişmeyi sağlayamamış olan ülkeler açısından yol gösterici olacak, ülke standartlarının kalitesinin yükseltilmesini sağlayacaktır.”⁴⁵

Yukarıda da yer verildiği gibi globalleşme olgusu ile birlikte uluslararası muhasebe standartlarının oluşturulması gereği ortaya çıkmıştır.

Böylece her ülke bir yandan ulusal muhasebe standartlarını yaratır veya geliştirirken, diğer yandan da uluslararası sermaye hareketlerinden veya uluslararası yatırımlardan pay alabilmenin neredeyse ön şartı haline gelen uluslararası muhasebe standartlarına da uyum sağlayabilmenin arayışına girmiştir.

Her ne kadar ülkelerdeki muhasebe standartlarını tespit eden kurumlar global harmonizasyon için önemli bir güç oluşturuyorlarsa da, tek başına gerçekleştirilen bu çabalar tam anlamıyla ortak bir harmonizasyon için yeterli değildir. Bütün bu gelişmeler, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi’nin kurulmasına sebep olmuştur. Dünyadaki muhasebe uygulamalarını daha bilimsel, uygulanabilir ve anlaşılabilir hale getirmek amacı ile oluşturulan Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) tüm ülkeler için yol gösterici durumdadır.⁴⁶

Muhasebe uygulamalarındaki farklılıkların giderilmesi ve uluslararası düzeyde tekdüze bir muhasebe sisteminin oluşturulması konusunda Uluslararası Muhasebe Standartları, ortak bir dil haline dönüşme konusunda, önemli bir mesafe kat etmiştir.

“2000 yılı global finansal raporlama için bir dönüşüm yılı olmuştur. Uluslararası Muhasebe Standartları(IAS) başta Avrupa’da olmak üzere finansal raporlama için ortak dil ve global çerçeve haline gelmek üzeredir. 2000 yılının mayıs ayında Sermaye Piyasaları Komisyonları Uluslararası Örgütü(IOSCO) bütün ulusal borsaların sınır ötesi işlemleri ve borsaya kayıtları (ilk halka arzlar) için IAS’a uygun finansal tabloların kullanımını mümkün kılmalarını tavsiye etmiştir.”⁴⁷

⁴⁵Saim ÜSTÜNDAĞ, a.g.e., s:44

⁴⁶ AYBOĞA, a.g.e, s:101

⁴⁷ AYBOĞA, a.g.e, s:101

Aynı yıl, Avrupa Komisyonu, 2005 yılının başından itibaren tüm Avrupa’da IASC standartlarının zorunlu olarak uygulanacağını ilan etmiştir. Avrupa Birliği’nin aldığı bu karar, çalışmalarında yüksek kaliteli, anlaşılabilir ve uygulanabilir global muhasebe standartları oluşturmayı ilke edinen Muhasebe Standartları Yönetim Kurulu’na duyulan büyük güveni ortaya koymuştur

“Ayrıca Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (İnternational Accounting Standards Board-IASB) ile Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standard Board-FASB) arasında 18.02.2002 tarihinde bir anlaşma yapılmıştır. FASB bu anlaşma hükümlerine göre; 2005 yılına kadar Amerikan muhasebe standartlarının uluslararası muhasebe standartlarına uyumlaştırılmasını sağlamayı kabul etmiştir.”⁴⁸

2001 yılında, IASB, söz konusu standartların bundan sonra IFRS’ye (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları) dönüştürülmesine karar vermiştir.

Ülkemiz açısından bakıldığında, gerek sürekli gelişen ekonomik yapısı, gerek uluslararası piyasalarda işlem gören şirketlere sahip olması ve gerekse de Avrupa Birliği ile entegrasyon çabaları açısından, uluslararası muhasebe standartlarına uyum son derece önem kazanmıştır. Ülkemizde son yıllarda özellikle SPK bu konuda ciddi açılımlara gitmiştir.

Tüm bu gelişmeler değerlendirildiğinde çalışmaya konu edilmiş “İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi”ne ilişkin uluslararası düzenlemelere de yer verilmesi gerektiği düşünülerek izleyen bölümde konuya ilişkin IAS-28 İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi(Accounting for Investments in Associates) standardı esas alınarak muhasebeleştirme süreci açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada bu bölümünde iştiraklerin muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemlerden maliyet ve özkaynak yöntemleri üzerinde durulmuş, ancak IAS-28’in de genişçe yer verdiği özkaynak yöntemi çalışmanın esas konusu olarak ele alınmıştır.

⁴⁸ AYBOĞA, s:101

B-İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesi ve Özkaynak Yöntemi

İşletme varlıklarının bilanço ve gelir tablolarına ne şekilde aktarılacağı muhasebeleştirme açısından son derece önemlidir. Bu açıdan uzun vadeli hisse senedi yatırımlarının bilançoya aktarılacak yatırım tutarları ile gelir tablosunda raporlanacak kâr/zarar durumları da önem kazanmaktadır. Bir diğer şirketin hisse senetlerine yapılan uzun vadeli yatırımlar elde etme maliyetleri ile muhasebeleştirilirler. Varlığın edinilmesini takip eden dönemde, uygulanacak muhasebe süreci yatırımcı ile yatırıma konu şirket arasındaki ilişkinin niteliğine göre şekillenir. Yani yatırımcının yatırıma konu işletme üzerindeki etki derecesine göre belirlenir. Etki derecesinin tespitinde “önemli etkinlik” ve “kontrol gücü” kavramları önem kazanmaktadır.

Yatırımcı ile yatırıma konu şirket arasında önemli etkinlik ve kontrol gücünün var olup olmaması dikkate alınarak uzun vadeli hisse senedi yatırımları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

- Yatırımcı kontrol gücüne sahiptir(%50 veya üstü oy hakkı)
- Yatırımcı önemli etkinliğe sahiptir(%20-%50 arasında oy hakkı)
- Yatırımcı ne kontrol gücüne nede önemli etkinliğe sahiptir(%20’nin altında oy hakkı)

Yatırımcı yatırıma konu şirkette oy hakkının %50’sinden fazlasını ele geçirmişse yani kontrol gücünü elinde bulunduruyorsa, yatırımcı artık “ana ortaklık” yatırıma konu şirkette “bağlı ortaklık” olarak tanımlanacaktır.⁴⁹

Bu türden yatırımlarda (yatırımcının kontrol gücünü elinde bulundurduğu yatırımlar) ana ortaklık, bağlı ortaklığını konsolide edilmiş finansal tabloları aracılığı ile raporlar.

Eğer yatırımcı yatırıma konu şirkette oy hakkını %20’si ile %50 arasında elinde tutuyorsa, başka bir ifade ile diğer şirket üzerinde önemli etkinliğe sahipse bu yatırımlarını özkaynak yöntemi ile raporlayacaktır. Zira yatırımcının oy hakkı konsolidasyon için yeterli değildir.

⁴⁹ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:50-51

Yatırımcı yatırıma konu şirkette oy hakkı %20'nin altındaysa, yani yatırıma konu şirket üzerinde ne kontrol gücüne ne de önemli etkinliğe sahip değilse, bu yatırımlarını maliyet yöntemiyle raporlayacaktır.

Uzun vadeli hisse senedi yatırımlarının ölçülmesi ve raporlanması; yatırımcının mülkiyet durumu, kullanılacak yöntem, elde etme tarihinde ve izleyen yıllarda uygulanacak işlemler açısından karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1-Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımlarında Ölçme Ve Raporlama

Mülkiyet Durumu	Yöntem	Elde Etme Tarihinde Ölçme Ve Raporlama	İzleyen Yıllarda Ölçme ve Raporlama	
1.Yatırımcı önemli etki ve kontrole sahip değildir. Yatırımcının yatırım konusu şirketin hisse senetlerinin %20'sinden daha azına sahip olduğu varsayılır.	Maliyet Yöntemi	Yatırımcı, yatırımı maliyet değeri ile kaydeder. Maliyet değeri, hisse senetlerini elde etmek için yapılan toplam harcamadır.	<u>YATIRIM</u> Yatırımcı, yatırımı piyasa yada maliyet değerinden düşük olanıyla raporlar.	<u>GELİR</u> Yatırımcı, geliri, her bir dönemde yatırım yapılan şirket tarafından dağıtılan kâr payları tutarı olarak kaydeder.
2.Yatırımcı yatırım konusu şirketin faaliyet ve finansal politikaları üzerinde önemli etkiye sahiptir, ancak kontrol uygulayamamaktadır. Yatırımcının, yatırım konusu şirketin hisse senetlerinin %20/%50'lik kısmına sahip olduğu varsayılır.	Özkaynak Yöntemi	Yukarıdaki gibi	Yatırımcı, yatırımın değerini, yatırım konusu şirketin kârındaki(veya zararındaki) pay tutarında arttırır veya azaltır. Yatırım konusu şirketin dağıtmış olduğu kâr payları, yatırımın kayıtlı değerinden indirilir. Alınan	Yatırımcı, geliri, her bir dönemde yatırım konusu şirket tarafından açıklanan net kâr (veya zarar) dan payına düşen kısmı gelir olarak kaydeder.

			kâr payları, gelir olarak düşünülmez. Çünkü, kâr paylarının gelir olarak tanımlanması, çifte kayıt işlemine yol açacaktır.	
3.Yatırımcı, yatırım konusu şirketin faaliyet ve finansal politikaları üzerinde kontrole sahiptir. Yatırımcının, yatırım konusu şirketin hisse senetlerinin %50'sinden fazlasına sahip olduğu varsayılır.	Konsolidasyon	Yukarıdaki gibi	Her bir dönemde gerek duyulan konsolide finansal tablolar	

KAYNAK: Yavuz ÇİFTÇİ, A.G.E, s:55

İştirakler, yatırımcının yatırıma konu şirket üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğu yatırımlardır. Yukarıda yapılan açıklamalar dikkate alındığında iştirakler özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilirler. Ancak uygulamada iştiraklerin muhasebeleştirilmesinde farklı yöntemlerle karşılaşılmaktadır. IAS dikkate alındığında bu yöntemler;

- Maliyet Yöntemi,
- Özkaynak Yöntemi,
- İştirakin finansal varlık biçiminde muhasebeleştirilmesi⁵⁰

Burada öncelikle maliyet yöntemine ilişkin kısa bir açıklamaya yer verilecek, ardından çalışmanın esas konusu olan özkaynak yöntemi ayrıntılı olarak ele alınacaktır. İştirakin finansal varlık biçiminde muhasebeleştirilmesiyle ilgili

⁵⁰ IAS-28(m.12)

açıklamalara, özkaynak yöntemi incelenirken yer verileceğinden, yöntem ayrı bir başlık altında ele alınmayacaktır.

1.Maliyet Yöntemi(The Cost Method)

*Maliyet yönteminde, yatırımcı, yatırım yaptığı ortaklıktaki yatırımı maliyet bedeli ile muhasebeleştirir.*⁵¹ Maliyet bedeli ile kastedilen “elde etme maliyeti”dir.

“Elde etme maliyeti, satın alma bedeli ve katlanılan ek maliyetlerden oluşur. Elde etme biçimi, elde etme maliyetinin unsurlarının oluşumuna etki eder. Bir iştirakin elde etme maliyeti; satın alma durumunda, satın alma fiyatı ve noter masrafları, borsa komisyonu vb. ek maliyetlerden; bir ortaklığın yeni kurulması durumunda ise konulan sermaye payı ve ek maliyetlerin toplamından oluşur. İştirakin, bir sermaye varlığı karşılığında takas edilmesi durumunda, elde etme maliyeti, ya defter değerine veya takas edilen sermaye varlıklarının cari değerine ek maliyetlerin eklenmesi ile bulunur. Bir işletme, kendi sermaye payına karşılık aynı sermaye koymak sureti ile bir iştirakte bulunmuşsa, bu iştirakin elde etme maliyeti, ya iştirakin cari değerine veya nominal değeri aşan tutarıyla birlikte sermaye payına ek maliyetlerin eklenmesiyle oluşur.”⁵²

Elde etme biçimleri ve buna bağlı olarak gerçekleşen elde etme maliyetinin unsurları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2-Elde Etme Biçimleri Ve Elde Etme Maliyetinin Unsurları

Elde etme biçimleri	Elde etme maliyetinin unsurları
-Satın alma	Satın alma fiyatı Ek maliyetler
-İşletme kurma	Sermaye payı Ek maliyetler
-Takas	Karşılık olarak verilen varlıkların değeri Ek maliyetler
-Bir iştirakte sermaye payı	İştirakin (cari) değeri veya nominal değeri aşan tutarıyla birlikte ortaklıktaki pay Ek maliyetler

KAYNAK: ÇİFTÇİ, A.G.E., s:59

⁵¹ IAS-28(m.7)

⁵² Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:59

*Yatırımcı, iktisap tarihinden sonra yatırım yapılan ortaklığın birikmiş net kârlarından dağıtılan kâr paylarını gelir olarak muhasebeleştirir. Bu kârları aşan tutarda alınan kâr payları, yatırımın geri alınması olarak dikkate alınarak yatırım maliyetinden düşülür.*⁵³

Maliyet yönteminde iştirakin kâr dağıtması halinde alınan bu kâr payları kayıtlara geçirilir. Ancak dağıtılmayan kârlara ilişkin herhangi bir işlem yapılmaz. Dağıtılan kârların önceki dönemlerde gerçekleşmiş olması halinde iştirakin faaliyet sonuçlarına ilişkin sağlıklı bilgiye ulaşılamayacaktır. Örneğin iştirakin zarar ettiği bir dönemde, dağıtılmamış kârlardan temettü dağıtılması durumunda yatırım kâr etmiş sayılacaktır. Ancak gerçekte bu söz konusu değildir.

Ayrıca iştirakin dağıtılmamış kâr tutarının işletmeye düşen kısmını aşan tutarda ödeme yapması halinde bu tutarı aşan kısım, bir çeşit geri ödeme sayılacağından iştirakin değerinden düşülür.

2.Özkaynak Yöntemi(The Equity Method)

“Özkaynak yöntemi; iştiraklerin muhasebeleştirilmesinde kullanılan bir yöntem olarak 1970’li yıllardan itibaren Amerika Birleşik Devletleri(ABD) ve 1980’li yıllardan itibaren Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki muhasebe standartlarında yerini almıştır. Yöntemin esasları, ilk defa Mart 1971’de ABD’de bir muhasebe standardı olarak yayımlanmıştır. Söz konusu yöntem aynı zamanda, AB’nin de resmi olarak kabul ettiği Uluslararası Muhasebe Standartlarında benimsenmiştir.

Ülkemizde ise bu yöntem 1.1.1997’den itibaren yürürlüğe giren Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)’nda ilk defa kapsamlı olarak yerini almıştır. Diğer taraftan özkaynak yönteminin, 1997 yılında yayınlanarak yürürlüğe giren bir tebliğ ile bankaların konsolide finansal tablolarının düzenlenmesinde bir yöntem olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Bu yöntem ile ilgili olarak yapılan bir başka düzenleme ise Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yayımlanan bir tebliğ ile açıklanmıştır. Bu tebliğe göre söz konusu yöntem 1.1.2003 tarihinden sonra sona

⁵³ IAS-28(m.7)

eren ve bundan sonra gelecek ilk ara mali tablolardan geçerli olmak üzere uygulanacaktır.”⁵⁴

Aşağıda öncelikle yöntemin temel esasları üzerinde durulmuş, ardından IAS-28 esas alınarak, yöntemin uygulanmasına ilişkin ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.

a.Özkaynak Yönteminin Gerekçesi

Yatırımcının yatırıma konu şirket üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğu iştiraklerini, maliyet yöntemini kullanarak raporlaması, finansal raporların doğruluklarını olumsuz yönde etkiler. Dolayısıyla bu tür yatırımlar için maliyet yöntemi yerine özkaynak yönteminin kullanılması daha gerçekçi sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Önemli etkinliğin var olduğu yatırımlarda yatırımcı ile yatırıma konu şirket arasında önemli ekonomik ilişki olduğu varsayılır. Bu ilişkinin niteliğine önemli etkinlik kavramı tanımlanırken yer verilmiştir.

Özkaynak yöntemi bu ilişkinin varlığı sebebiyle, yatırım yapılan şirketin kâr açıklaması halinde, bunun yatırımcı şirketin varlıklarının değer kazanmasına yol açacağını varsaymaktadır. Burada yatırım yapılan şirketin kâr açıklaması yeterli kabul edilmekte, ayrıca kâr dağıtımına gidilmesi şartı aranmamaktadır.

Çünkü yatırım yapan şirket, yatırımda bulunduğu şirketin kâr dağıtım politikasını etkileme gücüne sahiptir. Dolayısıyla yatırımda bulunan şirketin net varlıklarındaki artışın, yatırımda bulunan şirketçe kâr payı dağıtılması yönündeki kararıyla gelir yazılmasını beklemek yerine, yatırımda bulunan şirketin payına düşen kısmı gelir yazmak işlemin özünü daha doğru yansıtmaktadır.⁵⁵

Yatırıma konu şirket üzerinde önemli etkinliğe sahip şirket, bu gücünü kullanarak yatırım yapılan şirketin temettü politikasını etkileyebilir. Bu yolla o döneme ilişkin yatırımlardan sağladığı gelirleri/ uğradığı zararları manipüle edebilir.

⁵⁴ İsmail Ufuk MISIRLIOĞLU, “İştiraklerin Öz Sermaye Yöntemi’ne Göre Muhasebeleştirilmesi”, s:61

⁵⁵ Özgül CEMALCILAR, Saime ÖNCE, **Muhasebenin Kuramsal Yapısı**, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1093; İİBF yayınları No:150, Eskişehir, 1999, s:330

Tüm bu gerekçelerle, yatırımcı ile yatırıma konu şirket arasına önemli etkinliğin olduğu yatırımların özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilmesi daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

IAS-28'de iştiraklere yatırımların muhasebeleştirilmesine ilişkin farklı muhasebeleştirme yöntemlerine yer verilmesine karşılık, esas olarak özkaynak yönteminin tavsiye edildiği, yöntemin gerekçesine ilişkin aşağıdaki paragrafta görülebilir.

İştiraklerden alınan kâr paylarını iştirak gelirleri olarak kaydetmek yatırımcı tarafından bu yatırımlardan elde edilen gelirler için uygun bir ölçü değildir; çünkü alınan temettüler ile iştirakin performansı arasındaki ilişki düşük düzeydedir. Yatırımcı iştirak üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğuna göre, iştirakin performansı ve dolayısıyla yatırımın kârlılığında belirli ölçüde sorumluluk sahibidir. Konsolide finansal tabloların kapsamı bu tür bir yatırımın faaliyet sonuçları üzerindeki iştirak payını da içerecek şekilde genişletildiğinde, yatırımcı, önemli etkinlikten kaynaklanan bu yönetim gücünü muhasebe kayıtlarına yansıtmış olur. Böylece daha faydalı rasyoların hesaplanabilmesiyle, yatırımın ve kârların analizi sağlanmış olur. Sonuç olarak, özkaynak yönteminin kullanılması yatırımcının net aktifleri ile net kârının daha bilgilendirici biçimde sunulmasını sağlar.⁵⁶

b.Yönteme İlişkin Temel Esaslar

Özkaynak yöntemi, yatırımın başlangıçta maliyet bedeli ile kaydedilerek, bu tutarın iştirakin özkaynağından ana ortaklığın payına düşen kısmı gösterecek şekilde artırılması veya azaltılması suretiyle mali raporlara yansıtıldığı bir yöntemdir.

Özkaynak yönteminde iştirak önce maliyet bedeli ile muhasebeleştirilir. Daha sonra bu tutar, yatırım yapılan ortaklığın özkaynağından yatırımcının payını düşen kısmı gösterecek şekilde, artırılır veya azaltılır. Yatırım yapılan ortaklığın faaliyet sonuçları üzerinde yatırımcının payı Gelir Tablosunda gösterilir. Yatırım yapılan ortaklıktan alınan kâr payları yatırımın kayıtlı değerini azaltır. Bu ortaklığın gelir tablosuna yansımayan özkaynak kalemlerindeki değişikliklerden yatırımcıya düşen payın gösterilmesi için de kayıtlı değerlerinde düzeltmeler yapılması gereği ortaya

⁵⁶ IAS-28(m.9)

*çıkar. Bu değişiklikle, duran varlıklar ve yatırımların yeniden değerlemesinden, kur farklarından ve şirket birleşmelerinden doğan farklar gibi değişiklikleri kapsar.*⁵⁷

Konuya ilişkin IAS-28'in ilgili paragrafında aktarıldığı gibi öz kaynak yönteminde yatırım, maliyet yönteminde olduğu gibi, öncelikle maliyet bedeli ile kaydedilir. Daha sonra ana ortaklığın yatırıma konu şirketin sermayesinde sahip olduğu payların maliyet bedeli ile bu payların yatırıma konu şirketin makul değerle değerlendirilmiş bilançosunda temsil ettiği değer arasındaki fark pozitif veya negatif şerefiye olarak bilançoda ayrı bir kalem olarak gösterilir ve en fazla 20 yıl içinde itfa edilir.

“Hesaplanan pozitif/negatif şerefiye bilançoya yansıtıldıktan sonra bu varlık hesabı, yatırıma konu şirketin özkaynağından ana ortaklığın payına düşen kısma isabet eden tutar kadar arttırılır veya azaltılır. İştirakin özkaynağında yatırımcının payına isabet eden tutarda meydana gelen artışlar kâr, azalışlar ise zarar olarak gelir tablosunda gösterilir. Ana ortaklığın, yatırıma konu şirketin zararlarındaki payı yatırımın bilanço değerine eşit veya bundan fazla ise yatırım iz bedelle izlenir.”⁵⁸

c.Özkaynak Yönteminin Uygulama Alanları

Özkaynak yönteminin uygulanma alanlarının daha anlaşılır kılınması açısından yöntemin kullanıldığı durumları şu başlıklar altında inceleyebiliriz.

- Konsolide Finansal Tablolarda Yer Alacak İştirakler,
- İştirak Eden(Yatırımcı) İşletmelerin Bireysel Finansal Tablolarında Yer Alacak İştirakler,
- İş Ortaklıklarına İştirakler.⁵⁹

Konuyla ilgili IAS-28'de 8-11 nolu paragraflarda Konsolide Finansal Tablolar(Consolidated Financial Statements), 12-15 nolu paragraflarda da Yatırımcının Ayrı Tabloları(Separate Financial Statements Of The Investor) açıklanırken, hangi durumlarda özkaynak yöntemine başvurulacağı aşağıdaki biçimde aktarılmıştır.

⁵⁷ IAS-28(m.6)

⁵⁸ Yavuz AKBULAK, Eser ŞAGAR, **a.g.e.**, s:144

⁵⁹ İsmail Ufuk MISIRLIOĞLU, **a.g.e.**, s:62-63

(1) Konsolide Finansal Tablolarda Yer Alacak İştirakler

*Konsolide finansal tablolarda, iştiraklere yatırım, daha sonra satılmak amacıyla iktisap edilip bu amaca yönelik elde tutulması durumu dışında, özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilir. Daha sonra satılmak amacıyla yapılan yatırımlar maliyet yöntemiyle muhasebeleştirilir.*⁶⁰

Görüleceği üzere konsolide finansal tablolarda yer alacak iştirak yatırımları IAS-28'e özkaynak yöntemiyle mali raporlara aktarılırlar.

Bunun bir istisnası, yakın gelecekte satılmak amacıyla alınan iştiraklerdir.⁶¹ Yakın gelecekte satılmak amacıyla edinilen iştirakler maliyet yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilirler. Konsolide finansal tablolarda yer alacak iştiraklerin özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilmesine ilişkin ikinci istisnaya da IAS-28'de şöyle yer verilmiştir.

*Bir iştirak, yatırımcıya fon transferini önemli biçimde zorlaştıran uzun dönemli kısıtlamalar altında çalışıyorsa maliyet yöntemine göre muhasebeleştirilir.*⁶²

(2) İştirak Eden(Yatırımcı) İşletmelerin Bireysel Finansal Tablolarında Yer Alacak İştirakler

Konsolide finansal tablolar dışındaki diğer tüm bireysel finansal tablolarda yer alan iştiraklerin muhasebeleştirilmesinde gerek uluslararası uygulamaların kendi aralarında, gerekse de ülkemiz uygulamaları arasında farklılıklar söz konusudur.

Bazı standartlar özkaynak yöntemini zorunlu tutarken bazıları alternatif yöntemlerin de kullanılabileceğini savunmuştur.

Buna göre bireysel finansal tablolar hazırlanırken iştiraklerin hangi yöntemler kullanılarak muhasebeleştirileceği aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

⁶⁰ IAS-28(m.8)

⁶¹ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:63

⁶² IAS-28(m.10)

Tablo 3-Farklı Muhasebe Standartlarına Göre Bireysel Finansal Tablolardaki İştiraklerin Muhasebeleştirilmesinde Uygulanan Yöntemler

İlgili Muhasebe Standardı	1. Yöntem	2. Yöntem	3. Yöntem	Uygulanan Yöntem
IAS-28 (Paragraf 12,14)	Maliyet Yöntemi	Özkaynak Yöntemi	Finansal Araçlar Standardına Göre	İşletmelerin bu üç yöntemden her hangi birini seçme hakkı bulunmaktadır.
SPK	Özkaynak Yöntemi	Maliyet Yöntemi	Finansal Araçlar Standardına Göre	İşletmelerim konsolide finansal tablo düzenlemesi durumunda; özkaynak yöntemi yatırımcının ayrı finansal tablolarında ise, 2. yada 3. yöntemlerden biri kullanılıyor.
TMS-6 (madde 10,11)	Maliyet Yöntemi	Özkaynak Yöntemi	Yeniden Değerlenmiş Değeri	Konsolide finansal tablo düzenlenmesi durumunda; ana şirketin ayrı olarak raporlanan finansal tablolarındaki iştirakler, konsolidasyonda 1. veya 2. yöntemden hangisi kullanılmışsa aynı yöntemle yada 1. veya 3. yöntem ile muhasebeleştirilir.
APB-18		Özkaynak Yöntemi		sadece ikinci yöntem kullanılmaktadır

APB (Accounting Principles Board) ABD'deki Muhasebe İlkeleri Kurulu

KAYNAK: MISIRLIOĞLU, A.G.E., s:64

Görüleceği üzere bireysel finansal tablolardaki iştiraklerin muhasebeleştirilmesine ilişkin farklı uygulamalar söz konusudur. Çalışmanın bu bölümünde IAS-28 temel alındığından diğer düzenlemelerle ilgili açıklamalara ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

IAS-28'e göre yatırımcının bireysel finansal tablo düzenlemesi iki farklı durumda söz konusu olmaktadır. Bunlardan ilki yatırımcının konsolide finansal tablo düzenlemesi durumunda, ikincisi ise yatırımcının konsolide finansal tablo düzenlemesinin zorunlu olmadığı durumlarda, bireysel finansal tabloların düzenlenmesidir. Zira IAS-28'e göre *“konsolide finansal tabloların hazırlanması, yatırımcının ayrı finansal tablo düzenleme ihtiyacını ortadan kaldırmaz”*⁶³

Dolayısıyla yatırımcı konsolide finansal tablo düzenlesin yada düzenlemesin ayrıca bireysel finansal tablo düzenlemek durumunda kalacaktır. Ancak bu iki durum arasında farklılıklar doğacaktır. İlgili düzenlemede bu farklılık aşağıdaki gibi yer almıştır.

Konsolide finansal tablo yayınlayan bir yatırımcının bireysel finansal tablolarında yer alan iştirakler, yakın gelecekte elden çıkartılmayacaksa aşağıdaki üç yöntemden birine göre muhasebeleştirilir:

a) Maliyet Yöntemi

b) Özkaynak Yöntemi

*c) IAS-39, Finansal Enstrümanlar Standardında tanımlanan satışa hazır finansal varlıkların muhasebeleştirilmesi yöntemi.*⁶⁴

(...)

Konsolide finansal tablo yayınlamayan yatırımcıların finansal tablolarındaki iştirakler kalemi ise aşağıdaki üç yöntemden birine göre muhasebeleştirilir.

a) Maliyet Yöntemi

b) Özkaynak Yöntemi

*c) IAS-39'a göre, satışa hazırlık finansal varlık yada yine IAS-39'da tanımladığı şekliyle finansal işlem(trading) amacıyla tutulan finansal varlık biçiminde muhasebeleştirme.*⁶⁵

Birinci durumda yani yatırımcının konsolide finansal tablo yanında düzenlediği bireysel finansal tablolarda iştirakler, yakın bir gelecekte elden çıkartılmayacaklarsa sayılan yöntemlerden birini seçebileceklerdir. İkinci durum için ise böyle bir koşul

⁶³ IAS-28(m.13)

⁶⁴ IAS-28(m.12)

⁶⁵ IAS-28(m.14)

aranmaksızın yatırımcı bireysel finansal tablolarında iştiraklerini üç yöntemden birine göre muhasebeleştirebilir.

(3) İş Ortaklıklarına İştirakler

Özkaynak yöntemi, iş ortaklıklarında sahip olunan hakların veya iş ortaklıklarına iştiraklerim muhasebeleştirilmesinde de uygulanan bir yöntemdir. İş ortaklıklarına yatırım yapan veya iştirak eden bir işletmenin, iş ortaklığı üzerindeki haklarının raporlanmasında iki yöntem benimsenmiştir.

İş ortaklığının ekonomik faaliyeti üzerinde sözleşmeden doğan kontrol payı olmaması durumunda yapılan yatırım finansal araçlar standardına göre muhasebeleştirilir. İş ortaklığı üzerinde önemli etkinliğin bulunması halinde ise iş ortaklığına yapılan yatırımlar IAS-28 çerçevesinde muhasebeleştirilirler.

“Dolayısıyla iş ortaklıklarına yapılan yatırımların muhasebeleştirilmesinde de öz kaynak yöntemi karşımıza çıkmaktadır.”⁶⁶

d.Özkaynak Yönteminin Uygulanması

Özkaynak yönteminde, iştirak tutarı öncelikle maliyet bedeli üzerinden kayıtlara alınır. Satın alma işlemini takip eden dönemde, periyodik aralıklarla iştirak oranı üzerinden iştirakin kârı veya zararı yada iştiraktan elde edilen kâr paylarına göre düzeltme işlemi yapılır.

*Özkaynak yönteminin uygulanmasına ilişkin yöntemlerin birçoğu IAS-27 Konsolide Mali Tablolar ve Bağlı Ortaklıkların Muhasebeleştirilmesi Standardında açıklanan konsolidasyon yöntemine benzer. Ayrıca bir bağlı ortaklığın satın alınmasında uygulanan konsolidasyon yöntemine ilişkin genel kavramlar bir iştirake yapılan yatırımın muhasebeleştirilmesinde de uygulanır.*⁶⁷

“Ancak özkaynak yönteminin uygulanmasında, iştirakteki bağlı ortaklıkların payı dikkate alınmaz.”⁶⁸

“Konsolide mali tablolarda, yatırım yapılan işletmenin tüm gelir ve gider kalemleri ile bilanço kalemleri yatırımcı işletmenin ilgili kalemleri ile birleştirilir.

⁶⁶ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:63

⁶⁷ IAS-28(m.16)

⁶⁸ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:68

Özkaynak yönteminde ise sadece bu kalemlerin net etkisi iştirak hesabında raporlanır. Bir başka ifade ile iştirakler hesabı, iştiraklerin net defter değerindeki değişiklikleri yansıtır.”⁶⁹

Aşağıda özkaynak yönteminin ilk kez kullanılmaya başlanması, izleyen yıllarda kullanılması ve yöntemin terk edilmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

(1) Özkaynak Yönteminin İlk Kez Uygulanması

Bir iştirakteki yatırım, iştirak tanımına uygun hale geldiği tarihten itibaren özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirilir. İştirakin alımında, “iktisap maliyeti” ile iştirakin net belirlenebilir aktiflerinin gerçek değerinden yatırımcıya düşen pay arasında herhangi bir fark (olumlu veya olumsuz) bulunması halinde, bu fark IAS-22, İşletme Birleşmeleri Standardına göre muhasebeleştirilir. Aşağıdaki işlemler, iktisap tarihinden sonra yatırımcının iştiraktan payına düşen kâr yada zarar üzerinde artırma veya azaltmalar yapılarak muhasebeleştirilir.

-Amortisman tabi varlıkların, gerçek değerleri esas alınarak amortisman tabi tutulmaları; ve

-Yatırım maliyeti ile net belirlenebilir aktiflerin gerçek değerinden yatırımcıya düşen pay arasındaki farkın itfa edilmesi.”⁷⁰

Özkaynak yönteminin ilk defa uygulanmasında maliyet yöntemine benzer biçimde iştirak maliyet bedeli ile kayıtlara geçirilir. Bu bedelin tespitine ilişkin açıklamalara maliyet yöntemi açıklanırken değinilmiştir.

Bu aşamadan sonra, yani iştirakin maliyet bedeli ile kayıt altına alınmasından sonra iştirakteki pay tutarının gerçek değerinin tespit edilmesi sorunu ile karşılaşılacaktır. Dolayısıyla edinilmiş iştirakin özkaynak kalemindeki iştirak payı(net defter değeri ile değerlendirilmiş) ile iştirakin maliyet bedeli arasındaki farkın elimine edilmesi ve bu farkın muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

Ana ortaklığın satın alma tarihi itibari ile iştirakteki payı iştirak edilen şirketin tanınabilir varlıklarının gerçeğe uygun net değeri ile şerefiye toplamından oluşur.

⁶⁹ Aydın KARAPINAR, “İştiraklerin Değerlenmesi ve Özkaynak Yöntemi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 1999, s:130

⁷⁰ IAS-28(m.17)

Gerçeğe uygun değer kavramı, satın alma yolu ile gerçekleştirilen işletme birleşmelerinde kullanılan bir değerlendirme yöntemidir. IAS-22 ve TMS-8’de “karşılıklı pazarlık ortamında bilgili bir alıcı ile bilgili bir satıcı arasında bir varlığın el değiştirmesi veya borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar” şeklinde tanımlanmıştır. “Diğer taraftan şerefiye ise: satın alma tarihinde oluşan bir değer farkı olarak, bir işletmenin hakları veya varlıklarının satın alınmasında katlanılan maliyetin(maliyet bedeli) satın alınan işletmenin tanınabilir varlıkları ve borçlarının gerçeğe uygun değerini aşan kısım olarak tanımlanmaktadır.”⁷¹ Elbette bu fark olumlu olabileceği gibi olumsuz fark da doğabilir. Yani iştirakin maliyet bedeli, satın alınan işletmenin tanınabilir varlıkları ve borçlarının değerinin altında kalabilir.

Dolayısıyla, iştiraklerin iştirak niteliği kazandığı tarih itibarıyla ve sonraki pay alımlarında bir defaya mahsus olmak üzere, ana ortaklığın iştirakin sermayesinde sahip olduğu payların maliyet bedeli ile bu payların iştirakin makul değerler esas alınarak düzenlenmiş bilançosundaki özkaynaklarında temsil ettiği değer arasında oluşan farkların tespit edilerek kaynaklarının belirlenmesi gerekmektedir.⁷² Bu farklar pozitif/negatif şerefiye ile makul değerle değerlendirilmiş iştirakin özkaynaklarında meydana gelebilecek değişiklikler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde özkaynak yönteminin uygulanmasını güçleştiren problemler bölümünde, başlangıç farklarının muhasebeleştirilmesine ilişkin daha ayrıntılı açıklamalara yer verileceğinden şimdilik bu açıklamalarla yetinilecektir.

(2) Özkaynak Yönteminin İzleyen Yıllarda Uygulanması

İştirakin maliyet bedeli ile kaydedilmesi ve başlangıç farkının muhasebeleştirilmesini takip eden dönemde, iştirak edilen şirketin özkaynak kaleminde meydana gelen değişiklikler ana ortaklığın iştirak payında da değişikliklere sebep olacaktır. Özkaynak yöntemi esas olarak gerçekleşen bu değişimlerin takip edilmesini konu edinir ve konuya ilişkin düzenlemelerde de bu husus dikkate alınır.

⁷¹ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:68

⁷² MISIRLIOĞLU, s:68

Yatırımı takip eden dönemde iştirakin özkaynaklarında meydana gelen değişikliklerin iştirakin değerini etkilemesi sebebiyle bu varlık kalemine ilişkin ayarlamaların yapılması gereği ortaya çıkacaktır.

Özkaynak yöntemi uygulanırken iştirakin var olan en son finansal tabloları kullanılır; bunlar genellikle yatırımcının finansal tabloları ile aynıdır. Yatırımcı ile iştirakinin raporlama tarihlerinin farklı olduğu durumlarda iştirakler yatırımcının kullanımı için yatırımcının raporlama tarihi itibari ile finansal tablolarını hazırlar. Bunun uygulanabilirliğinin zor olduğu durumlarda farklı raporlama tarihli finansal tablolar kullanılabilir. Tutarlılık kavramına göre, raporlama dönemlerinin uzunluğu ve raporlama tarihleri arasındaki fark dönemden döneme aynı olmalıdır.

*Farklı raporlama tarihlerindeki finansal tablolar kullanıldığında iki raporlama tarihi arasında yatırımcı ile iştiraki arasında meydana gelen önemli olay ve işlemlerin etkisi düzeltilir.*⁷³

İştirakin maliyet bedeli ile bu iştirakin makul değerler esas alınarak düzenlenmiş bilançosundaki özkaynaklarında temsil ettiği değer arasında oluşan başlangıç farklarının izleyen dönemlerde itfa edilmesi gerekecektir.

“Gelir tablosu dışındaki değişikliklerden(faaliyet sonuçları dışındaki işlemlerden kaynaklanan değişiklikler) dolayı ana ortaklığın, iştirak öz sermayesindeki payının değişmesi durumunda yatırım kayıtlı değerinin ayarlanması gerekebilir. Bu tür değişiklikler, sabit varlıkların veya menkul kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi, yabancı paraya çevrilme farkları ve şirket birleşmelerinden doğan farklar gibi değişikliklerdir.”⁷⁴

*Bir iştirak özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirildiği zaman yatırımcı ile iştirak (yada konsolide bağlı ortaklık) arasındaki “yukarı doğru” ve “aşağı doğru” işlemlerden doğan gerçekleşmemiş kâr veya zararlar; yatırımcının iştirakteki payı ölçüsünde elimine edilmelidir.*⁷⁵

Gerçekleşme kavramına göre, karşılıklı pazarlık ortamında ana ortaklık ve iştirakleri dışındaki üçüncü şahıslar ile yapılan alım ve satımların gerçekleşmesi

⁷³ IAS-28(m.18,19)

⁷⁴ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:94

⁷⁵ IASC Daimi Yorum Kurulu 3 nolu yorumu(IASC Standing Interpretation Committee-3) “İştiraklerle Yapılan İşlemlerde Gerçekleşmemiş Kâr ve Zararların Eliminasyonu(Elimination of Unrealized Profits And Losses on Transactions with Associates)”

durumunda kâr veya zararın olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla üçüncü şahıslardan elde edilen kâr veya zararların düzeltme işlemine tabi olmayacağı açıktır. Ancak, iştirak ile ana ortaklık arasındaki gerçekleşmemiş kâr veya zarar sonucunu doğuran işlemlerde gerekli düzeltmelerin yapılması gerekecektir.⁷⁶

Ayrıca iştirak dönem kârının dağıtılmayan kısmından yatırımcıya düşen payın gelir olarak kaydedilmesinden kaynaklanan gelirden alınacak verginin(Ertelenmiş Vergi) de etkisinin giderilmesi gerekecektir.

İştirakin özkaynaklarında, dolayısıyla yatırımcının iştirak payında değişikliğe sebep olacak işlemler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4-Özkaynak Yönteminde İzleyen Yıllarda İştirakin Değerine Etki Eden Planlı ve Plan Dışı İşlemler

	t ₀ yılında iştirak defter değeri
Özkaynak yönteminde İştirak Değerine Etki Eden Planlı İşlemler	+ İştirakin hisse başına yıllık kazancı(- Hisse başına yıllık kaybı) - İştirakten alınan kâr payları - Ortaya çıkan gizli yedekleri çözme/düşme + Ortaya çıkan gizli yükümlülükleri çözme/düşme - Pozitif fark tutarının itfası + Negatif fark tutarının çözülmesi(varsa) +/- Yeniden değerlendirme olası sonuç etkileri -Karşılıklı gelirlerin (+karşılıklı giderlerin) giderilmesi(Eliminasyonu)
Özkaynak yönteminde İştirak Değerine Etki Eden Plan Dışı İşlemler	- Plan dışı düşmeler (azalışlar) + Yeniden Değerleme artışları + Sermaye konulması/artışlar - Sermaye geri ödemesi/azalışlar
=	t ₁ yılında iştirak defter değeri

KAYNAK: ÇİFTÇİ, A.G.E., s:95

Özkaynak yönteminde yatırımcının iştirakin zararlarındaki payı iştirakin kayıtlı değerine eşit veya bu değeri aşıyorsa yatırımcı bu zarardaki payını hesaba almayı durdurur. Bu durumda iştirak sıfır değeri(ülkemiz uygulamalarında “iz bedel” olarak bilinmektedir.) ile rapor edilir. Yatırımcının iştirak adına bir takım

⁷⁶ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:70

*yükümlülükler altına girdiği yada ödemeler yaptığı durumlarda bunlar için ek zararlar hesaba alınır. Eğer iştirak daha sonraki dönemlerde kâr rapor ederse yatırımcının iştirakin kârındaki payı daha önceden hesaba alınmayan net zararındaki payına eşit duruma geldiğinde yatırımcı tarafından hesaba alınır.*⁷⁷

İştirakin zarar etmesi halinde takip edilecek yöntemlere ilişkin yukarıdaki IAS uygulamalarından farklı bir yol izleyen FASB düzenlemelerine daha sonra değinilecektir.

Eğer iştirak yatırımının değer kaybedebileceğine ilişkin bir belirti varsa, işletme IAS-36 Aktiflerin değer yitirmesi standardını uygular. Yatırımın kullanımındaki değerini belirlerken, işletme aşağıdaki şıklardan birine göre öngörüde bulunur:

(a) Yatırım yapılan ortaklığın faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları ile yatırımın nihai olarak elden çıkartılmasında sağlanacak gelirler de dahil olmak üzere bir bütün olarak yatırım yapılan ortaklık tarafından yaratılması beklenen gelecekteki tahmini nakit akışlarının bugünkü değeri üzerinde yatırımcının iştirak payı,

veya,

(b) Yatırımlardan alınacak temettülerden ve nihai olarak elden çıkarılmasından beklenen gelecekteki tahmini nakit akışlarının bugünkü değeri.

*Tahminler doğru yapıldığında, her iki yöntemde aynı sonucu verir. Değer düşüklüğü karşılıkları IAS-36 hükümlerine uygun olarak ayrılır. Dolayısıyla bu karşılıklar ilk olarak şerefiyenin itfa edilmeden kalan kısmından düşülür.*⁷⁸

(3)Özkaynak Yönteminin Uygulanmasından Vazgeçilmesi

Yatırımcı aşağıda belirtilen tarihlerden itibaren özkaynak yöntemini kullanmaktan vazgeçer;

Yatırımın kısmen veya tamamen devam etmesine karşın, yatırımcı ilgili ortaklıktaki önemli etkinliğini yitirirse,

Veya

⁷⁷ IAS-28(m. 22)

⁷⁸ IAS-28(m.23)

(b) Yatırım yapılan ortaklık, yatırımcıya fon transferini engelleyen uzun vadeli ciddi kısıtlamalar altında faaliyet gösteriyorsa.

Yatırımın bu tarihteki değeri, bundan sonrası için maliyet olarak dikkate alınır.⁷⁹

Bu tarihten itibaren iştirakin özkaynak yöntemiyle değeri başka bir işleme gerek duyulmaksızın iştirakin maliyet bedeli olarak dikkate alınır.

Ayrıca, yatırımcının iştirakte kontrol gücünü eline geçirmesi, veya iştirakin kısmen yada tamamen satılması hallerinde de özkaynak yönteminin kullanımına son verilir.

⁷⁹ IAS-28(m.11)

e.Yöntemin Uygulanmasını Güçleştiren Problemler

- **Başlangıç Farkının Muhasebeleştirilmesi**

İştirakin alımında, “iktisap maliyeti” ile iştirakin net belirlenebilir aktiflerinin gerçek değerinden yatırımcıya düşen pay arasında herhangi bir fark (olumlu veya olumsuz) bulunması halinde, bu fark IAS-22, İşletme Birleşmeleri Standardına göre muhasebeleştirilir⁸⁰

IASC bu madde hükmüyle iştirakin elde etme maliyeti ile iştirak edilen şirketin tanınabilir varlıklarının gerçeğe uygun net değeri arasındaki farka dikkat çekmiş ve oluşacak bu farkın elimine edilmesi gereğini savunmuştur. Çünkü iştirakin maliyet bedeli çoğu zaman iştirak edilen işletmenin defter değerinin üstünde yada altında gerçekleşmektedir. Bunun nedeni, iştirakin varlıkları yanında finansal tablolarda gösterilmesi mümkün olmayan faktörlere de (nitelikli işgücü, işletmenin piyasadaki itibarı gibi), birleşmenin getirdiği sinerji etkisi gibi faktörlere de maliyetle birlikte bir değer atfedilmesidir.⁸¹

Maliyet değeri ile defter değeri arasında ortaya çıkan bu fark özkaynak yönteminin gereği olan iştirak hesabı ile iştirakin özkaynaklarından yatırımcıya düşen pay arasındaki uyumu ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla yöntemin temel dayanağına ters düşen bu farkın elimine edilmesi gerekecektir.

Uygulamanın daha anlaşılır olması açısından bu farklar şu iki başlık altında incelenebilir.

-Şerefiye

-Makul değerle değerlendirme sonucunda iştirakin öz sermayesinde meydana gelebilecek değişiklikler

Şerefiye pozitif veya negatif olarak ortaya çıkabilir. Maliyet bedeli ile makul değerler esas alınarak değerlendirilmiş özkaynak kaleminin yatırımcıya düşen payı arasındaki farkın olumlu olması halinde fark “pozitif şerefiye”, farkın olumsuz olması halinde ise negatif şerefiye olarak isimlendirilir.

⁸⁰ IAS-28(m.17)

⁸¹ Aydın KARAPINAR, “İştiraklerin Değerlenmesi ve Özkaynak Yöntemi”, s:131

Makul değerle değerlendirme sonucunda iştirakin öz sermayesinde meydana gelebilecek değişikliklere örnek olarak, stokların veya maddi duran varlıkların yeniden değerlemesi sonucunda oluşan değer artışları, yabancı para birimine dönüş farkları, işletme birleşmelerinde oluşan değer farkları gibi özkaynak değişimine neden olabilecek değer artış veya azalışları gösterilebilir.⁸²

Sayılan aktif veya pasif kalemlerin gerçek değerlerinin tespitinde izlenmesi gereken kurallar IAS-22 şirket birleşmeleri standardında yer almıştır. Örneğin “pazarlanabilir menkul kıymetler” cari piyasa fiyatları ile, “ticari alacaklar” cari faiz oranları dikkate alınarak tahsil edilecek tutarların belirlenen bugünkü net değerleri ile, “arsa ve binalar” piyasa değerleri ile, değerlendirilir.⁸³

Yukarıda söz konusu edilen farklar iştirakin satın alma tarihinde tespit edilir ve bu tarihte oluşan söz konusu farkların kâr veya zarara olan etkisinin giderilmesi gerekir.

Özkaynak yöntemi uygulandığı zaman, hem şerefiyenin hem de bu farkı oluşturan diğer ilgili varlıklardan amortismanına tabi olanların, geriye kalan ekonomik yaşam süreleri içinde amortismanına tabi tutularak yok edilmesi ve amortismanına tabi olmayan varlıklarda meydana gelen farkların ise varlığın aslına uygun sürede itfası gerekmektedir.⁸⁴

Şerefiyenin itfasına ilişkin farklı uygulamalar söz konusudur. Örneğin IAS-22 bu süreyi 20 yıl olarak sınırlandırmış, FASB bu süreyi 40 yıl olarak belirlemiştir. Ülkemiz uygulamasında ise bir üst sınır olmamakla beraber beş yılda itfa edilebileceği belirtilmiştir(TMS).

Amortismanına tabi varlıklar iştirakin sahip olduğu amortismanına tabi varlıktaki makul değer uygulaması nedeniyle oluşan artış veya azalışlardan ana ortaklığa isabet pay tutarı, asıl varlığın kalan süresi içinde amortismanına tabi tutulur. Amortismanına tabi olmayan varlıklar ise asıl varlığın tüketim veya kullanım süreleri içinde itfa edilir.⁸⁵

Özetle özkaynak yöntemini uygulayan yatırımcı satın alma gününde başlangıç farkının muhasebeleştirilmesi ile ilgili aşağıdaki işlemleri yapacaktır.

⁸² MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:69

⁸³ Ayrıntılı bilgi için Bkz IAS-22(m.39)

⁸⁴ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:69

⁸⁵ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:69

-Satın alma tarihi itibariyle maliyet bedeli ile, satın alınan pay oranında makul değere göre tespit edilmiş iştirak özkaynakları arasında ortaya çıkan farkın nedenleri belirlenmeye çalışılır.

-Ortaya çıkan bu fark, farkın yaratılmasına neden olan kalemler arasında, yatırımcının iştirakteki payı oranında dağıtılır.

-Farka sebep olan kalemler bazında belirlenen ve ilgili kalemlere dağıtılan farklılıklardan sonra kalan fark tutarı şerefiye olarak kaydedilir.

-Belirlenen kalemlerin yarattığı fark ve şerefiye tutarları yıllara göre itfa edilir.

ÖRNEK

E işletmesi F işletmesinin %30'unu 2004 yılında 150 YTL bedelle satın almıştır. Alım tarihinde F işletmesinin varlık ve borçlarının defter değeri ve piyasa değeri aşağıdaki gibidir.⁸⁶

	<u>Defter Değeri</u>	<u>Piyasa Değeri</u>	<u>Farklılık</u>
Kasa	60	60	-
Alıcılar	120	120	-
Ticari Mallar	150	180	30
Taşıtlar(Net Değeri)	100	150	50
Arsa	100	80	(20)
<u>Toplam Varlıklar</u>	<u>530</u>	<u>590</u>	60
Satıcılar	(130)	(130)	-
Özkaynaklar	400	460	60
<u>Toplam Kaynaklar</u>	<u>530</u>	<u>590</u>	60

Burada yapılması gereken ilk iş satın alma tarihi itibariyle maliyet bedeli ile, iştirakin özkaynaklarından yatırımcıya düşen pay arasında ortaya çıkan farkın nedenlerini belirlemektir.

⁸⁶ Örnek KARAPINAR, a.g.e., s:132-134(örneğe ilişkin rakamların bir kısmı ve çözüm yolundaki işlemlerin bazıları açıklamalarla uyumlu olmalarının sağlanması için değiştirilmiştir.)

Buna göre E işletmesinin katlandığı maliyet(maliyet bedeli)	150
E işletmesinin iştirak özkaynalarındaki payı (400 *0,30)	120
Aradaki fark	30

Yapılacak ikinci işlem, defter değerleri gerçek değerlerinden farklı olan kalemler arasında bu 30 YTL’lik farkın dağıtılmasıdır.

İlgili Kalem	Defter Değeri	Gerçek Değer	Aradaki Fark	Farkın Yatırımcıya Düşen Payı
Ticari Mallar	150	180	30	9
Taşıtlar	100	150	50	15
Arsa	100	80	(20)	(6)
Dağıtılan Toplam Fark				18

Burada dikkat edilmesi gereken husus bu dağıtım işleminin ne E ne de F işletmesinin muhasebe kayıtlarına yansımadığıdır.

30 YTL’lik toplam fark ile bunun ilgili kalemlere dağıtılan kısmının çıkarılmasından sonra kalan “şerefîye”dir.

Buna göre

$$\text{Şerefîye} = 30 - 18 = 12 \text{ YTL}$$

Şerefîye iştirakin makul değerle değerlendirilmiş özkaynak kaleminde yatırımcıya düşen pay ile maliyet bedeli arasındaki farka eşit olacaktır.

Buna göre şerefîyeyi aşağıdaki gibi de bulabiliriz.

$$\text{Şerefîye} = \text{İştirakin maliyet bedeli} - \text{iştirak özkaynaklarının gerçek değerinden yatırımcıya düşen pay} = (150 - (460 * 0,30)) = 12 \text{ YTL}$$

Bundan sonra yapılacak işlem ilgili kalemlere dağıtılan farkların ve şerefîyenin itfa edilmesidir. Bunlara ilişkin açıklamalara yukarıda değinildiği için tekrar yapılmayacaktır.

Buna göre E işletmesinin hazırlayacağı itfa tablosu aşağıdaki gibi olacaktır.

İlgili Kalem	Dağıtılan Fark	Varlığın Faydalı Ömrü	İtfa Miktarı			
			2004	2005	2006	2007
Ticari Mallar	9	2004' de satılmış	9	-	-	-
Taşıtlar	15	5 Yıl	3	3	3	3
Arsa	(6)	Sonsuz	-	-	-	-
Şerefiye	12	20 Yıl*	0,6	0,6	0,6	0,6
Toplam İtfa Tutarı	30		12,6	3,6	3,6	3,6

Yukarıdaki şekilde hesaplanan itfa payları yatırımcı tarafından muhasebe kayıtlarına alınır. Böylece iştirak hesabı ile defter değeri arasındaki farklılık yıllar itibari ile azaltılmış olur. İtfa sürelerinin tükenmesinden sonrada iştirak hesabı ile iştirakin özkaynağından yatırımcıya düşen pay birbirine eşit hale gelir ki, bu özkaynak yönteminin esaslarındandır.

Örneğimizdeki F işletmesinin 2004 yılı sonunda 50 YTL kâr elde ettiğini ve kâr payı dağıtmadığını kabul edersek, E işletmesi aşağıdaki işlemleri yapacaktır.

Kârdan düşen hissenin hesaba alınması

----- 2004 -----		
İŞTİRAKLER	15	
İŞTİRAKLER TEMETTÜ		
GELİRLERİ		15
----- / -----		

Değer farklılıklarının itfası

----- 2004 -----		
İŞTİRAKLER TEMETTÜ	12,6	
GELİRLERİ		
İŞTİRAKLER		12,6
----- / -----		

Her yıl için hesaplana itfa payları yukarıdaki gibi hesaba alınır. 2004 yılı sonu itibari ile iştirakler hesabının büyük defter kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

İştirakler Hesabı			
-2004 başında iştirakin maliyet değeri ile kaydedilmesi	150	-2004 sonunda MDV ve şerefiyenin itfası	12,6
-2004 sonunda iştirak net kârının %30'u	15		
<u>toplam</u>	165	<u>toplam</u>	12,6
<u>borç bakiyesi</u>	152,4		

2005 yılı itibari ile iştirakler hesabı ve iştirakin özkaynağından yatırımcıya düşen pay aşağıdaki gibidir.

İştirakler Hesabı	152,4
Yatırımcının İştirakteki Payı (450 (400+50)*0,30)	135
Aradaki Fark	17,4

Aradaki farkın sebebi henüz itfa edilmemiş MDV ve şerefiyeden kaynaklanmaktadır.

Buna Göre

Şerefiyenin İtfa edilmemiş tutarı+Taşıtların itfa edilmemiş tutarı- Arsanın itfa edilmemiş değeri (11,4 + 12 - 6⁸⁷=17,4) = aradaki fark

Yıllar itibariyle MDV ve şerefiyenin itfa edilmesi ile birlikte iştirakin özkaynağından yatırımcıya düşen payla iştirakler hesabının bakiyesi birbirine eşit duruma gelecektir.

⁸⁷ Arsaya ilişkin itfa tutarı bir çeşit gelir kalemi etkisi yaratacağından İştirakler Hesabına eklenecektir.

- **Yatırımcı İle İştirak Arasındaki İşlemlerin Eliminasyonu**

Bir iştirak özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirildiği zaman yatırımcı ile iştirak (yada konsolide bağlı ortaklık) arasında “yukarı doğru” ve “aşağı doğru” işlemlerden doğan gerçekleşmemiş kâr ve zararlar; yatırımcının iştirakteki payı ölçüsünde emline edilmelidir.⁸⁸

Yukarıda IASC Daimi Yorum Kurulu’nun açıkladığı üzere ana ortaklık ile iştiraki arasında gerçekleşmemiş kâr ve zarar doğuran işlemler iki grupta toplanır. Ana ortaklığın iştiraklerine yapmış oldukları varlık satışları (downstream) ile iştiraklerin ana ortaklığa yapmış oldukları varlık satışlarıdır (upstream).

Birinci durumda, ana ortaklık bir varlığını iştirakine satar. Ancak iştirak tarafından satın alınan bu varlık henüz iştirakin elinde olup 3. şahıslara satılmamıştır ve yalnızca ana ortaklığın bu satıştan elde edilen bir kârı yada zararı söz konusudur. Buna, gerçekleşmemiş kâr yada zarar adı verilmektedir.⁸⁹ Ortaya çıkan bu gerçekleşmemiş kâr yada zararın ana ortaklığın iştirak payı oranında emline edilmesi gerekmektedir.

İkinci durumda ise, iştirak bir varlığını ana ortaklığa satarak, bu işlemde kâr veya zarar elde etmektedir. Ancak satışa konu edilmiş bu varlık kısmen veya tamamen ana ortaklığın elinde olup, henüz 3. şahıslara satışı yapılmamıştır. Söz konusu satış işlemi sonucunda iştirakin gelir tablosuna yansıtılan kâr veya zarar, öz sermaye uygulamasında satın alınan varlığın değeri düzeltilerek elenir. Eleme işlemi ana ortaklığın iştirak payı üzerinden yapılır.

Daha önce özkaynak yönteminin uygulanmasıyla ilgili açıklamalarda yer verdiğimiz IAS-28’in 16. maddesinde özkaynak yönteminin uygulanmasına ilişkin prosedürlerin bağlı ortaklıkların konsolide mali tablolarda gösterilmesine benzer olduğu ifade edilmişti. Özkaynak yöntemi bir çeşit konsolidasyon işlemi olduğu için, konsolidasyon işleminde yapılan bir çok düzeltme işleminin burada da yapılması gereklidir. Tabi bunlardan en önemlisi de taraflar arasında gerçekleşmemiş kâr veya zararların eliminasyonudur.

⁸⁸ IASC Daimi Yorum Kurulu(SIC) 3 nolu yorumu(m.3)

⁸⁹ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:70

*IAS-22 esas alınmıştır.

Konsolide finansal tablolarda taraflar arasında yapılan tüm işlemler elimine edilir özkaynak yönteminde ise gelir ve gider hesapları birleştirilmediği için sadece grup içi işlemlerden doğan kârın tek bir kalem olarak elimine edilmesi yeterlidir. Söz konusu kâr elimine edilirken sadece kârın ortaklık payına düşen kısmı eliminasyona tabi tutulur.⁹⁰ Konuya ilişkin IASC Daimi Kurulunun yorumu aşağıdaki gibidir.

IAS 28.16, konsolidasyon prosedürlerinin çoğunun bağlı ortaklıklar ve iştirakler için benzer olduğunu ifade eder. Bağlı ortaklıklara ilişkin olarak, IAS-27.17 grup içi işlemlerden kaynaklanan gerçekleşmemiş kâr ve zararların tamamıyla elimine edilmesini gerektirir. Ancak, bağlı ortaklıkların aksine iştirakler yatırımcını kontrolü altında değildir.

IAS 31.32, “iş ortaklığı üzerinde ortak kontrole sahip bir yatırımcı –venturer-”nın ortak kontrol edilen bir işletmedeki haklarını özkaynak yöntemi kullanarak raporlamasına olanak tanır. IAS 31.39 ve 40 iş ortaklığı ile yapılan işlemlerden doğan şirketler arası kâr yada zararların oransal eliminasyonunu gerekli görür. Ortak kontrol altındaki işletmelerin şirketler arası kâr ve zararlarına ilişkin bu hükümler, önemli etkinlik altındaki işletmelere de uygulanır. Ayrıca, özkaynak yönteminin tutarlı uygulaması, iş ortaklıkları ve iştiraklere yapılan işlemlerden kaynaklanan şirketler arası kâr ve zararların aynı şekilde dikkate alınmasını gerektirir.”⁹¹

Söz konusu yorumda iştirak ve yatırımcı arasında gerçekleşmemiş kâr ve zararların iş ortaklıklarına benzer biçimde oransal eliminasyona(yatırımcının iştirakteki payı oranında) tabi tutulacağı açıklanmıştır.

Taraflar arasında gerçekleşmemiş zararların eliminasyonunda zararın kaynağının iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü taraflar arasında doğan zararların, dönen varlıkların net gerçekleşebilir değerlerinde bir indirimi yada duran varlıkların kayıtlı değerinde geçici olmayan bir düşüşü temsil etmeleri durumunda hemen tanınmasını gerekli görür.⁹² Çünkü söz konusu zarar gerçekleşmiştir.

⁹⁰ Aydın KARAPINAR, a.g.e.,s:131

⁹¹ IASC Daimi Yorum Kurulu(SIC) 3 nolu yorumu(m.5,6)

⁹² IASC Daimi Yorum Kurulu(SIC) 3 nolu yorumu(m.7)

- **Ertelenmiş Vergilerin Durumu**

Özkaynak yönteminin uygulanmasını güçleştiren durumlardan bir diğeri de, iştirak dönem kârının dağıtılmayan kısmından yatırımcıya düşen payın gelir olarak kaydedilmesi ile finansal tablolardaki vergi öncesi kâr ile kurumlar vergisi beyannamesinde yer alan vergi matrahı arasında ortaya çıkan geçici farkların giderilmesidir.⁹³

Maliyet yönteminde yalnızca kâr dağıtımı gerçekleştiği anda gelir yazıldığından vergileme açısından böyle bir geçici sorunla karşılaşılmamaktadır. Dolayısıyla bir düzeltme işlemine gerek duyulmamaktadır.

Ancak özkaynak yöntemi finansal raporlamanın doğruluğunu amaçladığından, üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğu iştiraklerin kâr yada zararlarında sorumluluk sahibi olması sebebiyle, iştirakinin kâr açıklaması durumunda, bu kâr dağıtılsın yada dağıtılmasın ana ortaklık gelir kaydı yapmaktadır.

Bu durum vergileme açısından geçici farkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. IASC yayınlamış olduğu 12 nolu standardında ertelenmiş vergi tutarlarının hesaplanıp kaydedilmesini öngörmüştür. Ertelenmiş vergi tutarının tespit edilip kaydedilmesinde kullanılacak vergi oranı ülkeler açısından farklılık arz etmektedir.

ÖRNEK

Bir önceki örneğimizde E işletmesi iştiraki olan F işletmesinin 50 YTL’lik kârını kendi hesaplarına aşağıdaki gibi yansıtmıştır.

----- 1997 -----	
İŞTİRAKLER	15
İŞTİRAKLER TEMETTÜ	
GELİRLERİ	15
----- / -----	

E işletmesinin iştirak kazançlarının %50’sinin vergiye tabi tutulduğu ve vergi oranının %22 olduğunu varsayarsak yapılması gereken işlemler aşağıdaki gibi olacaktır.

93 İdil KAYA, “İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi Ve Özkaynak Yöntemi”, Galatasaray Üniversitesi, Doçentlik Tezi, İstanbul, 2000, s:50

İştirakte bulunulan şirketin özkaynaklarındaki artışların gelecekte temettü olarak alınacağı varsayıldığından, bu işleme ilişkin ertelenmiş vergilerinde hesaplanması gerekecektir.⁹⁴

Buna göre

Ertelenmiş Vergi Tutarı = $15 \times 50\% \times 22\% = 1,65$ YTL

Yapılacak muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır

----- 1997 -----	
GELİR VERGİSİ GİDERİ	1,65
ERTELENMİŞ VERGİLER	1,65
----- / -----	

Takip eden dönemde iştirakin kâr dağıtması halinde ertelenmiş olan vergiler gerçekleşeceğinden yatırımcı ters kayıtla bu hesabı kapatacaktır.

⁹⁴ İdil KAYA, a.g.e., s:51

- **İştirakin Zarar Etmesi**

Özkaynak yönteminde, bir ana ortaklığın iştirakteki zarar payı, iştirak tutarı sıfıra ininceye kadar ana ortaklığın iştirak tutarından indirilir. Bu uygulamaya ilişkin IAS ve FASB düzenlemeleri benzerlik göstermektedir. Ancak, ana ortaklığın iştirakteki zarar payının, iştirak tutarını aşması durumunda uygulanacak muhasebe prosedürleri farklılık göstermektedir.

Daha öncede açıklandığı üzere IAS-28’de zararın iştirak tutarı sıfıra ininceye kadar finansal tablolarda takip edilebileceği ve iştirak tutarının sıfıra inmesi durumunda zararın finansal tablolardaki takibinin durdurularak dipnotlarda izlenmeye devam edileceği belirtilmiştir.

Bunun istisnası, ana ortaklığın iştirak adına yükümlülükler üstlenmesi veya bu zararı karşılamak için iştirak adına ödemeler yapması durumudur. Bu durumda zarar fazlasının indirilemeyen zarar tutarının, üstlenilen veya ödenilen yükümlülük tutarına ulaşınca kadar finansal tablolarda izlenmeye devam edilecektir.⁹⁵

(...)

*Eğer iştirak daha sonraki dönemlerde kâr rapor ederse yatırımcının iştirakin kârındaki payı daha önceden hesaba alınmayan net zararındaki payına eşit duruma geldiğinde yatırımcı tarafından hesaba alınır*⁹⁶

Diğer taraftan ABD muhasebe standartlarına göre özkaynak zarar fazlasının, eğer ana ortaklığın aynı iştirakte sahip olduğu ve iştirak tutarına dahil olmamış başka finansal araçları varsa, iştirak tutarını aşan zarar payının likidite önceliği dikkate alınarak bu finansal araçlardan indirilmesi istenmektedir.

Bir ana ortaklık kendi portföyünde, bir iştiraki ihraç ettiği finansman bonusu, tahvil veya geri satın alma taahhüdü bulunan katılma intifa senedi gibi IAS-39’da tanımlanan finansal borç araçlarından bulundurmuş veya iştirakine uzun vadeli bir kredi sağlamış olabilir. IAS-28 ana ortaklığın sahip olduğu bu türdeki finansal varlıkların değerlendirme ve muhasebe işlemlerinin IAS-39’a göre yapılacağını belirtmiştir. Ancak ABD muhasebe standartları, iştirakin adi hisse senetlerini temsil eden iştirak tutarından, özkaynak yöntemine göre hesaplanan zararın indirilmesinden sonra, kalan zarar fazlasının ana ortaklığın sahip olduğu söz konusu finansal varlık

⁹⁵ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:72

⁹⁶ IAS-28(m.22)

tutarlarından indirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Birden fazla finansal araç bulunması durumunda zarar fazlasının indirilmesi sırası, iştirakin iflas ettiği varsayılarak, nakde dönüşme yeteneği en düşük finansal varlıklardan başlanarak yapılmalıdır.⁹⁷

ÖRNEK

A işletmesinin %40 hissedarı olduğu B işletmesine ait iştirak tutarı 300 YTL'dir. İştirakin aynı tarihte 900 YTL'lik zarar açıklamış ve ortaklarına bu zararın giderilmesi için kendi hisseleri oranında sermaye taahhüdünde bulunmaya çağırıştır. Ortaklar bu çağrıya uyarak taahhütlerini nakden yerine getirmişlerdir.

Buna göre özkaynak yöntemi esas alınarak ilk hesap dönemine ilişkin ana ortaklığın payına düşen zarar ve bununla ilgili işlemler aşağıdaki gibidir.

Ana ortaklığın zarardaki payı ($900 \times 0,40$) 360 YTL

Özkaynak yöntemine göre bu tutar iştirakin kayıtlı değerinden indirilecek ve sonuçta iştirak sıfır değerle(iz bedelle) bilançoda izlenmeye devam edilecektir. İştirak tutarını aşan 60 YTL bilançoda gösterilemeyecek ancak dipnotlarda takip edilecektir. Fakat ortaklar zararı sermaye payları oranında ödemeyi taahhüt ettiklerinden, zarar fazlasının iştirak taahhüdü ile birlikte bilançoda izlenmesi yerinde olacaktır. Bu tarihten sonra özkaynak zarar fazlasının indirilemeyen zarar tutarı, üstlenilen veya ödenilen yükümlülük tutarına ulaşınca kadar finansal tablolarda izlenmeye devam edilecektir. İştirakin ilerleyen dönemlerde kâr açıklaması halinde, yatırımcı iştirakin kârındaki payını öncelikle raporladığı zarar fazlasından mahsup edecek, iştirakin kârındaki payının bu tutarı aşması halinde ise iştirakin kârındaki payını hesaba alabilecektir.

⁹⁷ MISIRLIOĞLU, a.g.e., s:73

III. BÖLÜM

Konuya İlişkin Türkiye Muhasebe Standartları ve Uluslararası Muhasebe Standartları ile Karşılaştırılması

A-Ülkemizde Ulusal Muhasebe Standartlarının Gelişimi ve TMSK

“Ülkemizde muhasebe standartlarının gelişimi devlet öncülüğünde gerçekleşmiş, ekonomik ve siyasi olarak ilişkilerimizin yoğun olduğu ülkeler örnek alınarak aktarılan çeşitli kanunlar ile bu ülke uygulamalarının etkileri görülmüştür. Son olarak AB üyelik sürecinde AB düzenlemeleri ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının etkisinde kalmıştır.”⁹⁸

Bu uygulamalar esas alınarak muhasebe düzenlemelerine yön verilmiştir. Bu amaçla, aşağıda sayılan kurumlarca muhasebe standartlarına yönelik çalışmalar sürdürülmüştür.

- İktisadi Devlet Teşekkülleri Yeniden Düzenleme Komisyonu,
- Bankalar Birliği,
- Sigorta Murakabe-Denetleme Kurulu,
- Sermaye Piyasası Kurulu,
- Maliye Bakanlığı Muhasebe Standartları Komisyonu,
- Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu(TMUDESK),
- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu.

⁹⁸ AYBOĞA, a.g.e, S:105

Görülebileceği üzere muhasebe standartlarının oluşturulması sürecinde çok sayıda kurum kendi çalışmalarını bağımsız olarak yürütmektedir. Buda ülkemizde muhasebe uygulamalarına yön veren kurumsal yapının tam olarak oturmasını engellemiştir. Muhasebe standartlarının oluşturulmasına dönük önemli adımlar atılmasına karşın, muhasebe sistemi ile ilgili ana yapı belirgin ve kalıcı biçimde oluşturulamamıştır.

Burada ortaya çıkan esas sorun, muhasebe standartlarının oluşturulmasında kimin belirleyici olduğudur. Muhasebe uygulamalarına ilişkin düzenlemeler, daha önce olduğu gibi yasama yolu ile gerçekleştirilebileceği gibi örneğin TÜRMOB'un kurduğu özel sektör düzenleyici kuruluşları niteliğindeki TMUDESK benzeri kuruluşlarca da yürütülebilir. Ancak her iki seçeneğin eksikliklerini gidererek kurulmuş, yaptırım gücünü kamudan alan, ve de muhasebe ilgi gruplarının katılımına imkan tanıyan bağımsız bir kuruluş tarafından oluşturulmuş muhasebe standartları elbette daha etkili olacaktır.

Sayılan amaçları gerçekleştirmek üzere 4487 sayılı Kanun ile Sermaye Piyasası Kanununa bir madde eklenerek, (SPK Geçici Hükümler, Ek md.1) Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu kurulmuştur.

Kurul, denetlenmiş finansal tabloların sunumunda; finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir nitelikte olmaları için uygulanacak muhasebe standartlarını saptamak ve yayınlamak üzere kurulmuştur.

Kurul, Başbakanlığa bağlıdır, kamu tüzel kişiliğine, idari ve mali özerkliğe sahiptir. Kurul artık ülkemizde muhasebe standartları ile ilgili olarak yasal tek yetkili kuruluştur.⁹⁹

Ülkemizde Muhasebe Standartları Kurulunun kurulmuş olması, uygulamaya gerçekte yön vermesi beklenen ulusal muhasebe standartlarının oluşturulması sürecinde çok önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

“Muhasebe Standartları Kurulunun gelecekte Tek Düzen Hesap Planı'nın geliştirilmesi işlevini de üstlenmesi ve muhasebe uygulamalarının düzenlenmesi konusunda tek otorite olması beklenebilir. Böylelikle muhasebe uygulamalarının,

⁹⁹ AYBOĞA, a.g.e, S:106

bağımsız ve farklı kurumların temsil edildiği bir kurulca şekillendirilmesi sağlanmış olur.”¹⁰⁰

Kurul geçmişte yapılan çalışmaları değerlendirmek amacıyla daha önce Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu(TMUDESK) tarafından yayınlanmış bulunan “Türkiye Muhasebe Standartlarını” taslak metin olarak kabul edip, bunları gözden geçirdikten sonra kamuoyunun görüşüne sunmaktadır.

Kurul bununla muhasebe ilgi gruplarının standartların oluşturulma sürecine katılmalarını sağlamak, böylece standartların “Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları” niteliği kazanmalarını amaçlamaktadır.

Elbette Kurulun yayınlayacağı muhasebe standartları ilerleyen dönemlerde muhasebe uygulamalarına yön verecektir. Kurul bu amaçla bazı muhasebe standartlarını kamuoyunun görüşüne açmıştır. Ancak konumuzu ilgilendiren “TMS-6 İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi” standardı henüz kurulca yayınlanmadığı için çalışmada bu kurulun konuya ilişkin açıklamalarına yer verilemeyecektir. Bununla birlikte kurulun taslak metin olarak da kabul ettiği ve TMUDESK tarafından yayınlanmış, 1997 yılı itibari ile yürürlüğe girmiş TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi” standardı bu bölümün esas çalışma konusunu oluşturmuştur.

İzleyen bölümde standardın konuya ilişkin düzenlemeleri Uluslararası Muhasebe Standartları ile karşılaştırılmalı olarak ele alınacaktır. Uluslararası düzenlemelerle farklılıklar konunun anlaşılır olması açısından standarda ilişkin açıklama metinlerini takip ederek sunulacaktır.

¹⁰⁰ İbrahim LAZOL, “SPK Uygulamaları, Vergi Mevzuatı ve Türkiye Muhasebe Standartları Üçgeninde Muhasebe”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:7, İstanbul, Temmuz, 2000

B-TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi” ve Uluslararası Muhasebe Standartları İle Karşılaştırılması

TMUDESK tarafından hazırlanarak 1997 yılında yürürlüğe giren TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi”¹⁰¹ standardı IAS-28’in 1994’te yapılan değişiklik sonrası hazırlanan metni esas alınarak düzenlenmiştir.

“IASC’nin 1992’de başlattığı standartların revizyonu ve 1994’te IOSCO ile yaptığı anlaşmaya uygun olarak ana standartların (core standards) oluşturulması çalışmasının tamamlanma tarihi olarak 1999 yılı sonu öngörülmüştür. Bu tarihte IASC öngörülmüş olan çalışmaları tamamlamış ve IOSCO’nun onayına sunmuştur. Bu nedenle, 1997 yılından itibaren mevcut standartların gözden geçirilmesi ve yeni standartların oluşturulması konusunda önemli aşamalar kaydedilmiştir.”¹⁰²

Ancak 1997 yılında yürürlüğe girmiş TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi” standardı sonraki yıllarda revize edilmemiştir. Bu sebeple de IAS-28 uygulamaları ile TMS-6’nın ilgili düzenlemeleri arasında farklıklar doğmuştur.

Bu gerekçeyle aşağıda TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların muhasebeleştirilmesi” standardı Uluslararası Muhasebe Standartları ile farklılıkları dikkate alınarak çözümlenecek, ayrıca konumuzla yakından ilgili TMS-5 “Konsolide Finansal Tablolar” standardına sık sık göndermeler yapılacaktır.

TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi”

1.Amaç(Kapsam)

TMS-6’ya göre,

*Bu standardın konusu işletmelerin iştiraklerdeki yatırımlarının muhasebeleştirilmesidir.*¹⁰³

Aynı konuya ilişkin IAS-28 aşağıdaki açıklamalara yer vermiştir.

¹⁰¹ Standardın başlığında yer alan “İştiraklerdeki” ifadesi yatırımın yatırımcı şirket namına iştiraki tarafından yürütüldüğü şeklinde anlaşılmaktadır. İfadenin yanlış anlaşılması sebebiyle “İştiraklerdeki” ifadesi ilgili metin içinde ve tezin genelinde “İştiraklere” şeklinde kullanılmıştır.

¹⁰² İdil KAYA, a.g.e., s:94

¹⁰³ TMS-6(m.1)

Bu standart, bir yatırımcı tarafından iştiraklere yatırımların muhasebeleştirilmesinde uygulanır.

Bu standart IAS-3, Konsolide Finansal Tablolar Standardının yerine çıkarılmış olup iştiraklere yatırımların muhasebeleştirilmesi konusunu düzenler.¹⁰⁴

Görüleceği üzere standardın kapsamı ile ilgili açıklamalar birbirileri ile uyumludur. Her iki standart da yatırımcının, iştirak yatırımlarını muhasebeleştirmesinin esaslarını ve yöntemlerini açıklamayı amaçlamaktadır.

2.Tanımlar

Çalışmaya İlişkin temel kavramlar açıklanırken tanımlar mukayeseli olarak verildiğinden burada tanımlara ilişkin açıklamalara ayrıca yer verilmeyecektir. Ancak standardın takip edilebilmesi açısından standartta adı geçen tanımlar aşağıda sıralanmıştır.

Buna göre standartta adı geçen tanımlar:

- *İştirakler*
- *Önemli etkinlik*
- *Kontrol Gücü*
- *Bağlı Ortaklık*
- *Özkaynak Yöntemi*
- *Maliyet Yöntemi¹⁰⁵*

Tanımlarla ilgili olarak IAS-28 ile uyum söz konusudur. Ancak TMS-6'nın "İştirakler" tanımında yer alan %10-%50 aralığı IASC'nin ilgili düzenlemesinde yer almamıştır. Bunun yerine önemli etkinliğin söz konusu olduğu işletmeler iştirak olarak kabul edilmiştir. Ayrıca TMS'nin bu tanımı önemli etkinlik kavramı ile karşılaştırıldığında önemli etkinliğe sahip olunmayan iştiraklerin(oy hakkı %10-%20 aralığında olan iştirakler) de söz konusu olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Çünkü önemli etkinliğin varlığı %20'nin üzerinde oy hakkına sahip olunması halinde söz konusudur. Dolayısıyla %10-%20 aralığında oy hakkına sahip olunan iştirakler önemli etkinliğin olmadığı iştirakler olarak kabul edilecektir.

¹⁰⁴ IAS-28(m.1,2)

¹⁰⁵ TMS-6(m.2)

3.Standardın İçeriği

Bu bölümde tanımlar başlığı altında da yer alan önemli etkinlik kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Açıklamaya ilişkin IAS-28 ile tam bir uyum söz konusudur.

TMS'nin önemli etkinlik kavramıyla ilgili tanımlamalarına “temel kavramlar” bölümünde yer verilmiş olduğundan tekrar edilmemiştir.

4.Açıklamalar

Bu bölümde iştiraklere yatırımların muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemlerle bu yöntemlerin hangi durumlarda kullanılacaklarına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Buna göre;

• Yatırımların Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Yöntemler

TMS-6'ya göre iştiraklerin muhasebeleştirilmesinde zkaynak ve maliyet yöntemleri esas alınır.¹⁰⁶ IAS-39'la eklenen satışa hazır finansal varlıkların muhasebeleştirilmesi yöntemine ilişkin bir açıklamaya yer verilmemiştir.

zkaynak ve maliyet yöntemlerine ilişkin ayrıntılı açıklamalardan önce bu yöntemlerin hangi durumlarda kullanılacağına ilişkin kısa açıklamalara yer verilmiştir.

nemli etkinliğin var olduğu saptanan iştiraklerin muhasebeleştirilmesi zkaynak yöntemi ile yapılır.

*Konsolidasyon ve zkaynak yöntemiyle muhasebeleştirme kapsamı dışında kalan şirket yatırımları maliyet yöntemiyle muhasebeleştirilir.*¹⁰⁷

Ancak 28 nolu Uluslararası Muhasebe Standardında bu tanımlamalar yapılırken benzer açıklamalara yer verilmemiştir.

zkaynak yöntemine ilişkin açıklamada IAS-28 ile uyum söz konusudur. Ancak maliyet yöntemi ile ilgili açıklamada, yatırımcının iştirakteki kâr paylarını aşan tutarda aldığı ödemelere ilişkin, bu ödemelerin bir çeşit geri ödeme niteliği

¹⁰⁶ TMS-6(m.5)

¹⁰⁷ TMS-6(m.6,7)

taşıdığından iştirakin maliyetinden düşülmesi¹⁰⁸ gereğine yapılan vurgu IAS-28'den farklı olarak TMS-6'da yer almamıştır.

• Konsolide Finansal Tablolar

İlgili bölümde konsolide finansal tablo düzenleyen yatırımcıların bu tablolarda yer alacak iştiraklerini hangi yöntemle muhasebeleştireceği açıklanmaya çalışılmıştır.

Buna göre;

Konsolide finansal tablolardaki iştiraklere ilişkin yatırım daha sonra satılmak amacıyla yapılmadıkça özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilir. Daha sonra satılmak amacıyla yapılan yatırımlar maliyet yöntemiyle muhasebeleştirilir.

Yatırımcı aşağıda belirtilen tarihlerden itibaren özkaynak yöntemini kullanmaktan vazgeçer:

- a) Yatırımcının ilgili ortaklıktaki önemli etkinliğini yitirmesi ancak yatırımın tamamen veya kısmen devam etmesi, veya;*
- b) Yatırım yapılan ortaklığın yatırımcıya fon transferi yapmasının oldukça sınırlı olması veya ilgili ortaklığın yakın bir tarihte elden çıkarılması amacıyla satın alınması.*

*Bu tarihten itibaren yatırımlar maliyet yöntemine göre muhasebeleştirilir.*¹⁰⁹

Konsolide finansal tablo kullanıcılarının, konsolide finansal tablolarında yer alacak iştiraklerini hangi yöntemlerle muhasebeleştireceklerine ilişkin açıklamalar IAS-28 ile tam bir uyum içindedir.

Ancak IAS-28'in aynı bölüm içinde yer verdiği ve özkaynak yönteminin gerekçesini açıkladığı metne TMS-6 yer vermemiştir. Metinde önemli etkinliğin olduğu durumlarda yatırımcının iştirakin faaliyet sonuçlarından sorumlu tutulması gereği savunulmakta, ve bunun finansal raporlara ancak özkaynak yöntemi kullanılarak aktarılabilceğine vurgu yapılmaktadır.¹¹⁰

Ayrıca yatırımcının özkaynak yöntemini kullanmaya son verdiği tarihten itibaren, yönteme son verme tarihindeki değerin maliyet değeri olarak kabul

¹⁰⁸ IAS-28(m.7)

¹⁰⁹ TMS-6(m.7)

¹¹⁰ IAS-28(m.9)

edileceği¹¹¹ ve bu bedelin tespitinde ek hesaplamalara gerek duyulmayacağına ilişkin IAS-28 açıklaması da TMS-6’da yer almamıştır.

• Bireysel(Konsolide Öncesi) Finansal Tablolar

TMS-6 “Bireysel Finansal Tablolara” ilişkin olarak iki farklı durumdan söz etmektedir. Bunlar sırasıyla;

-Konsolide finansal tablo düzenleyen yatırımcıların hazırlayacakları bireysel finansal tablolar ile,

-Konsolide finansal tablo düzenlemeyen yatırımcıların hazırlayacakları bireysel finansal tablolara ilişkin açıklamalardır.

Benzer bir ayırıma IAS-28’te de yer verilmiştir. IAS-28’de konsolide finansal tablo düzenleyen yatırımcıların ayrıca bireysel finansal tablo düzenlemeleri gerektiği açıklanmıştır.¹¹² TMS-6’da böyle bir açıklama yapılmamasına karşılık her iki durumun ayrı ayrı açıklanmış olmasıyla, standardın aynı kanıda olduğu düşünülebilir.

TMS-6’ya göre konsolide finansal tablo düzenleyen yatırımcılar aşağıdaki yöntemlerden birini kullanarak iştiraklerini muhasebeleştireceklerdir.

a) Yatırımcının konsolide finansal tablolarında hangi yöntem kullanılmışsa (özkaynak veya maliyet yöntemi) aynı yöntemle muhasebeleştirilmiş olması,

b) Yatırımcının uzun vadeli yatırımlarının muhasebe politikasına uygun olarak maliyet bedeli veya yeniden değerlendirilmiş değeri ile gösteriliyor olması. (Bkz. TMS-7 Yatırımların Muhasebeleştirilmesi standardı)¹¹³

Konsolide finansal tablo düzenlemeyen yatırımcılar da iştiraklerini aşağıda sayılan yöntemlerden birine göre muhasebeleştireceklerdir.

a) Yatırımcı şirketin konsolide finansal tablolar hazırlaması halinde hangisi uygun olacaksa o yöntemle muhasebeleştirilmesi,

b) Yatırımcının uzun vadeli yatırımlarının muhasebe politikasına uygun olarak, maliyet bedeli veya yeniden değerlendirilmiş değeri ile gösterilmesi.¹¹⁴

¹¹¹ IAS-28(m.11)

¹¹² IAS-28(m.13)

¹¹³ TMS-6(m.10)

¹¹⁴ TMS-6(m.11)

TMS-6'nın 11. maddesinde atıfta bulunulan TMS-7 "Yatırımların Muhasebeleştirilmesi" standardının 16. ve 17. maddelerinde uzun vadeli yatırımların muhasebeleştirilmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. IASC yayınlamış olduğu 39 nolu standardını takiben 28 nolu standardında revizyona gitmiş ve daha önce yatırımların muhasebeleştirilmesi standardına yapılan göndermeler yerini 39 nolu Finansal Enstrümanlar standardına bırakmıştır. Böylece iştiraklerin bireysel finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin finansal varlıkların muhasebeleştirilmesi yöntemi uygulamaya konmuştur. TMS yayınlandığı tarihi takiben hiç revizyona uğramadığından bu konuda IAS-28 ile çelişmektedir.

Ayrıca IAS-28'de iştiraklerin bireysel finansal tablolarda muhasebeleştirilmesine ilişkin, yatırımcının konsolide finansal tablolarında kullandığı yöntem ne olursa olsun iştiraklerini sayılan yöntemlerden birine göre muhasebeleştirebileceği açıklanmıştır.¹¹⁵ Ancak 15. maddeyle, hazırlanan bireysel finansal tablonun iştiraklere ilişkin bilgilerinin konsolide finansal tablo hazırlayıcılarının sundukları bilgilerle aynı olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. TMS-6 böyle bir açıklamaya yer vermemiştir.

5.Özkaynak Yönteminin Uygulanması

Standardın bu bölümünde özkaynak yöntemine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Buna göre;

*Özkaynak yönteminin uygulanmasına ilişkin yöntemlerin birçoğu TMS-5 Konsolide Finansal Tablolar standardında açıklanan konsolidasyon yöntemine benzemektedir. Ayrıca bir bağlı ortaklığın satın alınmasında uygulanan konsolidasyon yöntemine ilişkin genel kavramlar bir iştirake yapılan yatırımın muhasebeleştirilmesinde de uygulanır.*¹¹⁶

IAS-28'de benzer ifadelerle 27 nolu standarda atıfta bulunulmuştur. Özkaynak yöntemi esas itibarı ile bir çeşit konsolidasyon işlemidir. Bu gerekçelerle her iki standart da konsolide finansal tablo standardına atıfta bulunmuştur. Bu standardın önemli konuları arasındaki " taraflar arasındaki işlemlerin eliminasyonu" ile ilgili

¹¹⁵ Bkz IAS-28(m.13,14)

¹¹⁶ TMS-6(m.12)

IASC Daimi Yorum Kurulu 3 nolu yorumu yayınlayarak konuya açıklık kazandırmıştır. Ancak TMS-6 esas alındığında bu işlemlerin neye göre belirleneceğine ilişkin gerekli açıklamalara ulaşılamamaktadır.

Takip eden maddeyle IAS-28’de TMS-6’dan farklı olarak şu ifadelere yer verilmiştir.

Aşağıdaki işlemler, iktisap tarihinden sonra yatırımcının iştirakten payına düşen kâr yada zarar üzerinde artırma veya azalmalar yapılarak muhasebeleştirilir.

-Amortismanla tabi varlıkların, gerçek değerleri esas alınarak amortismanlara tabi tutulmaları ve

-Yatırımın maliyeti ile net belirlenebilir aktiflerin gerçek değerinden yatırımcıya düşen pay arasındaki farkın itfa edilmesi.¹¹⁷

IAS-28 bu ifadelerle esas olarak başlangıç farkının muhasebeleştirilmesini konu edinmiştir. TMS-6 bu konuda yeterli açıklamada bulunmamıştır.

TMS-6 İştirakteki değer düşüklükleri ile ilgili aşağıdaki açıklamalara yer vermiştir.

Buna göre;

İştirake yapılan yatırımın değerinde,geçici olmayan bir düşüş varsa, yatırımın kayıtlı değeri azaltılır. Bu azalış her iştirak için ayrı ayrı belirlenir ve uygulanır.¹¹⁸

IAS-28’in ilgili maddesi aşağıdaki gibidir.

Eğer iştirak yatırımının değer kaybedebileceğine ilişkin bir belirti varsa, işletme IAS-36 Aktiflerin değer yitirmesi standardını uygular. Yatırımın kullanımındaki değerini belirlerken, işletme aşağıdaki şıklardan birine göre öngöründe bulunur:

(a) Yatırım yapılan ortaklığın faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları ile yatırımın nihai olarak elden çıkartılmasında sağlanacak gelirler de dahil olmak üzere bir bütün olarak yatırım yapılan ortaklık tarafından yaratılması beklenen gelecekteki tahmini nakit akışlarının bugünkü değeri üzerinde yatırımcının iştirak payı,

veya,

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için 3. Bölüm Özkaynak Yönteminin Uygulanmasını Güçleştiren Problemler

¹¹⁸ TMS-6(m.19)

(b) Yatırımlardan alınacak temettülerden ve nihai olarak elden çıkarılmasından beklenen gelecekteki tahmini nakit akışlarının bugünkü değeri.

Tahminler doğru yapıldığında, her iki yöntemde aynı sonucu verir. Değer düşüklüğü karşılıkları IAS-36 hükümlerine uygun olarak ayrılır. Dolayısıyla bu karşılıklar ilk olarak şerefiyenin itfa edilmeden kalan kısmından düşülür.¹¹⁹

Ayrıca IAS-28'in 25. maddesinde yer verdiği Gelir Vergilerine ilişkin TMS-6'da herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Özkaynak yönteminin uygulanması ile ilgili yukarıda TMS-6 ve IAS-28 arasında yapılmış karşılaştırmada sayılmış farklar dışında sayılacak maddelerle ilgili tam bir uyum söz konusudur. Bu madde hükümlerine ilişkin açıklamalara özkaynak yöntemi açıklanırken değinildiği için tekrar edilmeyeceklerdir. Ancak bu maddeler konu başlıkları itibari ile aşağıda sıralanmışlardır.

-Yatırımcı ile İştirakinin finansal tabloları arasındaki uyum(TMS-6 m.14, IAS-28 m.18)

-Yatırımcı ile iştirakinin muhasebe politikaları arasındaki uyum(TMS-6 m.16, IAS-28 m.20)

-İmtiyazlı Hisse Senetlerinin Durumu(TMS-6 m.17, IAS-28 m.21)

-İştirakin Zarar Etmesi(TMS-6 m.18, IAS-28 m.22)

6.Raporlanacak Bilgiler

TMS-6'ya göre dipnotlarda aşağıdaki açıklamalara yer verilir;

a) *Önemli iştiraklerin listesi, iştirak oranları ve eğer değişirse oy gücü oranları;*

b) *İştiraklerdeki yatırımların muhasebeleştirme yöntemleri.*

*Özkaynak yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilen iştirakler bilançolarda finansal duran varlıklar içerisinde ayrı bir kalem olarak gösterilir. Yatırımcının bu tür iştiraklerden payına düşen kâr veya zarar, gelir tablolarında ayrı bir kalem olarak yer alır. Yatırımcının, iştirakin olağanüstü ve geçmiş dönem kâr veya zarar kalemlerindeki payına düşen kısımları da ayrıca açıklanır.*¹²⁰

¹¹⁹ IAS-28(m.23)

¹²⁰ TMS-6(m.20)

Bu madde ile ilgili açıklamalar IAS-28'in 27. ve 28. maddeleri ile tam uyum içindedir.

TMS-6 22. maddesinde bilanço tarihinden sonra ortaya çıkmış olaylarla koşullu işlemlere ilişkin aşağıdaki açıklamalara yer vermiştir.

Buna göre;

Koşullu işlemler ve bilanço tarihinden sonra ortaya çıkan olaylara ilişkin olarak yatırımcı finansal tablo dipnotlarında aşağıdaki açıklamalara da yer verir.

a) Yatırımcının da yükümlü olduğu koşullu işlemleri ve sermaye taahhütlerindeki payı ve,

b) Yatırımcının iştirakin borçları için yükümlü olduğundan dolayı ortaya çıkan koşullu işlemleri.¹²¹

TMS-6'nın bu madde hükmüne ilişkin açıklamaları da IAS-28'in 26. maddesiyle uyumludur.

7.Yürürlük Tarihi

Bu standardın yürürlük tarihine ilişkin TMS-6 aşağıdaki açıklamaya yer vermiştir.

Bu Türkiye Muhasebe Standardı 01.01.1997 tarihinde yürürlüğe girer.¹²²

¹²¹ TMS-6(m.22)

¹²² TMS-6(m.23)

IV. BÖLÜM

Konuya İlişkin SPK Düzenlemeleri ve Uluslararası Düzenlemelerle Uyumlaşma Süreci

A-Konuya İlişkin SPK Düzenlemeleri ve Uluslararası Düzenlemelerle Uyumlaşma Süreci

Sermaye Piyasası Kurulu, 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulmuştur. SPK yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullanabilen, idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici bir kamu kurumudur. Kurum anılan kanunla verilen yetkiye dayanarak, kendisine tabi ortaklıklarla, aracı kurumların; finansal tablolarının düzenlenmesinde ve bunların denetlenmesinde uyulacak ilke ve esasları yayınlamış olduğu tebliğlerle düzenlemektedir. Bu tebliğler kapsamında yapılmış düzenlemeler, yalnızca, SPK'ya tabi ortaklıklarla, aracı kurumların uygulamalarını düzenlemek amacını taşısa da, özellikle son yıllarda uluslararası düzenlemelerle entegrasyon çalışmalarının yarattığı olumlu tablo, ülkemiz muhasebe uygulamalarına da önemli katkılar sağlamıştır.

SPK anılan çalışmalarla, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na tam uyumun sağlanması amacına dönük, "Seri:XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ"i son olarak yayınlamıştır. Bu tebliğ Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile uyumlu 31 standardı içermektedir.

Tebliğ ile, yerli şirketlerin, uluslararası mukayese edilebilir bir muhasebe sistemine sahip olmaları sağlanarak, bu çerçevede borsada işlem gören şirket hisse senetlerine, yerli ve yabancı bireysel/kurumsal yatırımcı ilgi ve talebinin artması hedeflenmektedir. Söz konusu Tebliğ ile yabancı sermayenin ülkemize çekilmesi açısından da önemli bir kriter yerine getirilmiş olmaktadır.

Tablo 5- Seri:XI No:25 Sayılı SPK Tebliğinin Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na Karşılık Gelen Kısımları

KISIM NO	Tebliğ Kısımlarında Düzenlenen Konular	IFRS	IFRS Başlığı
Kısım 1	Mali Tablolara İlişkin Genel İlkeler	-	Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements
Kısım 2	Mali Tabloların Sunumu	IFRS 1	Presentation of Financial Statements
Kısım 3	Ara Mali Tablolar	IFRS 34	Interim Financial Reporting
Kısım 4	Nakit Akım Tablosu	IFRS 7	Cash Flow Statements
Kısım 5	Hasılat	IFRS 18	Revenue
Kısım 6	Stoklar	IFRS 2	Inventories
Kısım 7	Maddi Varlıklar	IFRS 16	Property, Plant and Equipment
Kısım 8	Maddi Olmayan Varlıklar	IFRS 38	Intangible Assets
Kısım 9	Varlıklarda Değer Düşüklüğü	IFRS 36	Impairment of Assets
Kısım 10	Borçlanma Maliyetleri	IFRS 23	Borrowing Costs
Kısım 11	Finansal Araçlar	IFRS 32	Financial Instruments: Disclosure and Presentation
		IFRS 39	Financial Instruments: Recognition and Measurement
Kısım 12	İşletme Birleşmeleri	IFRS 22	Business Combinations
Kısım 13	Konsolide Mali Tablolar, Bağlı Ortaklıklar, Müşterek Yönetime Tabi İşletmeler ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi	IFRS 27	Consolidated Financial Statements and Accounting for Investments in Subsidiaries
		IFRS 28	Accounting for Investments in Associates
		IFRS 31	Financial Reporting of Interests in Joint Ventures
Kısım 14	Kur Değişiminin Etkileri	IFRS 21	The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates
Kısım 15	Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesi	IFRS 29	Financial Reporting in Hyperinflationary Economies
Kısım	Hisse Başına Kazanç	IFRS 33	Earnings Per Share

16			
Kısım 17	Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar	IFRS 10	Events After the Balance Sheet Date
Kısım 18	Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar	IFRS 37	Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets
Kısım 19	Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklik ve Hatalar	IFRS 8	Net Profit or Loss for the Period, Fundamental Errors and Changes in Accounting Policies
Kısım 20	Kiralama İşlemleri	IFRS 17	Leases
Kısım 21	İlişkili Taraflar	IFRS 24	Related Party Disclosures
Kısım 22	Finansal Bilgilerin Bölümlere Göre Raporlanması	IFRS 14	Segment Reporting
Kısım 23	Banka ve Benzeri Finansal Kuruluşların Mali Tablolarının Kamuya Açıklanması	IFRS 30	Disclosures in the Financial Statements of Banks and Similar Financial Institutions
Kısım 24	İnşaat Sözleşmeleri	IFRS 11	Construction Contracts
Kısım 25	Durdurulan Faaliyetler	IFRS 35	Discontinuing Operations
Kısım 26	Devlet Teşvik ve Yardımları	IFRS 20	Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance
Kısım 27	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	IFRS 40	Investment Property
Kısım 28	Kurum Kazancı Üzerinden Hesaplanan Vergiler	IFRS 12	Income Taxes
Kısım 29	Çalışanlara Sağlanan Faydalar	IFRS 19	Employee Benefits
Kısım 30	Emeklilik Planları	IFRS 26	Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans
Kısım 31	Tarımsal Faaliyetler	IFRS 41	Agriculture
Kısım 32	Mali Tablo ve Raporların Açıklanması, Kurula ve Borsaya Gönderilmesi	-	-
Kısım 33	İlk Dönem Mali Tablolar	-	-
Kısım 34	Muhtelif Hükümler	-	-

SPK'nın yayınlamış olduğu bu tebliğ 01.01.2005 tarihinden sonra sona eren ilk ara mali tablolardan geçerli olmak üzere yürürlük kazanmıştır. Takip eden bölümlerde, çalışmanın esas konusunu oluşturacak bu tebliğin ilgili bölümlerinden önce, konuya ilişkin daha önce yayınlanmış SPK tebliğleriyle yapılmış düzenlemelere de yer verilecektir. Burada amaçlanan söz konusu tebliğlerle "iştiraklere yatırımların muhasebeleştirilmesi"ne ilişkin yapılmış düzenlemelerin uluslararası düzenlemelerle uyumlaşma sürecinin takip edilebilmesini sağlamaktır.

B-Seri:XI No: 1 Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ

Bu Tebliğ'in amacı Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi ortaklıklar ve aracı kurumlarca düzenlenecek mali tablo ve raporlar ile bunların hazırlanması ve ilgililere sunulmasına ilişkin ilke ve kuralları belirlemektir.

Tebliğ kapsamında iştiraklere ilişkin düzenlemeler aşağıdaki gibidir.

1.İştiraklerin Değerlemesi

İlgili tebliğin 29. maddesinde iştiraklerin, bağlı ortaklıkların ve bağlı menkul kıymetlerin değerlemesine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca anılan madde hükmünde, 21. maddeyle menkul kıymetlerin değerlemesine ilişkin açıklamalara atıfta bulunulmuştur.

Söz konusu tebliğin iştiraklerin değerlemesine ilişkin düzenlemelerine çalışmanın beşinci bölümünde ayrıntılı yer verileceğinden şimdilik bu açıklamalarla yetinilecektir.¹²³

2.Kanuna Tabi Ortaklıklar ve Aracı Kurumlarca Düzenlenecek Ayrıntılı ve Özet Bilançolarda İştiraklere İlişkin Açıklamalar

Söz konusu tebliğin ilgili bölümünde bilançoda yer alacak kalemler ile bu kalemlerin açıklamalarına yer verilmiştir.

Finansal Duran Varlıklar başlığı altında "İştirakler" aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

*İştirak deyimi, bir ortaklık ile işletme arasında, söz konusu ortaklığın yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılma anlamında devamlı bir bağ yaratan, doğrudan veya dolaylı sermaye ve yönetim ilişkisini ifade eder.*¹²⁴

Bilanço kalemleri arasında iştiraklerle ilişkilendirilmiş kalemlerle, bunlara ilişkin açıklamalara Tek Düzen Hesap Planı açıklanırken değinileceğinden şimdilik bu açıklamalarla yetinilecektir.¹²⁵

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Beşinci Bölüm, İştiraklerin Değerlemesi

¹²⁴ Seri:XI No: 1 Sermaye Piyasasında Mali Tablo Ve Raporlara İlişkin İlke Ve Kurallar Hakkında Tebliğ, EK-3, Mali Tablolara İlişkin Açıklamalar

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Beşinci Bölüm

C-Seri:XI No:21 Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ

Söz konusu tebliğ 28/3/1992 tarihli ve 21185 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri: XI No: 10 “Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ’in yerine yürürlüğe girmek üzere yayımlanmıştır.

Takip eden dönemde aynı isimle söz konusu tebliğde değişiklik yapılmasını öngören Seri: XI No: 22 “Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ” yayımlanmıştır. Yapılan değişikliklerle birlikte tebliğ, 1/1/2003 tarihinden sonra sona eren yıllık ve ondan sonra gelecek ilk ara mali tablolardan geçerli olmak üzere, yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu tebliğin esas amacı , ana ortaklık tarafından düzenlenecek konsolide mali tabloların hazırlanması ve ilgililere sunulması ile iştiraklerde, bağlı veya müşterek yönetime tabi ortaklıklardaki pay sahipliğinin muhasebeleştirilmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Söz konusu tebliğde iştirakler aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Ana ortaklığın, yönetimine ve işletme politikalarının belirlenmesine katılma anlamında devamlı bir bağının ve/veya doğrudan veya dolaylı sermaye ve yönetim ilişkisinin bulunduğu ya da sermayesinde yüzde yirmi veya daha fazla, yüzde elliden az oranda paya veya bu oranda yönetime katılma hakkına sahip bulunduğu işletmeler¹²⁶

SPK’nın yayımlamış olduğu bu tebliğ Uluslararası Muhasebe Standartlarının 28 nolu standardı esas alınarak hazırlanmıştır. Öyle ki ilgili tebliğin 7. maddesi şöyledir:

(...)

e) Bu Tebliğde hüküm bulunmayan hallerde, Kurulun muhasebe standartları ile ilgili diğer düzenlemelerinde yer alan kavram, ilke, standart ve formlara uyulması zorunludur. Bu Tebliğ ve Kurulun ilgili diğer düzenlemelerinde yer almayan hususlarda, uluslararası muhasebe standartlarına uyulur.¹²⁷

¹²⁶ Seri:XI No:21 Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara Ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Tebliğ (m.4)

¹²⁷ Seri:XI No:21 sayılı tebliğ(m.7)

Tabliğ’de iştiraklerin muhasebeleştirilmesine ilişkin aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir.

1.Özkaynak Yönteminin Uygulanması

Bu tebliğ kapsamında iştirakler özkaynak yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilir.Buna göre;

Bu yöntemde iştirakler öncelikle elde etme maliyeti ile kaydedilir. Hesaplanan şerefiye tutarına göre gerekli değer düzeltmeleri yapıldıktan sonra, mali tabloların hazırlanması sırasında bu tutar iştirakin özsermayesinden ana ortaklığın payına düşen kısma isabet eden tutar kadar artırılır veya azaltılır. Bu işlemlerde, elde etme maliyetine kıyasla özsermaye payına isabet eden tutarda meydana gelen artışlar kâr, azalışlar ise zarar olarak gelir tablosunda gösterilir. Özsermayedeki değişikliğin kâr veya zarar dışındaki özsermaye kalemlerinden kaynaklanması halinde ana ortaklığın özsermayesinde de bu kalemlere ilişkin gerekli düzeltmeler yapılır. İştiraklerden tahsil edilen kâr payları ilgili iştirak tutarından düşülür. İştirakin olağanüstü gelir ve giderlerinden kaynaklanan özkaynak değişiklikleri gelir tablosunda diğer olağanüstü kalemlerle birlikte veya ayrı bir olağanüstü kalem olarak gösterilebilir.¹²⁸

Görüleceği üzere tebliğin özkaynak yöntemine ilişkin açıklamaları IAS-28 ile uyumludur.¹²⁹

Başlangıç farkının muhasebeleştirilmesine ilişkin süreç IAS-28 ile uyumludur. Bunun için 11. maddenin ilk paragrafında yapılmış açıklama “şerefiyenin” hesaplanmasına dönük açıklamaları içermektedir. Bu açıklamalar sırasında konu edilen “makul değer” kavramı aşağıdaki gibi açıklanmıştır.

Bu Tebliğe göre hazırlanacak mali tablolardaki şerefiyenin belirlenmesinde kullanılacak makul değer, bilgili ve istekli taraflar arasında, herhangi bir ilişkiden etkilenmeyecek şartlar altında bir varlığın el değiştirebileceği fiyatı veya yükümlülüklerin yerine getirilmesinde esas teşkil edecek olan meblağı ifade eder. Gayrimenkullerin makul değerinin belirlenmesinde uzman kuruluşların ve eksperlerin görüşleri esas alınır.¹³⁰

¹²⁸ Seri:XI No:21 sayılı tebliğ(m.11)

¹²⁹ Yönteme ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. “İkinci Bölüm”

¹³⁰ Seri:XI No:21 sayılı tebliğ(m.12)

İştirakin zarar etmesi veya tarafların muhasebe politikaları arasında uyumsuzluğun söz konusu olduğu durumlarda ortaya çıkan sonuçlara ilişkin değerlendirmeler uluslararası muhasebe uygulamaları ile uyumludur. Söz konusu düzenlemelere daha önce yer verildiğinden tekrar edilmeyeceklerdir.

Söz konusu tebliğ yayınlandığı tarih itibari ile iştirak yatırımlarının muhasebeleştirilmesine ilişkin önemli açılımlar getirmiştir. Ancak SPK yayınladığı Seri:XI No: 25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ’le söz konusu tebliğin eksikliklerini gidererek, uluslararası uygulamalarla tam uyumu sağlayacak yeni bir düzenlemeye gitmiştir.

D-Seri:XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ

Bu Tebliğin amacı SPK'ya tabi işletmeler tarafından düzenlenecek mali tablo ve raporlar ile bunların hazırlanması ve ilgililere sunulmasına ilişkin muhasebe ilke ve kurallarını belirlemektir.

Söz konusu tebliğ Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile tam uyum sağlama amacına dönük hazırlanmıştır. Tebliğ kapsamında 31 standart düzenlenmiştir. Ulusal muhasebe standartlarının sayısı ile karşılaştırıldığında SPK'nın muhasebe standartlarının uluslararasılaşması konusunda kaydettiği ilerleme görülebilir.

SPK tebliğin yürürlük tarihi ile ilgili aşağıdaki açıklamaya yer vermiştir.

Tebliğ, 1/1/2005 tarihinden sonra sona eren ilk ara mali tablolardan geçerli olmak üzere, yayımı tarihinde yürürlüğe girer. Özel hesap dönemi olan işletmeler için Tebliğin yürürlüğü 1/1/2005 tarihinden sonra sona eren yıllık hesap dönemlerinden sonraki ilk ara mali tablolarından başlar.

Dileyen işletmeler, 31/12/2003 tarihinde veya daha sonra sona eren yıllık veya ara hesap döneminden başlamak üzere, bu Tebliğ hükümlerini uygulamaya başlayabilirler. Bu işletmeler izleyen dönemlerde de mali tablo ve raporlarını bu Tebliğ hükümlerine göre düzenlemek zorundadır.

1/1/2005 tarihinden önce bu Tebliğ hükümlerine göre mali tablo ve rapor düzenlemeye başlayan ana ortaklık konumundaki işletmelerin hisse senetleri borsada işlem gören bağlı ortaklıkları, müşterek yönetime tabi teşebbüsleri ve iştirakleri ana ortaklıkla eşzamanlı olarak bu Tebliğ hükümlerine tabi hale gelirler.¹³¹

Tebliğ her kısımda ayrı bir standardın düzenlenmesine yer vermiştir. İştiraklere yatırımların muhasebeleştirilmesine ilişkin açıklamalar 13. Kısım 4. bölümde yer almıştır. Değerlendirmeler söz konusu bölüm esas alınarak yapılacaktır.

Bu bölümde ayrıca, daha önce açıklanan Seri:XI No:21 Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ'e göndermeler yapılarak, yapılan değişikliklere ilişkin açıklamalara yer verilecektir. Bilindiği üzere tebliğ aynı konular üzerine daha önce

¹³¹ 15/11/2003 Tarihli Ve 25290 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete'de Yayımlanmış Seri:XI, No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ(m.726)

yayınlanmış tebliğlerin uygulamalarına yürürlük tarihi itibari ile son vererek işlerlik kazanacaktır. Dolayısıyla bu tebliğe ilişkin açıklamamalar temelde muhasebe uygulamaları için yeterlidir. Ancak çalışma SPK düzenlemelerinin uluslararası uygulamalarla uyumlaşma sürecini konu edindiğinden daha önce yayınlanmış tebliğlere de yer verilmiştir.

Seri : XI No : 25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ'in iştiraklere yatırımların muhasebeleştirilmesine ilişkin düzenlemeleri aşağıdaki başlıklar altında izlenebilir.

1.Tebliğin İlgili Kısımının Amacı ve Kapsamı

Söz konusu tebliğin 13. Kısmı Bağlı Ortaklıklar, Müşterek Yönetime Tabi Teşebbüsler ve İştiraklere İlişkin açıklamaları içermektedir. Bilindiği üzere uluslararası uygulamalarda sayılan ortaklık biçimleri ile ilgili düzenlemeler ayrı standartlar kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak SPK bu üç ortaklık biçimine ilişkin düzenlemeleri uluslararası düzenlemelerden farklı olarak tek bir başlık altında değerlendirmiştir. Aynı kısımda incelenen bu düzenlemeler farklı ortaklık biçimlerini bölümler itibari ile birbirinden ayırmıştır.

Tebliğin ilgili kısmında düzenlemelerin amacı ve kapsamına ilişkin aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir:

Bu Kısımın amacı, konsolide mali tabloların hazırlanması ve ilgililere sunulması, iştiraklerde, bağlı veya müşterek yönetime tabi teşebbüslerdeki pay sahipliğinin muhasebeleştirilmesi, konsolide olmayan mali tabloların hazırlanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

*İşletmeler, konsolide mali tablo düzenlemede, bağlı ortaklıklar, iştirakler, ve müşterek yönetime tabi teşebbüslerdeki pay sahipliğini muhasebeleştirmede, konsolide olmayan mali tablo düzenlemede bu Kısımdaki hükümlere uyarlar.*¹³²

İlgili kısmın amacı ve kapsamına ilişkin açıklamalar Seri:XI No:21 Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ'in amaç ve kapsama ilişkin açıklamalarına

¹³²Seri:XI, No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ, 13.Kısım Konsolide Mali Tablolar,Bağlı Ortaklıklar, Müşterek Yönetime Tabi Teşebbüsler Ve İştirakler (M.327,328)

benzemekle birlikte bu tebliğde yatırımcının bireysel finansal tablolarına da yer verilmesi son derece önemli bir değişikliktir. Zira bir önceki düzenlemede yatırımcın bireysel finansal tabloları ile ilgili açıklamalara yeteri kadar değinilmemiştir.

2.Tanımlar

SPK ilgili kısma ait kavramları Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nı esas alarak tanımlamıştır. Bu kavramlara ilişkin açıklamalara çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı olarak yer verildiğinden tekrar değinilmeyecektir.

3.Yatırımcının Konsolide Finansal Tabloları

Bu kısımda açıkça istisna edilmedikçe iştirakler yatırımcının konsolide finansal tablolarında özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilir.

Yatırımcı ile iştirakinin muhasebe politikalarının farklı olması yada mali tablo tarihleri ile bunların ait oldukları dönemlerin farklı olması hallerinde takip edilecek yöntemlere ilişkin açıklamalar uluslararası düzenlemelerle uyumudur.

4.İştiraklerin İştirak Olma Sıfatlarını Kaybetmeleri

İştiraklerin iştirak olma sıfatlarını kaybettikleri tarih itibari ile oluşmuş değeri, bu tebliğin “Finansal Araçlar” kısmındaki finansal varlık olarak ilk defa değerlendirilmesi ile ilgili hükümler çerçevesinde maliyet olarak kabul edilmiştir.

Örneğin özkaynak yöntemiyle değerlendirilen bir iştirakin, yöntemin uygulanmasına son verildiği tarih itibari ile oluşmuş değeri, iştirakin maliyet bedeli olarak kayıtlara alınacaktır.

5.Yatırımcının Bireysel Finansal Tabloları

Söz konusu tebliğin ilgili kısmında bireysel finansal tablolar “konsolide olmayan mali tablolar” olarak yer almıştır. Ayrıca kurulun isteği üzerine yatırımcıdan konsolide mali tablolar yanında, bireysel finansal tablo düzenlenmesinin de istenebileceği notu aktarılmıştır.¹³³ Hatırlanacağı üzere IAS-

¹³³ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.337)

28’de bu ifade konsolide finansal tablo düzenlenmesi bireysel finansal tablo düzenlenmesini engellemez şeklinde idi, dolayısıyla burada Kurul’un talebi üzerine hazırlanan bireysel finansal tablolar anlaşılmaktadır.

Yatırımcının konsolide finansal tablolarında özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilen iştirakler bireysel finansal tablolarda elde etme maliyetleri üzerinden yada bu tebliğin “Finansal Araçlar” kısmındaki gibi finansal varlık olarak muhasebeleştirilir.

Görüleceği üzere SPK’nın ilgili düzenlemelerinde ne konsolide mali tablolara ilişkin açıklamalarda, nede bireysel finansal tablolara ilişkin açıklamalarda “Maliyet Yöntemi”nden söz edilmemiştir. Finansal varlık olarak muhasebeleştirilmesine ilişkin atıf IAS-28’deki gibidir. Ancak her iki durumda da takip edilecek muhasebe uygulamalarına ilişkin açıklamalar yeteri kadar açık değildir.

6.Özkaynak Yönteminin Uygulanması

İlgili bölümde yönetime ilişkin açıklamalardan önce, bu yöntemin kullanılması sırasında dikkate alınacak ortaklık payı ile konsolide finansal tablo düzenleyen iştiraklerin bireysel finansal tablolarının mı? yoksa konsolide finansal tablolarının mı? dikkate alınacağına ilişkin aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir.

Buna göre;

Bir grubun iştirakteki çıkarı, o iştirakte ana ortaklık ve diğer bağlı ortaklıklarının payının toplamıdır. Öz sermaye yönteminin uygulanmasında, ilgili iştirakte bağlı ortaklıkların ve müşterek yönetime tabi teşebbüsün payı ihmal edilir. Öz sermaye yöntemine göre muhasebeleştirilecek iştiraklerin iştiraki, bağlı ortaklığı veya müşterek yönetime tabi teşebbüsünün varlığı halinde, iştirakteki net varlık, kâr veya zarar olarak iştirakin konsolide bilançosundaki tutarlar dikkate alınır. Bu şekilde işleme tabi tutulan iştiraklerde, ilgili iştirakin iştiraki, bağlı ortaklığı ve müşterek yönetime tabi teşebbüsü tarafından uygulanan farklı muhasebe politikalarının etkileri giderilir.¹³⁴

Yöntemin uygulanmasına ilişkin paragrafın hemen başında yöntem uygulanırken konsolidasyona uygun prosedürlerin dikkate alınacağına ilişkin

¹³⁴ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.346)

açıklamaya yer verilmiştir. Buna göre bir çeşit tek taraflı konsolidasyon yöntemi olan özkaynak yöntemi uygulanırken taraflar arasında gerçekleşen işlemlerin etkilerinin giderilmesi gerekecektir. Bu konuyla ilgili tebliğin söz konusu kısmında aşağıdaki açıklamaya yer verilmiştir.

Buna göre;

*İştirakle ana ortaklık ve ana ortaklığın konsolidasyona tabi bağlı ortaklıkları arasında gerçekleşen işlemler neticesinde oluşan kârlar ve zararlar, ana ortaklığın iştirakteki payı oranında elimine edilir. Ancak, bu işlemler neticesinde oluşan zararlar, işleme konu varlığın değerinde bir düşüklüğün gerçekleştiğini gösteriyorsa, elimine edilmez.*¹³⁵

Taraflar arasındaki işlemlerin eliminasyonuna ilişkin açıklamalar IAS-28 ile uyumludur. Konuyla ilgili daha önce ayrıntılı bilgi çalışmanın ikinci bölümünde yer almıştır.

İştirakin iktisap tarihinde nasıl muhasebeleştirileceği, başlangıç farkının nasıl hesaplanacağı ve nasıl muhasebeleştirileceğine ilişkin düzenlemeler, çalışmanın önceki bölümlerinde, konuyla ilgili uluslararası düzenlemelerde yer aldığı şekliyle düzenlenmiştir.

Buna göre;

İşletmelerin iştirak niteliği kazandığı tarih itibarıyla ve daha sonraki pay alımlarında, bir defaya mahsus olmak üzere, ana ortaklığın iştirakin sermayesinde sahip olduğu payların elde etme değeri ile bu payların iştirakin alım tarihi itibarıyla makul değerler esas alınarak düzenlenmiş bilançosundaki öz sermayesinde temsil ettiği değer arasında oluşan şerefiyenin muhasebeleştirilmesinde bu Tebliğin “İşletme Birleşmeleri” başlıklı Kısmında düzenlenen ilgili hükümlere uyulur.

(...)¹³⁶

Ayrıca özkaynak yönteminin uygulanmasına ilişkin genel hükümlerde tebliğin ilgili kısmında aynen kabul edilmiştir.

Buna göre;

Bu işlemlerde, elde etme maliyetine kıyasla öz sermaye payına isabet eden tutarda meydana gelen artışlar kâr, azalışlar ise zarar olarak gelir tablosunda

¹³⁵ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.346)

¹³⁶ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.346)

gösterilir. Öz sermayedeki değişikliğin kâr veya zarar dışındaki öz sermaye kalemlerinden kaynaklanması halinde ana ortaklığın öz sermayesinde de bu kalemlere ilişkin gerekli düzeltmeler yapılır. İştiraklerden tahsil edilen kâr payları ilgili iştirak tutarından düşülür.¹³⁷

İştirakin zarar etmesi halinde, yatırımcının iştirakin zararındaki payının, yatırım tutarına eşit olduğu durumlarda yatırım iz bedelle takip edilecektir. Bu uygulama hem SPK hem de IAS-28 açısından esas alınmıştır.

Ancak yatırımcının iştirakin zararındaki payının, yatırım tutarını aşması halinde uygulanacak yönteme ilişkin SPK, tebliğin ilgili kısmında farklı bir uygulamayı benimsemiştir.

Buna göre;

İştirak eden ortaklığın, iştirakin zararlarındaki payı iştirakteki hakkına eşit veya bundan fazla ise iştirak iz bedeli ile izlenir. Ana ortaklığın iştirakteki hakkı, iştirakin öz sermaye yöntemine göre muhasebeleştirilmesi durumunda bilançoda görünen tutar ile özü itibariyle ana ortaklığın iştirakin öz sermayesinde payını temsil eden diğer tutarların toplamıdır. Öngörülebilir gelecekte ifa edilmesi planlanmayan veya beklenmeyen uzun vadeli alacaklar ve benzeri kalemler, özü itibariyle ana ortaklığın iştirakin sermayesindeki bir payını temsil etmekte olup, bu kalemlerin özü itibariye işleme tabi tutulması şarttır.

Öz sermaye yöntemine göre muhasebeleştirilen iştiraklerle ilgili olarak, iştirak eden ortaklığın iştirakin zararındaki payının, iştirakteki adi payla temsil edilen yatırım tutarını aşan kısmı, iştirak eden ortaklığın iştirakteki haklarının diğer bileşenlerinden tasfiyeden pay alma önceliği dikkate alınarak indirilir. Ayrıca, ana ortaklık, bu Tebliğin “Finansal Araçlar” başlıklı Kısmı” uyarınca, ana ortaklığın iştirakteki haklarının diğer bileşenlerinde değer düşüklüğü ayrılıp ayrılmayacağını değerlendirir.¹³⁸

Yatırımcının iştirakteki zararının yatırım tutarını aşması halinde, yatırım tutarının aşan kısmın, yatırımcının iştirakteki diğer çıkarlarından indirilebileceğine ilişkin bu açıklama FASB kökenlidir. Burada esas alınan konu, yatırımcının önemli

¹³⁷ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.346)

¹³⁸ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.346)

etkinliğe sahip olduğu işletmenin zararından iştiraklerindeki diğer yatırımlarıyla da sorumlu tutulması gereğidir.

Ayrıca yatırımcının iştirakin zararlarını karşılamak üzere yükümlülükler üstlenmesi yada ödemeler yapması halinde uygulanacak yöntemlerde IAS-28 ile uyumludur.

7.İştiraklerin Özkaynak Yöntemiyle İzlenmesine Son Verilmesi

Özkaynak yöntemi esas alınarak muhasebeleştirilen iştirakler aşağıda sayılan hallerin bir yada bir kaçının gerçekleşmesi durumunda, özkaynak yönteminin uygulanmasına son verilerek, iştirakin bu tarihte oluşmuş değeri, “Finansal Araçlar” başlıklı kısım uyarınca, söz konusu finansal varlığın ilk değerlemesi sonucunda oluşan maliyet olarak dikkate alınır. İzleyen dönemde bu kısım esas alınarak muhasebeleştirilir.

Söz konusu haller aşağıdaki gibidir;

a)İştirak üzerindeki önemli derece etkinin ortadan kalkması ve bu tarih itibariyle bu Tebliğin “Finansal Araçlar” başlıklı Kısmı uyarınca muhasebeleştirilecek duruma gelmesi, veya

b)İştirakin ciddi ve uzun dönemli kısıtlar altında faaliyet göstermesi nedeniyle, ana ortaklığa fon aktarma yeteneğinin ciddi biçimde azalmış olması.¹³⁹

8.İştiraklerde Değer Düşüklüğü

İştiraklerde değer düşüklüğüne ilişkin belirtilerin ortaya çıkması durumunda, söz konusu Tebliğin “Varlıklarda Değer Düşüklüğü” Kısımındaki hükümler esas alınır.

Bu tarihte işletmeler iştirakin kullanım değerinin belirlenmesinde aşağıdaki tahminleri yapar:

a)İştirakin faaliyetleri neticesinde üretmesi beklenen nakit akımlarından iştirak edene düşen pay ile iştirakin elden çıkarılması sonucunda elde edilecek nakdin bugünkü değeri,

¹³⁹ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.347)

b)İştirakten elde edilmesi beklenen temettüler ile iştirakin elden çıkarılması sonucu elde edilecek nakdin bugünkü değeri.

Bu işlemler sonucunda değer düşüklüğü karşılığı ayrılmasının gerekli olması durumunda, bu Tebliğin “Varlıklarda Değer Düşüklüğü” Kısımına uygun olarak karşılık ayrılır.¹⁴⁰

İştiraklerde değer düşüklüne ilişkin yapılmış açıklamalar IAS-28’de özkaynak yönteminin uygulanmasına ilişkin açıklamalarında aynen yer almıştır. Söz konusu tebliğin, özellikle bir çok konuda hazırlanmış muhasebe standartları içermesi uluslararası uygulamalarla uyumun en önemli parçası sayılabilir. Önceki tebliğlerde uyumsuzluğun yaşandığı noktalarda uluslararası uygulamalara atıf yapılmasından farklı olarak SPK bu tebliğinde bir çok konuya ilişkin ayrıntılı muhasebe standartlarına yer vermiş böylece tebliğin uygulanmasını kolaylaştırmıştır.

9.Özkaynak Yöntemine Göre Muhasebeleştirilen İştiraklerle İlgili Dipnotlar

Tebliğin ilgili kısmında özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilen iştiraklere ilişkin dipnotlarda aşağıda sayılan hususların yer alacağını belirtilmiştir.

Buna göre;

a) Hisse senetleri borsada işlem gören iştiraklerdeki yatırımın makul değeri,

b)Her bir iştirakin varlık, yükümlülük, öz sermaye, hasılat ve kâr ve zararını da içerecek şekilde özet finansal verileri,

c)Doğrudan veya bağlı ortaklıklar vasıtasıyla dolaylı olarak oy hakkının %20’sine sahip olunmamakla beraber, önemli derecede etkiye sahip olunduğu sonucuna varılması nedeniyle öz sermaye yöntemine göre muhasebeleştirilen işletmelerle ilgili olarak bu kararın nedenleri,

d)Doğrudan veya bağlı ortaklıklar vasıtasıyla dolaylı olarak oy hakkının %20’sine sahip olunmakla beraber, önemli derecede etkiye sahip olunmadığı sonucuna varılması nedeniyle öz sermaye yöntemine göre muhasebeleştirilmeyen işletmelerle ilgili olarak bu kararın nedenleri,

¹⁴⁰ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.348)

e) Bir iştirakin öz sermaye yöntemine göre muhasebeleştirilmesinde, iştirak eden ortaklığın mali tablo tarihi veya döneminden farklı bir tarihe veya döneme ait mali tablo kullanılması durumunda bunun nedenleri ve iştirakin mali tablo tarihi ve dönemi,

d) Borçların geri ödenmesi, avans verilmesi veya nakit temettü dağıtılması şeklinde, iştirakin iştirak edene fon aktarması ile ilgili olarak bir kısıtlama varsa, bu kısıtlamanın esası ve boyutu,

e) İştirakteki zararların iştirak edenin mali tablolarına alınması uygulamasından vazgeçilmişse, iştiraklerde birikmiş zararlardan iştirak edenin payına düşen kümülatif tutar ve bundan dönem içinde meydana gelen değişiklik,

f) Bu Tebliğin “Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar” Kısmı çerçevesinde; iştirakin şarta bağlı yükümlülüklerinden iştirak edenin de şarta bağlı olarak yükümlü olduğu tutardan iştirak edene düşen kısım ile iştirak edenin iştirakin yükümlülüklerinden sorumlu olması nedeniyle ortaya çıkan şarta bağlı yükümlülükler.¹⁴¹

10. İştiraklerin Mali Tablolarda Gösterimi

İştiraklerin mali tablolarda hangi kalemlerle takip edileceğine ilişkin Seri:XI No:1 Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ’in iştiraklere ilişkin bölümleri incelenirken yer verilmişti. Bu konuya ilişkin Seri:XI, No:25 sayılı tebliğde aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir.

Öz sermaye yöntemine göre muhasebeleştirilen iştirakler, iştirak edenin mali tablolarında cari olmayan değerler içinde ayrıca gösterilir. İştiraklerin kâr ve zararından iştirak edenin payına düşen kısım gelir tablosunda ayrı bir kalem olarak gösterilir. İştirakin durdurulan faaliyetlerinden iştirak edene isabet eden pay da gelir tablosunda ayrıca gösterilir.

İştirakin öz sermayesinde değişimlerden iştirak edene düşen payın doğrudan iştirak edenin öz sermayesi ile ilişkilendirilen kısmı, iştirak edenin öz sermaye değişim tablosunda ayrıca gösterilir.¹⁴²

¹⁴¹ Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.349)

¹⁴² Seri:XI, No:25 sayılı tebliğ(m.350)

V. BÖLÜM

Ülkemizde İştiraklere İlişkin Hukuki Düzenlemeler ve Tek Düzen Hesap Planı Açısından İştiraklere Yatırımlar

A-İştiraklerin Değerlemesi

1.Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu Açısından İştiraklerin Değerlemesi

Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nda iştiraklerin değeri lenmesi ile ilgili açık bir ifadeye yer verilmemesine karşın, emtia ve kıymetler yada kıymetli evrakların değeri lenmesine ilişkin hükümler iştirakleri de kapsamaktadır. Buna göre TTK m.75 *“Bütün aktifler, en çok bilanço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden kaydolunur. Borsada kote edilen emtia ve kıymetler o günün borsa rayicine göre hesap edilir.”*¹⁴³ denilmiştir. Buna göre işletmeler ortaklık paylarını ifade eden hisse senetlerini borsaya kote edilmiş olup olmamasına göre değeri lemeye tabi tutacaklardır.

TTK m.75'te borsaya kote edilmiş hisse senetleri ile ilgili değeri leme esasına açık bir ifade ile yer verilmiştir. Bunun dışında kalan; örneğin borsaya kote olmamış hisse senetleri ile, hisse senetleri ile temsil edilmeyen ortaklık payları için, en çok

¹⁴³ TTK, m.75

işletme için haiz oldukları değerler esas alınabilir. En çok işletme için haiz oldukları değerle kastedilen “maliyet bedelidir.”

TTK m.462 “*Borsa rayici bulunan kıymetli evrak, en çok bilanço gününden bir ay evveline ait müddet içindeki ortalama rayiçleriyle bilançoğa geçirilebilir. Yabancı borsalarda muamele gören kıymetli evrakın rayici söz konusu olan hallerde, bunların bedellerinin transferindeki güçlükler dahi hesaba katılır. Borsada rayici olmayan kıymetli evrak, faiz temettü gibi gelirler ve kıymetlerindeki her hangi bir azalma nazara alınmak suretiyle ve maliyet kıymetlerini geçmemek üzere bilançoğa kaydolunur.*”¹⁴⁴ Bu maddede genel olarak kıymetli evrakın değerlemesine yer verilmiştir. Buna göre kıymetli evrakın değerlendirilmesinde iki yöntem karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki “Borsa Rayici Değeri” ikincisi ise “Maliyet Değeri” yöntemidir.¹⁴⁵

Borsada rayici bulunan hisse senetlerinin değerlemesinde, borsada rayici bulunmayan hisse senetlerinde olduğu gibi bir üst sınır konulmuş değildir. Bu nedenle, aylık ortalama borsa rayicinin, maliyet bedelinin üzerinde olması durumunda dahi hisse senetlerinin bu değerle değerlemesi mümkün olmaktadır.¹⁴⁶ Borsa rayici olmayan hisse senetlerinin değerlendirilmesinde ise, borsada rayici bulunanlardan farklı olarak, üst sınır saptanmıştır. Bu üst sınır hisse senetlerinin maliyet bedeli olmaktadır.

“Buna göre, borsada rayici olmayan hisse senetleri, en çok maliyet bedeli üzerinden değerlendirilecek ve değer artışı göz önüne alınmayıp, değer azalışları hesaplara kaydedilecektir. Borsada rayici olan hisse senetleri ise, en çok değerlendirme gününden önceki bir aylık ortalama değer üzerinden değerlendirilebilecektir. Bu hükümle TTK, aktifin değerlendirilmesinde esas aldığı “maliyet değeri” ilkesine bir istisna getirerek, değer artışlarının bilançoğa geçirilmesine olanak tanımıştır.”¹⁴⁷

“TTK m.143 uyarınca, ortakların sermaye taahhütlerinin yerine getirilmesinde sermaye olarak konulan aynı kıymetlerin değerleri, şirket ana sözleşmesinde belirtilmelidir. Ancak sermaye olarak konulan aynı kıymetlerin değeri, şirket ana sözleşmesinde tespit edilmemiş ise, konuldukları zamandaki borsa veya piyasada cari

¹⁴⁴ TTK, m.462

¹⁴⁵ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:109

¹⁴⁶ OSMAN-AYBOĞA, “Şirket Kuruluşları”, s:276-278

¹⁴⁷ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:109

fiyatları, bunlar bulunmadığı takdirde, Ticaret Mahkemesince görevlendirilen bilirkişi tarafından tespit edilecek değerleri kabul edilmektedir. Ortakların sermaye taahhütlerini yerine getirilmesinde, sermaye olarak konulan hisse senetlerinin değeri yukarıda açıklanan TTK m.143 hükmüne göre tespit edilmesi gerekmektedir.”¹⁴⁸

TTK’dan ayrı olarak Vergi Usul Kanunu’nda “değerleme” ayrı bir başlık altında düzenlenmiştir. Ülkemizde de değerleme konusunda VUK hükümleri hakimdir.

Buna göre “Menkul Kıymetler” başlığını taşıyan menkul kıymetlerin değerlemesine ilişkin VUK m.279 aşağıdaki gibidir:

*“Hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51’i Türkiye’de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde olduğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kâr ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir”*¹⁴⁹

Her ne kadar borsa rayici bulunmayan menkul kıymetlerin alış bedelleriyle değerlendirilecekleri hükme bağlanmışsa da “Alış Bedeli” kavramına “Değerleme Ölçüleri” arasında yer verilmemiştir. Bu sebeple “Alış Bedeli” ile ne anlaşılması gerektiği, görüş ayrılıklarına sebep olmuştur.¹⁵⁰

Bu konuda alış bedelinin “Maliyet Bedeli” ile eş anlamlı ele alınmasını gerekli görenler, alış bedelinin, varlığın elde edilmesinde katlanılan giderleri de kapsadığını ileri sürerken, alış bedelinin, maliyet bedelinden farklı olarak “varlığın iktisabı için satıcıya ödenen yada borçlanılan tutar” şeklinde tanımlayanlar, varlığın elde edilmesinde katlanılan giderlerin direkt kâr-zararla ilişkilendirilmesinin doğru olacağını savunmaktadırlar.

¹⁴⁸ OSMAN-AYBOĞA, a.g.e, s:278

¹⁴⁹ VUK m.279

¹⁵⁰ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:111

Varlığın edinilmesi esnasında katlanılan giderlerle kastedilenler aşağıdaki gibidir;

- Menkul kıymet alımı nedeniyle ödenen vergi ve komisyonlar,
- Menkul kıymet alımında kredi kullanılması halinde, ödenen faizler ve buna bağlı vergiler,
- Menkul kıymetlerin yabancı para üzerinden satın alınması durumunda, döviz kurunda meydana gelecek değişiklikler sebebiyle oluşacak kur farkları.¹⁵¹

Bu konudaki yaygın görüş; kanun koyucunun “Maliyet Bedeli” yerine “Alış Bedeli ”ne yer vermesiyle bu iki kavram arasındaki farklılığa işaret ettiği ve alış bedelinin maliyet bedeliyle farkının, söz konusu varlığın elde edilmesi için yapılan giderleri kapsamadığıdır.

Borsa rayici bulunmayan, alış bedeliyle de değerlemesine imkan olmayan hisse senetlerinin VUK m.289 hükmüne göre değerlemesinin yapılması gerekmektedir. Bu tür hisse senetleri, varsa mukayyet değerleri yoksa da emsal bedeliyle değerlendirilmektedir. Bu maddenin uygulamasında, mukayyet değer, hisse senetlerinin alış değeri olmadığından nominal değeri olmakta, emsal bedeli ise taktir komisyonunca taktir edilen değer olmaktadır.

“Hisse senetleri ile temsil edilmeyen iştiraklerdeki sermaye hisselerinin ise, yine VUK m.289 hükmüne göre değerlemesinin yapılması gerekmektedir.”¹⁵²

2.SPK ve TMS Açısından İştiraklerin Değerlemesi

SPK’da iştiraklere ilişkin değerlendirme esasları Seri: XI No: 1 Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ’de yer almıştır.

Madde 29 da İştirakler, Bağlı Ortaklıklar ve Bağlı Menkul Kıymetleri Değerleme (Seri: XI No: 14 sayılı Tebliğ ile değişik Madde) başlığı altında iştiraklerin değerlemesine ilişkin aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir.

(...) iştirakler, bağlı ortaklıklar ve bağlı menkul kıymetler elde etme maliyeti üzerinden değerlendirilir.

¹⁵¹ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e, s:111

¹⁵² OSMAN-AYBOĞA, a.g.e, s:276-277

Şu kadar ki, borsa ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören iştirakler, bağlı ortaklıklar ve bağlı menkul kıymetler Tebliğ'in 21 inci Maddedeki esaslarla belirlenen değerleri üzerinden; borsa ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen iştirakler, bağlı ortaklıklar ve bağlı menkul kıymetler ise, net defter değerleri elde etme maliyetlerinden düşük olduğu takdirde, net defter değerleri üzerinden değerlendirilebilir.

(...)

İştirakler, Bağlı Ortaklıklar ve Bağlı Menkul Kıymetlerin aktifleştirilmesinden sonra ortaya çıkan ve bu varlıkların iktisabında kullanılan kredilerden kaynaklanan kur farkları elde etme maliyetine ilave edilebilir. Bu durumda izlenen muhasebe politikası ve maliyete ilave edilen kur farkı tutarı dipnotlarda açıklanır.

Şu kadar ki borsa ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören iştirakler, bağlı ortaklıklar ve bağlı menkul kıymetler 21 inci Maddedeki esaslarla belirlenen değerleri üzerinden değerlendirilebilir.¹⁵³

SPK, Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'ndan farklı olarak iştiraklerin değerlemesine açık ifadelerle yer vermiştir. Görüleceği üzere SPK iştiraklerin maliyet değeri üzerinden değerlendirilebileceğini hükme bağlamıştır.

Borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören iştirak hisseleri, 21. Madde (Menkul Kıymetleri Değerleme) hükmünce, bilanço gününden önceki 5 işgünü boyunca oluşan günlük ağırlıklı ortalama fiyatların ortalaması üzerinden değerlendirilir. Borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen iştirak hisseleri ise, maliyet değerleri ile net defter değerlerinden düşük olanıyla değerlendirilir.

İştirak hisselerinin aktifleştirilmesinden sonra bu varlıkların edinilmesinde kullanılan kredilerden kaynaklanan kur farkları da iştirakin maliyet bedeline eklenebilir, ancak bu durumun bilanço dipnotlarında açıklanması gerekir.

TMS'de hisse senetleri ile ilgili özel bir değerlendirme hükmü yoktur. Bununla birlikte, hisse senetlerinin piyasa değeri, alış bedellerinin altına indiğinde, ihtiyatlılık ilkesi gereğince karşılık ayrılarak, maliyet bedeli piyasa değerlerine indirilir.¹⁵⁴

¹⁵³ Seri: XI, No: 1 Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ

¹⁵⁴ Aydın KARAPINAR, "İştiraklerin Değerlenmesi Ve Özkaynak Yöntemi", s:127

3.Bedelsiz Hisse Senetlerinin Değerlemesi

“Anonim şirket olarak kurulmuş bulunan işletmeler, sermaye ihtiyaçlarını karşılamak, uzun vadeli plan ve projelerini gerçekleştirmek, örneğin yeni yatırımlar veya genişleme yatırımları yapmak için esas sermaye yatırımları yapabilirler. Esas sermaye artırımını ilk bakışta işletmenin sahibi veya ortaklar tarafından işletme varlıklarına yeni varlıklar eklenmesini ifade etmektedir. Ancak her sermaye artırımında yeni nakdi veya ayni varlıkların işletme varlıklarına eklenmesi söz konusu olmayabilir. İşletmeler varlıklarına dışardan yeni bir ekleme yapmaksızın sahip olduğu iç kaynakların bir kısmını yada tamamını esas sermayelerine eklemek suretiyle de sermaye artırımını yapabilmektedirler.”¹⁵⁵

İç kaynaklardan sermaye artırımını, belli nitelikteki sermaye yada kâr yedeklerinin esas sermayeye eklenmesi ile sermayenin artırılması olarak tanımlanabilir. Dış kaynaklardan sermaye artırımında artırılan sermaye miktarı kadar ayni yada nakdi varlık bilançonun aktifine aktarılmaktadır. Bu şekilde bilançonun aktifinde ve pasifinde artış sağlanmaktadır. İç kaynaklardan sermaye artırımında ise bilanço aktifinde bir artış söz konusu değildir.

İşletmeler önceki dönemlerde alıkoymuş bulundukları sermaye yada kâr yedeklerinin bir kısmını yeri geldikçe sermayelerine ekleyerek mevcut ortaklarına payları oranında “bedel karşılığı olmaksızın” hisse senedi vermektedirler. Bu uygulama sonucu dağıtılan hisse senetleri “bedelsiz hisse senetleri” olarak adlandırılmaktadır.¹⁵⁶

“İç kaynaklardan sermaye artırılması uygulamasında, yeni hisse senetleri çıkarılarak ortaklara bedelsiz olarak dağıtılabileceği gibi, bunun yerine mevcut hisse senetlerinin nominal değerlerinin arttırılması da söz konusu olabilir. Hisse senetlerinin nominal değerlerinin arttırılması yolu ile iç kaynaklardan sermaye artırımını gerçekleştirilmesi durumunda, mevcut hisse senetlerinin nominal değeri, artırım konusu tutar oranında arttırılır ve yeni değer, mevcut hisse senetlerinin üzerine damga vurulmak sureti ile belirlenebilir.

Bedelsiz hisse senedi verilmesine sebep olan sermaye artırımları, şirketlerin iç kaynaklarını oluşturan “sermaye yedekleri” ve “kâr yedekleri”nden yapılmaktadır.

¹⁵⁵ OSMAN-AYBOĞA, a.g.e., s:253

¹⁵⁶ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:125

Sermaye yedekleri; hisse senedi ihraç primleri, iptal edilen ortaklık payları, yeniden değerlendirme veya maliyet artışı yapılması sonucu oluşan fonlardan oluşmaktadır. Kâr yedekleri ise; yasak statü ve olağanüstü yedekler ile yedek niteliğindeki karşılıklar, özel fonlar vb. işletmenin faaliyetleri sonucu elde edilen kârların dağıtılmamış kısmını ifade eder.¹⁵⁷

“Bedelsiz hisse senetleri için ortakların her hangi bir ödeme yapmamış olması, bu senetlerin alış bedelinin olmadığı anlamına gelmez. Her ne kadar bedelsiz olarak adlandırılmış olsa da, bu senetlerin gerçekte bir bedeli vardır. Bu bedel, sermaye artırımında bulunan şirketin kâr yada sermaye yedeğidir. Dolayısıyla, söz konusu hisse senetlerinin alış bedeli, sermaye yada kâr yedeklerinin nominal değeri olacaktır.”¹⁵⁸

Sermaye yada kâr yedeklerinin sermayeye ilave edilmesiyle elde edilen bedelsiz hisse senetleri “nominal değerleriyle” değerlendirilir. Ana şirket aktifindeki iştirak bedeline bu tutarın eklenmesiyle yeni iştirak değeri bulunur.¹⁵⁹

Nominal değerleri üzerinden “iştirakler” hesabının borcuna kaydedilen bedelsiz hisse senetleri, karşılığında sermaye yedeklerinin ilgili kalemlerine kayıt yapılır.

4.İştirak Hisselerinin Edinimi Esnasında Ödenen Faiz ve Kur Farkları

“İştirak hissesi alımı için döviz cinsinden yada dövize endeksli olarak veya bankadan TL kredisi kullanılmak sureti ile borçlanılması nedeniyle, ödenen yada yıl sonunda ortaya çıkacak olan kur farklarının, hisselerin alış bedeline dahil edilmesi veya doğrudan gider yazılması mümkündür.”¹⁶⁰

¹⁵⁷ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:129

¹⁵⁸ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:131

¹⁵⁹ Yavuz ÇİFTÇİ, a.g.e., s:131

¹⁶⁰ İdil KAYA, a.g.e., s:77

B-İştirak Kazançları İstisnası

İştirak hisselerinden elde edilen kâr payları Kurumlar Vergisi Kanunu m.8/1’de aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

“Dar mükellefiyete tabi kurumlar dahil bu maddede yazılı kurum kazançları, kurumlar vergisinden müstesnadır.

1. Kurumların, tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine iştiraklerinden elde ettikleri kazançlar(yatırım fonlarının katılma belgeleri ile yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde edilen kâr payları hariç);

(...)¹⁶¹

İstisnalar başlığı altında düzenlenen bu maddeyle tam mükellef olsun yada olmasın, tam mükellefiyete tabi iştiraki bulunan yatırımcının, iştirak hisselerinden alacakları kâr payları, kurumlar vergisinden istisna edilmişlerdir.

1.İştirak Kazançları İstisnasının Amacı ve Niteliği

“Söz konusu kazançların vergiden istisna edilmesi ile vergilemede mükerrerliğin önlenmesi amaçlanmaktadır. İstisnaya konu kazanç, kazancın elde edildiği ilk kuruluşta kurumlar vergisine ve Gelir Vergisi Kanunu’nun 94/6-b maddesine göre vergi tevkifatına tabi tutulduğundan kâr dağıtımı yolu ile intikali sağlanan diğer kurumlarda mükerrer vergilendirmenin önüne geçilmek istenmektedir. Bilindiği gibi, kurum kazançları öncelikle kurumlar vergisine tabi tutulmakta; ayrıca, Gelir Vergisi Kanunu’nun 94. maddesinde indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancından kurumlar vergisinin indirilmesinden sonra bulunan kazanç tutarı üzerinden, gelir vergisi tevkifatı yapılması öngörülmektedir. Buna göre, bir kurumun başka bir kurumun sermayesine iştirakinin bulunması halinde, elde edeceği iştirak kazançları, iştirak edilen kurumda kurumlar vergisine ve gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmuş olduğundan bu kazançların iştirak eden kuruma intikalinde mükerrer vergilendirilmesini önlemek amacıyla “istisna” olarak düzenlenmiştir.”¹⁶²

¹⁶¹ Kurumlar Vergisi Kanunu m.8/1

¹⁶² H. Hüseyin SAVAŞ, “İştirak Kazançları İstisnası Ve İştirak Hissesi Alımında Kullanılan Kredilerin Faiz Ve Kur Farkı Giderleri”, Vergi Dünyası, Sayı:219, Kasım 1999

Yukarıdaki metinle de anlaşılaçağı üzere “İştirak Kazançları İstisnası” temelde çifte vergilendirmeyi önlemeye dönük bir istisna uygulamasıdır. Bilindiğı üzere, istisnaya konu kazanç, kazancın elde edildiğı ilk kuruluşta hem kurumlar vergisi hem de gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmuştur. Kanun koyucu da kâr dağıtımını yolu ile yatırımcı şirkete intikali sağlanan vergilendirilmiş bu kazancın çifte vergilendirmeye konu olmaması için kurumlar vergisinden müstesna saymaktadır. Yoksa vergiden tamamen müstesna bir kazanç söz konusu değildir. Bu yolla “İştirak Kazançları İstisnasının” gerçek bir istisna hükmünde olmadığı ve çifte vergilendirmeyi önlemeye dönük bir önlem olduğu ifade edilebilir.

2.İştirak Kazançları İstisnasından Yararlanma Koşulları

Kurumlar Vergisi Kanunu m.8/1’de kurumların tam mükellefiyete tabi bir kuruma iştiraklerinden elde ettikleri kazançların, kurumlar vergisinden istisna edildiğı hükme bağlanmıştır. Buradan yola çıkarak, kurumların bu istisna hükmünden yararlanma koşullarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- Kâr payının elde edildiğı kurumun tam mükellefiyete tabi olması,
- Elde edilen kazancın sermayeye iştirak sebebiyle elde edilmesi.

“Bu istisna kurumların tam mükellefiyete tabi kurumlardan aldıkları kâr paylarına uygulanacaktır. Kâr payını alan kurumun tam veya dar mükellefiyete tabi olmasının bu istisnanın uygulanmasında bir önemi bulunmamakla birlikte, iştirak edilen kurumun tam mükellef olması şarttır. Dolayısıyla kanuni veya iş merkezi Türkiye dışında bulunan bir kurumdan kâr payı alan kurumlar iştirak kazançları istisnasından yararlanamayacaklardır.

KVK’nın m.8/1’de parantez içi hükmü uyarınca yatırım fonları katılma belgeleri ve yatırımlar ortaklıkları hisse senetlerinden elde edilen kâr payları iştirak kazancı niteliğinde sayılmayacak ve istisnaya konu olmayacaktır.”¹⁶³

“Kurumların tam mükellef kurumlardan elde ettikleri kâr paylarının iştirak kazançları istisnasından yararlanabilmesi için gerekli diğerk koşul; kâr payının “sermayeye iştirak dolayısıyla elde edilmesi”dir. İstisna uygulamasında, kurumların sermayesine iştirak nedeniyle iktisap ettikleri hisse senetleri açısından, iştirak süresi

¹⁶³ Sema KÜÇÜK, Muzaffer KÜÇÜK, “Kurumlar Vergisi Uygulamasında İstisnalar Ve Vergi Yükü”, Yaklaşım Dergisi Eki, Yaklaşım Yayınları, Nisan 2001

önem taşımamaktadır. Bu nedenle, kurumların kısa vadeli fonlarını değerlendirmek amacıyla iktisap ettikleri hisse senetleri dolayısıyla sağladıkları kâr payları da bu istisnadan yararlanabilirler.”¹⁶⁴

3.İştirak Kazançları İstisnasının Gelir Vergisi Tevkifatı Karşısındaki Durumu

“Tam mükellef kurumdan elde edilen iştirak kazancının, bu kurumda genel vergi rejimi uyarınca vergilenmiş veya kurumlar vergisinden istisna edilmiş kazançlardan oluşmasının veya Gelir Vergisi Kanunu’nun 94. maddesinin 6 numaralı bendi uyarınca yapılan vergi tevkifatı kapsamı dışında bırakılmış veya düşük oranda vergi tevkifatı yapılmış olmasının, istisna uygulamasına bir etkisi olmayacaktır.”¹⁶⁵

Menkul kıymet sermaye iradı kapsamındaki iştirak hisselerine ait kâr paylarının dağıtılması esnasında gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır.

4.Faiz ve Kur Farkı Giderlerinin Kurum Kazancına Yansıtılması

İştirak hissesi satın alımında kullanılan yabancı kaynaklara ait faiz ve kur farkı giderlerinin safi kurum kazancının tespitinde dikkate alınıp alınmayacağı hususu tartışmalı bir konu olarak güncelliğini korumaktadır.

“İştirak kazançlarının Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 8/1 maddesi ile kurumlar vergisinden müstesna tutulması ve anılan maddenin son fıkrasına göre ise, kurumlar vergisinden istisna edilen kazançlara ilişkin ödemelerin kurum kazancından indirilmemesi hükümleri birlikte değerlendirildiğinde; iştirak kazançlarının iktisabı sırasında kullanılan yabancı kaynaklara ilişkin faiz ve kur farkı giderlerinin kurum kazancının tespitinde kanunen kabul edilmeyen gider olarak değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

İştirak hissesi alımında kullanılan banka kredileri için ödenen faizin gider olarak kaydedilmesinin Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 8. maddesinin son fıkrası hükmüne göre mümkün olmadığı şeklindeki görüşün dayanağı; geliri vergiden istisna edilen kazanç unsurlarına ait giderlerin vergiye tabi kazançtan indirilmesinin vergilendirilmenin mahiyetine ve mantığına aykırı olacağıdır. Nitekim anılan

¹⁶⁴ SAVAŞ, a.g.e., s:118

¹⁶⁵ Sema KÜÇÜK, Muzaffer KÜÇÜK, a.g.e., s:13

maddenin gerekçesinde bu husus; “*Vergiye tabi tutulmayan kazanca ait giderlerin kazançtan indirilmemesi vergi hukukunun genel prensibidir.*” şeklinde açıklanmaktadır.”¹⁶⁶

Anılan maddeyle faiz ve kur farkı giderlerinin kurum kazancından indirilemeyeceğine ilişkin görüş, vergiye tabi tutulmayan kazanca ait giderlerin, kazançtan indirilemeyeceği savına dayandırılmıştır.

Ancak iştirak kazançları istisnasının niteliğine ilişkin açıklamalarda yer verdiğimiz gibi bu istisna hükmü temelde çifte vergilendirmeyi önlemeye dönük bir düzenlemedir ve bu sebeple de gerçek bir istisna hükmünde değildir. Bu istisna hükmünün uygulanması ile vergiden tamamen istisna edilmiş bir kazanç söz konusu değildir. Burada yalnızca daha önce vergi tevkifatına uğramış bir kazancın çifte vergilendirilmesini önleyen bir düzenleme söz konusudur. Dolayısıyla vergiye tabi tutulmayan kazanca ait giderlerin kazançtan indirilmemesi hükmünün doğruluğu yanında, iştirak hissesi alımında kullanılan kredilerin faiz ve kur farkı giderlerinin kurum kazancından indirilmesi konusunda iştirak kazançları istisnasının niteliğinin de göz önünde bulundurulması daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

¹⁶⁶ SAVAŞ, a.g.e. s:119-120

C-İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnası

İştirak hissesi satışından elde edilen kazancın kurum sermayesine ilave edilmesi şartı ile kurumlar vergisinden istisna edilmesi 20 yıldan beri uygulanmaktadır. “İştirak hissesi satış kazancına ilişkin istisna ilk defa, 1984 yılında 2970 sayılı Kanunla Kurumlar Vergisi Kanunu’na eklenen geçici 10. madde ile 1984-1986 yılları arasında uygulanmak üzere düzenlenmiş, 3332 sayılı Kanun ile uygulanma süresi 1989 ılı sonuna kadar uzatılmıştır. 3689 sayılı Yasa ile getirilen geçici 18. madde hükmü ile 1990,1991 ve 1992 yıllarında da uygulanacağı kabul edilmiştir. 1993 yılı için 3824 sayılı Yasa ile Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 8. maddesine eklenen 18 nolu bent hükmü ile istisna düzenlenmiştir. 3946 sayılı Yasa ile bu bent hükmü kaldırılmış ve 4108 sayılı Yasa ile 1994-1998 yıları arasında geçerli olmak üzere Kurumlar Vergisi Kanunu’na eklenen geçici 23. madde ile uygulanma imkanı sağlanmıştır. 4444 sayılı Yasa ile Kurumlar Vergisi Kanunu’na eklenen geçici 28. madde ile istisna hükmünün uygulanma süresi 31.12.2002 tarihine kadar uzatılmıştır.”¹⁶⁷ Aynı istisna hükmünün uygulanma süresi, Kurumlar Vergisi kanunu’na eklenen geçici 29. madde ile 31.12.2004 tarihine uzatılmıştır.

1980’li yıllardan bu yana geçici maddeler kapsamında uygulana gelmekte olan ve süresi 31.12.2004 tarihinde sona erecek olan iştirak hisselerinin satışından doğan kazançlara ilişkin Kurumlar Vergisi istisnası, 30 Aralık 2004 tarih ve 5281 sayılı Kanun ile sürekli istisna haline dönüştürülmüştür.

Daha önce de 3824 sayılı Yasa ile Kurumlar Vergisi Kanunu’na eklenen ayrı bir bentle istisna hükmü sürekli hale getirilmiş, ardından 3946 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Yine benzer bir uygulamayla 31.12.2004 tarih ve 25687 sayılı resmi gazetede yayınlanan 5281 Sayılı Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 31. maddesiyle 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (11) numaralı bendinden sonra gelmek üzere (12) numaralı bent eklenmiştir.

¹⁶⁷Soner ÜLGİN, **İştirak Hissesi satış Kazancı İstisnası ve Özellik Arzeden Durumlar**, Yaklaşım Dergisi, sayı:88, Nisan 2000

1.İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnasının Amacı ve Niteliği

İştirak hissesi satışıyla elde edilen kazancın, kurum sermayesine eklenmesi şartıyla Kurumlar Vergisi'nden müstesna tutulması, kurumların sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve bu şirketlerin finansman sıkıntılarının giderilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçlarla iştirak hissesi satışından elde edilen kazancın vergilendirilmemesi sağlanmıştır.

Burada iştirak kazançları istisnasından farklı olarak, çifte vergilendirmeyi önlemeyi amaçlayan bir düzenlemenin ötesinde gerçek bir vergi istisnası söz konusudur. Zira kanun koyucu iştirak hisselerinin satışıyla elde edilen kazançtan sağlayacağı vergi alacağından bu düzenlemeyle vazgeçmektedir. İştirak kazançları istisnası ise, daha önce iştirak bünyesinde vergilendirilmiş bir kazancın mükerrer vergilendirilmesini önlemeyi hedeflemektedir.

2.İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnasından Yararlanma Koşulları

Kurumların iştirak hisselerinin satışından doğan kazançları, aşağıdaki çerçevede Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmiştir.(Kurumlar Verisi Kanunu, m. 8/12)

- Satılan iştirak hisselerinin en az iki tam yıl süre ile kurumun aktiflerinde yer almış olması gerekmektedir.

Bedelsiz yada rüçhan hakkı kullanılmak sureti ile itibari değerleri üzerinden edinilen hisse senetlerine ilişkin olarak iki yıllık sürenin hesabında, “iktisap tarihi” – iki yıllık sürenin başlangıç tarihi olarak- sahip olunan eski hisse senetlerinin iktisap tarihi esas alınacaktır.

Bankalara borçlu olanlar ile bunların kefillerinin bu borçlara karşılık bankalara devrettikleri iştirak hisseleri için iki yıl elde bulundurma şartı aranmayacaktır.

Bankaların bu şekilde alacaklarına karşılık edindikleri iştirak hisselerinin bankalar tarafından satışından doğan kazançların istisnadan yararlandırılması için de iki yıl elde bulundurma şartı aranmayacaktır.

- Satıştan doğan kazancın, kurumun sermayesine eklenmesine karar verilmiş olmalıdır.

- Kazancın sermayeye ilavesi işleminin, satışın yapıldığı yılı izleyen ikinci takvim yılının sonuna kadar gerçekleştirilmesi aranan diğer bir koşuldur.

“İştirak hisselerinin vadeli olarak satılması halinde, satışın yapıldığı hesap dönemini takip eden ikinci hesap döneminin sonuna kadar tahsil edilen ve sermayeye eklenen kazanç tutarı o yıl kurum kazancından indirilecektir.”¹⁶⁸ Vadeli satışlarda, yapılan ilk tahsilatın iştirak hissesinin maliyet bedeline ilişkin olduğu varsayılacaktır.

Sermaye artırımında, Türk Ticaret Kanunu’nun 391. maddesinde(*Madde 391 - Esas sermayeye karşılık olan hisse senetlerinin bedelleri tamamen ödenmedikçe, umumi heyet yeni hisse senetleri çıkarmak suretiyle sermayenin artırılmasına karar veremez. Muhtelif imtiyazları haiz mütaaddit nevi hisse senedi sahipleri mevcut olduğu takdirde, umumi heyetin kararından ayrı olarak adı geçen nevilerden her birine ait hisse senedi sahiplerinin de hususi bir toplantı yaparak karar vermeleri şarttır. 389 uncu maddenin iki ve üçüncü cümlesi hükümleri bu toplantılar hakkında da tatbik olunur.*)¹⁶⁹ yer alan önceki sermayenin tamamen ödenmiş olması veya imtiyazlı hissedarlar kurulu gibi şartlar aranmayacaktır.

- Satışı izleyen ikinci takvim yılının sonuna kadar sermayeye eklenmemiş ve fakat istisnaya tabi tutulmuş kazanç için zamanında alınmayan vergiler ziyaa uğratılmış sayılacaktır.
- İstisna dar mükellef kurumlar (esas itibariyle yabancı şirketlerin Türkiye’deki işyerleri-şubeleri) içinde geçerlidir. Ancak dar mükelleflerin satıştan doğan kazancı sermayelerine ekleme şartı aranmayacaktır. (Çünkü bu iş yeri ve şubelerde hukuki anlamda bir sermaye mevcut değildir.) Bu kurumlarda kazanç özel bir fon hesabında tutulacaktır.
- Sermaye hesabına eklenen veya özel fon hesabında tutulan kazançların 5 yıl içinde; her hangi bir sebeple işletmeden çekilmesi, dar mükellefler tarafından yurt dışına transfer edilmesi veya bu süre içinde işletmelerin tasfiyesi halinde, istisnadan yararlandırılmış bu kazançlar o yılın kazancı sayılarak vergiye tabi tutulacaktır.

¹⁶⁸ Soner ÜLGİN, a.g.e., s:235-236

¹⁶⁹ TTK m.391

Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre gerçekleştirilen devir, birleşme ve bölünme halleri bu şartın ihlali anlamına gelmeyecektir.

- Esas faaliyetleri menkul kıymet ticareti olan kurumlar, diğer bütün şartları taşıyor olsalar bile bahsedilen istisnadan yararlanamayacaklardır.¹⁷⁰

3.Holding Şirketlerin Durumu

İştirak hissesi satış kazancı istisnasının uygulanmasında dikkate alınacak; “iştirak hissesinin iki tam yıl süre ile işletme aktifinde yer alması gerektiği şartı” iştirak hissesinin hangi işletme tarafından(Esas faaliyetleri menkul kıymet ticareti olan kurumlar hariç) hangi amaçla edinildiği ve muhasebe kayıtlarında hangi hesaba kaydedildiğine bakılmayı gerektirmeyecek kadar objektif ve net bir belirlemedir.¹⁷¹

Ancak yinede holding şirketlerin 11-MENKUL KIYMETLER hesabında izledikleri hisse senetleri veya ortaklık paylarının satışından doğan kazançlara ilişkin istisnadan yararlanamayacaklarını, bunun yanında 24-MALİ DURAN VARLIKLAR hesabında izledikleri hisse senetleri veya ortaklık paylarının satışından doğan kazançlara ilişkin istisnadan yararlanacaklarını söylemek hiçte yanlış olmayacaktır.

İlgili kanun hükmünde holdinglere ilişkin ayrı bir düzenlemeye yer verilmediğinden holdingler de diğer şirketler gibi değerlendirilecektir. Esas itibarıyla amacının, şirketlerin aktiflerindeki yer alan iştirak hisselerinin daha etkin bir şekilde kullanılması ve şirketlerin finansman sıkıntılarının giderilmesi olan böyle bir düzenlemede holdinglere ayrı bir statü biçilmesi ve holdinglerin bu haktan yararlanmasının engellenmesi hem uygulamanın amacına ters düşecek hem de eşitlik ilkesine aykırı olacaktır.

4.Bedelsiz Hisse Senetlerinin Durumu

İştirak edenler yönünden bedelsiz olarak elde edilen hisse senetlerinin satışından doğan kazançlarda nakit olarak sermayeye eklenmesi halinde istisna konusu olacaktır.

¹⁷⁰ Kurumlar Vergisi Kanunu m.8/12

¹⁷¹ Sema KÜÇÜK, “Holding Şirketlerde İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnasına Konu İştiraklerin Ayırımı”, Vergi Dünyası, Sayı:242, Ekim 2001

Bedelsiz olarak edinilen hisse senetleri için iki yıllık sürenin hesabında, senetlerin edinilme tarihi –iki yıllık sürenin başlangıç tarihi olarak- sahip olunan eski hisse senetlerinin edinilme tarihi olarak dikkate alınacaktır. Bedelsiz elde edilen hisse senetlerinin, en az iki yıl önce sermaye iştirakinde bulunulmuş şirketlere ait olması halinde, bu bedelsiz hisse senetlerinin satışından elde edilecek kazançlar da istisnaya konu olabileceklerdir. İlgili kanunda bedelsiz hisse senetlerine ilişkin başkaca bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

5.İstisnaya Konu Kazancın Gelir Vergisi Tevkifatı Karşısındaki Durumu

“4369 sayılı Kanun’un (1) 39. ve 48. maddeleriyle, GVK’nın 75/4 ve 94/6 b maddeleri değiştirilmiştir. 1999 hesap dönemi kurum kazançlarından başlamak üzere GVK’nın 94/6 b-ii bendine göre; dağıtılsın dağıtılmasın kurumlar vergisine tabi kurumların, Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 8. maddesinin 1 nolu bendi dışında kalan kurumlar vergisinden müstesna kazanç ve iratlarından, (yatırım indirimi tutarı dahil), (99/13230 sayılı BKK ile %15. Geçerlik;01.09.1999, Yürürlük; 25.08.1999) stopaj yapılacaktır.”¹⁷²

İştirak hisselerinin satış kazançlarının sermayeye eklenmesi yolu ile kurumlar vergisinden istisna edilmesi de bir kurumlar vergisi istisnası olduğu için kurumlar vergisinden istisna edilmiş bu tutar üzerinden her durumda gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır.¹⁷³

6.Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) İstisnası

6802 sayılı Kanunun 29’uncu maddesine eklenen (v) bendi ile; BSMV mükelleflerinin (esas olarak bankaların ve sigorta şirketlerinin) yukarıda belirtilen kurumlar vergisi istisnası kapsamında iştirak hissesi satışları nedeniyle lehlerine kalan paralar BSMV’den istisna edilmektedirler. Söz konusu BSMV istisnası, iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın kurumlar vergisinden istisna edilmesine ilişkin şartlar mevcut ise geçerli olacaktır.

¹⁷² Soner ÜLGİN, a.g.e., s:236-237

¹⁷³ İdil KAYA, a.g.e., s:80

7.Damga Vergisi İstisnası

Damga Vergisi Kanunu'na ekli (2) sayılı Listenin “IV- Ticari ve mali işlemlerle ilgili kağıtlar” bölümüne eklenen 35 numaralı fıkra ile; yukarıda bahsedilen kurumlar vergisi istisnası kapsamındaki iştirak hissesi satışları nedeni ile düzenlenen kağıtlar damga vergisinden istisna edilmiştir. Damga vergisi istisnası, kurumlar vergisi istisnasına ilişkin şartlarında karşılanmış olmasını gerektirmektedir.

D-Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinde İştiraklere İlişkin

Düzenlemeler

213 sayılı Vergi Usul Kanununun 175 ve mükerrer 257. maddelerinin Maliye Bakanlığına verdiği yetkiye dayanılarak, Maliye Bakanlığı'nca 1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği(MSUGT), 1.1.1994 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 26.12.1992 tarih ve 21447 (M) nolu resmi gazetede yayınlanmıştır.

Bu düzenlemeyle, bilanço usulünde defter tutan gerçek ve tüzel kişilere ait teşebbüs ve işletmelerin faaliyet ve sonuçlarının sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, mali tablolar aracılığı ile ilgililere sunulan bilgilerin tutarlılık ve mukayese edilebilirlik niteliklerini koruyarak gerçek durumu yansıtmasının sağlanması ve işletmelerde denetimin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde, düzenlemenin kapsamına ilişkin aşağıdaki açıklamaya yer verilmiştir.

Yapılan düzenlemenin kapsamına bilanço esasına göre defter tutan gerçek ve tüzel kişiler girmektedir. Diğer bir anlatımla, söz konusu teşebbüs ve işletmeler bu Tebliğle belirlenen muhasebe usul ve esaslarına uymak zorundadırlar. Teşebbüs ve işletmelerin kamu idare ve müesseselerine ait olması hukuki yapılarının farklılığı, özel kanunlarının bulunması, vergi muafiyet ve istisnalarından yararlanmaları, bu mecburiyetleri yerine getirmelerine engel teşkil etmemektedir. Bu teşebbüs ve işletmelerin ticari esaslara göre faaliyet göstermeleri, belirlenen muhasebe usul ve esaslarına uymaları için yeterlidir.

Ancak bilanço esasına göre defter tutmakla beraber faaliyet konuları itibariyle farklı muhasebe tekniğini kullanmak durumunda bulunan;

- a) Banka ve Sigorta Şirketleri,*
- b) Özel Finans Kurumları*
- c) Finansal Kiralama Şirketleri (faktoring v b alanlarda faaliyet gösterenler dahil),*

- d) Menkul Kıymet Yatırım Fonları Aracı Kurumlar ve Yatırım Ortaklıkları,*

belirlenen "Muhasebenin Temel Kavramları"na "Muhasebe Politikalarının Açıklanması"na ve "Mali Tablolar İlkeleri"ne uymaları kaydıyla bu Tebliğin diğer mecburiyetlerini yerine getirmekle yükümlü değillerdir,

İşletme hesabı esasına göre defter tutan işletmeler ise sadece belirlenen "Muhasebenin Temel Kavramları"na uymakla yükümlüdürler.¹⁷⁴

Buna göre uygulamada Tekdüzen Hesap Planı olarak da bilinen bu düzenlemeye göre “Mali Duran Varlıklar” arasında sayılan “İştirakler” aşağıdaki hesap grupları kullanılarak muhasebeleştirilir.

DÖNEN VARLIKLAR

13 DİĞER ALACAKLAR

132- İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR

DURAN VARLIKLAR

23 DİĞER ALACAKLAR

232- İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR

24 MALİ DURAN VARLIKLAR

242- İŞTİRAKLER

243- İŞTİRAKLERE SERMAYE TAAHHÜTLERİ (-)

**244- İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ
KARŞILIĞI (-)**

KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR

33 DİĞER BORÇLAR

332- İŞTİRAKLERE BORÇLAR

43 DİĞER BORÇLAR

432- İŞTİRAKLERE BORÇLAR

ÖZKAYNAKLAR

52 SERMAYE YEDEKLERİ

523- İŞTİRAKLER YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI

GELİR TABLOSU HESAPLARI

64 DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR

640- İŞTİRAKLERDEN TEMETTÜ GELİRLERİ

¹⁷⁴ 26.12.1992 tarih ve 21447 (M) nolu resmi gazetede yayınlanmış 1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği

242- İŞTİRAKLER

Hesabın Niteliği

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde İştirakler Hesabının niteliğine ilişkin aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir.

İşletmenin, doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya ortaklık paylarının izlendiği hesaptır. İştirakler hesabı, bir ortaklıktaki en fazla % 50 oranında olan sermaye payları veya oy haklarının izlenmesinde kullanılır. İştirak edilen ortaklıklarda iştirak ilişkisinden bahsedebilmek için sermaye payı dikkate alınmaksızın sahip olunan oy hakkı veya yönetime katılma hakkının en az % 10 oranında bulunması gerekir.¹⁷⁵

Düzenlemede iştirak kriteri olarak, sermaye payı yerine, sahip olunan oy hakkı veya yönetime katılma hakkı esas alınmıştır.

Hesabın İşleyişi

İştirak için sermaye taahhüdünde bulunulduğunda veya hisse senedi edinildiğinde alış değeri üzerinden(söz konusu düzenlemede değerlemeye ilişkin ilke ve esaslar getirilmemiş ve değerlendirme konusunda VUK hükümlerine atıf yapılmıştır. Dolayısıyla “İştirakler” diğer menkul kıymetlerde olduğu gibi alış bedeli üzerinden kaydedilecektir.) 242-İŞTİRAKLER hesabına borç, elden çıkarılmalarında yine alış değeri üzerinden alacak kaydedilir. Hesabın borç kalanı işletmenin iştiraklerinin toplam tutarını gösterir.

ÖRNEK:

a) Tezer İşletmesi 20.08.1999 tarihinde, ortak olmak amacıyla yeni kurulan C A.Ş.'nin 0,5 YTL nominal değerli hisse senetlerinden 10 000 adet satın almayı taahhüt etmiştir.

b) işletme 20.09.1999 tarihinde taahhüt borcunu yapılan apel çağrısıyla yerine getirmiştir.

¹⁷⁵ 26.12.1992 tarih ve 21447 (M) nolu resmi gazetede yayınlanmış 1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği

a)

242-İŞTİRAKLER C A.Ş 243-İŞTİRAKLER SER. TAAH. 0,5 YTL*10 000 Adet= 5 000 YTL	5 000	5 000
--	-------	-------

b)

243-İŞTİRAKLER SER. TAAH. 100-KASA 0,5 YTL*10 000 Adet= 5 000 YTL	5 000	5 000
---	-------	-------

243-İŞTİRAKLER SERMAYE TAAHHÜTLERİ(-)

Hesabın Niteliği

Bu hesap iştiraklerle ilgili sermaye taahhütlerinin izlendiği aktif düzenleyici bir hesap olup, aktifte indirim kalemi olarak (-) işaretle yer alır.

Hesabın İşleyişi

İştirak için sermaye taahhüdünde bulunulduğunda 242-İŞTİRAKLER hesabı karşılığında 243-İŞTİRAKLER SERMAYE TAAHHÜTLERİ hesabına alacak, taahhüt yerine getirildikçe hesaba borç kaydedilir. Hesabın alacak kalanı işletmenin iştirakte bulunduğu şirketlere olan sermaye borcunu gösterir.

244-İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI(-)

Hesabın Niteliği

İştirak paylarının borsa veya piyasa değerinde sürekli yada önemli ölçüde meydana gelen değer azalmalarının izlendiği hesaptır. Hesap aktifte indirim kalemi olarak (-) değerle yer alır.

Hesabın İşleyişi

Söz konusu değer düşüklüğü için ayrılması kararlaştırılan karşılıklar için 654-KARŞILIK GİDERLERİ hesabına gider kaydı yapılırken 244- İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI(-) hesabına alacak kaydı düşülür. Değer düşüklüğünün gerçekleşmemesi yada karşılık ayrılan iştirak payı satıldığında bu hesap borçlandırılarak kapatılır.

ÖRNEK:

a) X işletmesi dönem sonunda iştirakinde oluşan birikmiş zarardan payına düşen miktar için 1 000 YTL değer düşüklüğü karşılığı ayırıyor.

b) Söz konusu iştirakteki 4 000 YTL'lik pay 3 500 YTL'ye devrediliyor.

a) Karşılık giderinin ayrılması

654-KARŞILIK GİDERLERİ 654 40 İştirakler Değer Düş. Kar 244-İŞTİRAKLER SER. PAY. DEĞ. DÜŞ. KAR.	1 000	1 000
---	-------	-------

b) İştirak payının satılması

100-KASA 244-İŞTİRAKLER SER. PAY. DEĞ. DÜŞ. KAR. 242-İŞTİRAKLER 644-KONUSU KAL. KAR İştirakler Değ. Düş. Kar. İptal Karar.	3 500 1 000	4 000 500
---	----------------	--------------

132-İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR

Hesabın Niteliği

İşletmenin ödünç verme gibi esas faaliyet konusu dışındaki işlemleri dolayısıyla, iştirake bulunduğu işletmelerden olan alacaklarının izlendiği aktif karakterli bir hesaptır. İşletmelerin bu tür alacaklarından doğan haklarının en çok bir yıl içinde tahsil edilecek olanlar 132, bir yıldan uzun sürede tahsil edilmesi düşünülenler 231 numaralı hesaplarda izlenir.

Hesabın İşleyişi

İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR hesabı alacağın doğması halinde borçlanır, tahsil edilmesi ile alacaklanır. Hesabın borç kalanı işletmenin iştiraklerinden olan alacağının toplam tutarını gösterir.

ÖRNEK:¹⁷⁶

A İşletmesinin nakden kâr dağıtımını yapması sebebiyle, iştiraki durumundaki A işletmesinden B İşletmesi hesabına 1 000 YTL'lik kâr payı taahhuk ettirilmiştir.

a) İştirak istisna kaynaklı olmayan kazancından nakden kâr dağıtımını yapıyorsa,

132-İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR		835	
A İşletmesi			
193-PEŞİN ÖDENEN VER.VE FON		165	
640-İŞTİRAKLER			1 000
TEMETTÜ GEL.			

b) İştirak istisna kaynaklı kurum kazancından nakden kâr dağıtımını yapıyorsa

132-İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR		1 000	
A İşletmesi			
640-İŞTİRAKLER			1 000
TEMETTÜ GEL.			

¹⁷⁶ Örnek: İdil KAYA, a.g.e., s:82-83

332- İŞTİRAKLERE BORÇLAR

Hesabın Niteliği

İşletmenin esas faaliyet konusu dışındaki işlemleri dolayısıyla iştirakte bulunduğu işletmelere olan borçlarının izlendiği pasif karakterli bir hesaptır. Bunlardan bir yıllık süre içinde geri ödenecek olanlar 332, bir yıldan uzun sürecek geri ödemeler ise 432 nolu hesaplarda izlenir.

Hesabın İşleyişi

Borcun doğması halinde hesaba alacak, ödenmesi halinde ise borç kaydedilir.

ÖRNEK:

İşletme ortağı olduğu X şirketinden içinde bulunduğu nakit darboğazını aşmak maksadıyla 400 YTL ödünç para alıyor. Tutar işletmenin banka hesabına yatırılıyor.

102-BANKALAR	400	
332-İŞTİRAKLERE		400
BORÇLAR		
X İşletmesi		
X İşletmesinden borç para alınması		

523- İŞTİRAKLER YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI

Hesabın Niteliği

İşletmenin iştirakleri ile bağlı ortaklıkları bünyesinde yapılan yeniden değerlendirme dolayısıyla oluşan değer artışının sermayeye eklenmesi sonucunda, bu sermayeden işletmeye isabet eden kısmın izlendiği hesaptır.¹⁷⁷

Hesabın İşleyişi

İşletmenin iştirakleri ve bağlı ortaklıkları bünyesinde oluşan değer artışlarının sermayeye eklenmesi sonucunda, işletmeye bedelsiz olarak verilen hisse senetleri ve

¹⁷⁷ 26.12.1992 tarih ve 21447 (M) nolu resmi gazetede yayınlanmış 1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği

payları bu hesabın alacağına 242 ve 245 nolu hesapların borcuna kaydedilir. Tutarların işletmenin sermayesine eklenmesi durumunda ise borcuna kaydedilir.¹⁷⁸

ÖRNEK:

İşletme, (X) A.Ş.'nin sermaye payının %30'u oranında, (Y) A.Ş.'nin ise %65'i oranında hisse senedine sahip bulunmaktadır. Her iki işletmenin yeniden değerlendirme uygulaması sonucunda X işletmesinde 2 000 YTL, Y işletmesinde 5 000 YTL değer artışı ortaya çıkmıştır. Her iki işletme de değer artışlarını sermayeye ilave etmişler ve bu sermaye artırımını karşılığında işletmeye sermaye payı oranında bedelsiz hisse senedi vermişlerdir.

242-İŞTİRAKLER	600	
245-BAĞLI ORTAKLIKLAR	3 250	
523-İŞTİRAKLER YEN. DEĞ. ART.		3 850
İştiraklerin yeniden değerlendirme yapması		

640- İŞTİRAKLERDEN TEMETTÜ GELİRLERİ

Hesabın Niteliği

Yatırımın gelirlerinden yararlanmak veya yönetimde söz sahibi olmak gibi nedenlerle edinilmiş ve bir muhasebe döneminden daha uzun yatırımlardan elde edilen gelirlerin izlendiği bir hesaptır.

İşletmenin yan faaliyetlerini oluşturan ve süreklilik arz eden gelirlerin izlendiği bu hesap, işletmenin gereksinimlerine göre temettü gelirleri, intifa senetleri gelirleri vb. şekilde bölümlenebilir.

Hesabın İşleyişi

Alınan temettü gelirleri 640-İŞTİRAKLERDEN TEMETTÜ GELİRLERİ hesabının alacağına ilgili hesabın borcuna kaydedilir. Dönem sonunda 690- DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI hesabına aktararak kapatılır.

¹⁷⁸ 1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği

VI. BÖLÜM

İştiraklere Yatırımların Muhasebeleştirilmesine İlişkin Örnek Uygulama

A-Uygulamanın Amacı ve Niteliği

Bu uygulamanın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren bir işletmeye ait, gerçek verilerden yola çıkılarak, iştirak yatırımlarının muhasebeleştirilmesi konusunun daha anlaşılır kılınmasını sağlamaktır.

Bu amaçla, halka açık olmayan bir Anonim Ortaklığın iştiraklerinden birine ait finansal bilgiler ile ilgili ortaklıkta bu verilerin nasıl muhasebeleştirildiğine ilişkin kayıtlar incelenmiştir. Söz konusu kayıtlar maliyet yöntemi esas alınarak gerçekleştirildiğinden, aynı verilerle özkaynak yöntemi esas alınarak yapılacak muhasebeleştirme işlemleri için gerekli bazı verilerle ilgili tahminlemeler yapılmıştır. Söz konusu tahminlere ilişkin açıklamalara ayrıca yer verilecektir.

İlgili işletme kayıtları, şirket yönetiminin talebi üzerine, işletmenin adı verilmeden aktarılacaktır.

B-Uygulamaya İlişkin Verilerin Analizi

Aşağıda yıllar itibari ile ilgili iştirakin, muhasebeleştirme sürecine etki edecek finansal bilgilerine yer verilmiştir.

- **iştirakin elde edilmesi**

X A.Ş. Y A.Ş. ye 11.01.1999 tarihinde 2 000 YTL ödeyerek %20 oranında ortak olmuştur. X işletmesinin kurucu ortak olarak iştirak edindiği bu tarihte, iştirakin maliyet bedeli ile iştirakin öz sermayesinin net bugünkü değerinden yatırımcıya düşen pay arasında fark doğmamıştır.

İşletme sermaye taahhüdüne ilişkin ödemeyi bir ay sonra nakit olarak gerçekleştirmiştir. Bu ödemeye ilişkin finansman gideri yada kur farkı doğmamıştır.

- **yıllar itibari ile Y işletmesinin kâr zarar durumu**

1999	2000	2001	2002
20 000	90 000	140 000	(40 000)

Yıllar itibari ile iştirakin dönem sonu kâr/zarar hesaplarına ilişkin veriler tahminidir. Bilindiği üzere maliyet yöntemi esas alındığında iştirakin dönem sonu kâr/zarar hesabına ilişkin her hangi bir kayıt yapılmamaktadır. Örnek uygulamada işletme maliyet yöntemini kullandığından bu bilgiye işletme kayıtlarından ulaşılamamaktadır. Dolayısıyla bu verilere ilişkin tahminlemeler yapılmıştır.

- **yıllar itibari ile Y işletmesinin yapmış olduğu nakit kâr payı dağıtımlarından yatırımcıya düşen paylar**

1999	2000	2001	2002
-	-	3 446	2 963

Görüleceği üzere iştirak 2001 ve 2002 yıllarında kâr payı dağıtımını gerçekleştirmiştir. Ancak söz konusu kâr dağıtımlarının bu yatırımın kârlılığı ile ilgili kesin bilgiye ulaşmamıza yetmeyeceği açıktır. Zira iştirakin 2002 yılında zarar ettiği varsayımı altında iştirakin zarar ettiği dönemde kâr payı dağıtımını yaptığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan maliyet yöntemiyle değerlendirilmiş iştiraklerin gerçekte kâr zarar durumlarının ne olduğu anlaşılamamakta, bu konuda yöntem bilgi sağlama açısından eksik kalmaktadır.

• **Y işletmesinin yıllar itibari ile yaptığı bedelli sermaye artırımlarından yatırımcıya düşen paylar**

1999	2000	2001	2002
-	-	3 446	13 250

Söz konusu iştirak 2001, 2002 yılları haricinde nakit sermaye artırımına gitmemiştir. Bu yıllarda yapılan sermaye artırımları, aynı yıl ortaklara dağıtılacak kâr paylarının sermayeye ilave edilmesi ile iştirakin kendi yavru şirketlerinin dağıttığı kâr paylarını sermayesine ilave etmesi yolları ile gerçekleştirilmiştir.

• **Y işletmesinin yıllar itibari ile yaptığı bedelsiz sermaye artırımlarından yatırımcıya düşen paylar**

	1999	2000	2001	2002
Sermaye				
Yedeklerinden	-	607	994	1 321
Kâr				
Yedeklerinden	-	1 093	2 845	-
Toplam	-	1 700	3 839	1 321

İştirak hemen her yıl bedelsiz sermaye artırımına gitmiştir. Bu yolla yapılan sermaye artırımları, basit bir muhasebeleştirme işlemi olarak değerlendirilebileceği gibi, iştirakin yatırımcıya kâr payı dağıtması, ardından bu kâr paylarını sermayeye ilave edilmesi şeklinde de değerlendirilebilir.

Bilindiği üzere bu yolla yapılan sermaye artırımları işletmenin bilanço büyüklüğünü etkilememekte, bilançonun pasif kalemleri arasında transfer şeklinde gerçekleşmektedir.

Örnek uygulamada hangi sermaye yedeklerinin, yada hangi kâr yedeklerinin kullanıldığıyla ilgili açıklamalara yıllar itibari ile yeri geldikçe değinilecektir.

C-Uygulamaya Konu İşletmenin Maliyet Yöntemini Esas Alarak Gerçekleştirdiği Muhasebeleştirme İşlemleri

Aşağıda X işletmesinin iştirakin elde edilme tarihinden itibaren gerçekleştirdiği muhasebeleştirme işlemleri, her yıl için ayrı ayrı ele alınmış ve her yıl sonunda Ana Ortaklığın bilanço ve gelir tablolarında oluşan tutarlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Söz konusu kayıtlar X işletmesinin gerçek kayıtlarından uyarlanmıştır. X işletmesi iştiraklerini muhasebeleştirirken maliyet yöntemini kullanmaktadır. Dolayısıyla aşağıda yıllar itibari ile yer alan kayıtlar maliyet yöntemi esas alınarak hazırlanmıştır.

Buna göre 1999 yılından başlamak üzere X işletmesinin ilgili kayıtları, bilanço ve gelir tablosu tutarları aşağıdaki gibidir:

- **1999 yılı için (maliyet yöntemi)**

1999 yılı içinde iştirakler hesabıyla ilgili aşağıdaki işlemler gerçekleşmiştir:

a) İştirakin elde edilmesi

X işletmesi 11.01.1999 tarihinde Y A.Ş'ne 2 000 YTL sermaye taahhüdünde bulunmuş, bu taahhüdünü 1 ay sonra nakit olarak yerine getirmiştir. Buna göre yapılacak kayıtlar aşağıdaki gibidir:

X işletmesinin sermaye taahhüdünde bulunması

----- 11.01.99 -----			
242-İŞTİRAKLER	2 000		
242.01- Y A.Ş			
243-İŞTİRAKLERE SER.		2 000	
TAAH.			
----- / -----			

X işletmesinin sermaye taahhüdünü nakit olarak yerine getirmesi

----- 11.02.99 -----			
243-İŞTİRAKLERE SER.	2 000		
TAAH			
100-KASA		2 000	
----- / -----			

Dönem sonunda X işletmesinin bilançosunda ilgili iştirak tutarı aşağıdaki gibidir:

Aktif		X İşletmesi 31.12.99 tarihli Bilançosu		Pasif
I DÖNEN VARLIKLAR		III KISA VADELİ YAB. KAY		
II DURAN VARLIKLAR		IV UZUN VADELİ YAB. KAY		
Mali Duran Varlıklar		V ÖZKAYNAKLAR		
İştirakler		2 000		
Aktif Toplamı		Pasif Toplamı		

• **2000 yılı için (maliyet yöntemi)**

Dönem başı itibari ile iştirakler hesabının bakiyesi aşağıdaki gibidir:

İştirakler Hesabı	
-1999 yılında iştirakin	2 000
maliyet değeri ile	
kaydedilmesi	
<u>toplam</u>	2 000
<u>borç bakiyesi</u>	2 000

2000 yılı içinde iştirakler hesabıyla ilgili aşağıdaki işlemler gerçekleşmiştir:

a) Y işletmesinin yaptığı bedelsiz sermaye artırımı

Bilindiği üzere bedelsiz sermaye artırımı, işletmelerin iç kaynaklarından karşıladıkları sermaye artırımlarıdır. Burada bir bedel alınmaksızın ortaklara sermaye payı verilmektedir.

“İşletmelerin sermaye artırımında kullanabilecekleri iç kaynaklar, sermaye yedekleri ile kâr yedeklerinden oluşmaktadır.

Ayrıca dönem kârları ve yedek akçe hesaplarına aktarılmamış geçmiş yıllar kârları ile geçici bir süre için kurumlar vergisinden müstesna bazı kazançlarda sermaye artırımında kullanılabilecek kaynaklar arasındadır.”¹⁷⁹

Söz konusu dönemde Y işletmesi 8 500 YTL’lik bedelsiz sermaye artırımına gitmiştir. Bu sermaye artırımının bir kısmını kâr yedeklerinden, bir kısmını da sermaye yedeklerinden sağlamıştır. Gerçekleştirilen bedelsiz sermaye artırımından X işletmesine düşen paylar ve ayrıntıları aşağıdaki gibidir.

Kâr Yedeklerinden	1 093
-olağanüstü yedekler	1 093
Sermaye Yedeklerinden	607
-maliyet artış fonu	8
-emisyon primi	599
Toplam	1 700

¹⁷⁹ M. Ali CANOĞLU, “Bedelsiz Sermaye Artırımı ve Muhasebe Kayıtları”, Mükellefin Dergisi, sayı:56, Ağustos 1997, s:54

Bedelsiz hisse senetleri ilgili iştirakin borcuna nominal bedelle kaydedilmektedir. Ancak sermayeye ilave edilen iç kaynak unsuruna göre alacaklı hesap farklılık göstermektedir. Eğer, sermaye artırımını yasal yedekler dışındaki kâr yedeklerinden yapılmışsa bir kâr dağıtım söz konusu olacaktır.(örnekte olağanüstü yedekler kullanılmıştır). Sermaye artırımını sermaye yedeklerinden yapılmışsa, herhangi bir kâr dağıtım söz konusu değildir. Ve dağıtılan bedelsiz hisse senedi tutarınca pasifte bir yedek hesaba kayıt yapılacaktır.

Sermaye artırımının İştirakler hesabına yansıtılması

----- 09.08.00 -----			
242-İŞTİRAKLER	1 700		
242.01-Y A.Ş.			
640-İŞTİRAKLERDEN		1 093	
TEM. GEL.			
529-DİĞER SERMAYE		603	
YED.			
----- / -----			

Söz konusu sermaye artırımında olağanüstü yedeklerden kaynaklanan kısım kâr dağıtım niteliği taşıdığından “İştiraklerden Temettü Gelirleri” hesabının alacağına kaydedilmiştir.Y işletmesinin “Sermaye Yedekleri”nden olan Emisyon Primi ve maliyet artış fonunu sermayeye ilave etmesi ile oluşan tutar da “Diğer Sermaye Yedekleri” hesabına kaydedilmiştir.¹⁸⁰

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.00 -----			
640-İŞTİRAKLERDEN	1 093		
TEM. GEL			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		1 093	
----- / -----			

¹⁸⁰ Yüksel Koç YALKIN, “Türkiye Muhasebe Standardı-6 İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi” Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:1, Sayı:4, Aralık 1999, S:32

Dönem sonunda X işletmesinin bilanço ve gelir tablosunda ilgili iştirak tutarları aşağıdaki gibidir:

Aktif	X İşletmesi 31.12.00 tarihli Bilançosu	Pasif
I DÖNEN VARLIKLAR	III KISA VADELİ YAB. KAY	
II DURAN VARLIKLAR	IV UZUN VADELİ YAB. KAY	
Mali Duran Varlıklar		
İştirakler	3 700	V ÖZKAYNAKLAR
		Sermaye Yedekleri
		Diğer Ser. Yed
		603
Aktif Toplamı	Pasif Toplamı	

X işletmesinin, iştirakte bulunduğu ortaklığın kâr kaynaklı özsermaye artışını kendi kayıtlarına taşıması dolayısıyla, gelir tablosunda bu artıştaki pay tutarı olan 1 093 YTL aşağıdaki gibi gösterilir.

X İşletmesi 31.12.00 tarihli Gelir Tablosu

BRÜT SATIŞLAR	
...	
...	
BRÜT SATIŞ KÂRI VE ZARARI	
...	
FAALİYETKÂRI VEYA ZARARI	
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN	
GELİR VE KÂRLAR	
1-İştiraklerden Temettü Gelirleri	1 093
...	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	
...	
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	

• **2001 yılı için (maliyet yöntemi)**

Dönem başı itibari ile iştirakler hesabının bakiyesi aşağıdaki gibidir:

İştirakler Hesabı			
-2000 yılında iştirakin	2 000		
maliyet değeri ile			
kaydedilmesi			
-2000 sonunda	1 700		
iştirakin bedelsiz sermaye artırımının			
%20'si			
<u>toplam</u>	3 700	<u>toplam</u>	
<u>borç bakiyesi</u>	3 700		

2001 yılı içinde iştirakler hesabıyla ilgili aşağıdaki işlemler gerçekleşmiştir:

a) Y işletmesinin bedelli sermaye artırımını

Y işletmesi 19.10.2001 tarihinde 17 230 YTL'lik nakit sermaye artırımını kararı almış ve bu tarihte X işletmesi kendi hissesi oranında sermaye taahhüdünde bulunmuş, bir ay sonunda bu taahhüdünü nakit olarak yerine getirmiştir.

Buna göre;

X işletmesinin sermaye taahhüdünde bulunması

----- 19.10.01 -----			
242-İŞTİRAKLER	3 446		
242.01- Y A.Ş			
243-İŞTİRAKLERE SER.		3 446	
TAAH.			
----- / -----			

X işletmesinin sermaye taahhüdünü nakit olarak yerine getirmesi

----- 19.11.01 -----			
243-İŞTİRAKLERE SER	3 446		
TAAH			
100-KASA		3 446	
----- / -----			

b) Y işletmesinin yaptığı bedelsiz sermaye artırımını

Söz konusu dönemde Y işletmesi 19 195 YTL’lik bedelsiz sermaye artırımına gitmiştir. Bu sermaye artırımının bir kısmını kâr yedeklerinden, bir kısmını da sermaye yedeklerinden sağlamıştır. Gerçekleştirilen bedelsiz sermaye artırımından X işletmesine düşen paylar ve ayrıntıları aşağıdaki gibidir.

Kâr Yedeklerinden	2 845
-olağanüstü yedekler	2 845
Sermaye Yedeklerinden	994
-emisy on primi	994
Toplam	3 839

X işletmesinin bedelsiz sermaye artırımındaki payı

$$19\ 195 \cdot 0,20 = 3\ 839$$

Söz konusu sermaye artırımının iştirakler hesabına yansıtılması

----- 28.11.01 -----			
242-İŞTİRAKLER	3 839		
242.01-Y A.Ş.			
640-İŞTİRAKLERDEN		2 845	
TEM. GEL.			
529-DİĞER SERMAYE		994	
YED.			
----- / -----			

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.00 -----			
640-İŞTİRAKLERDEN	2 845		
TEM. GEL			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		2 845	
----- / -----			

c) Y işletmesinin nakit kâr payı dağıtımı

Y işletmesi 17 230 YTL'lik kâr dağıtım kararı almıştır. X işletmesi de 19.11.2001 tarihinde kâr payı olan 3 446 (17 230*0,20) YTL'yi nakit olarak tahsil etmiştir.

Kâr payının tahakkuk etmesi

----- 19.10.01 -----		
132-İŞTİRAKLERDEN	3 446	
ALACAKLAR		
132.01 Y A.Ş.		
640-İŞTİRAKLERDEN		3 446
TEM. GEL		
----- / -----		

Kâr payının tahsil edilmesi

----- 19.11.01 -----		
100-KASA	3 446	
132-İŞTİRAKLERDEN		
ALACAKLAR		3 446
132.01 Y A.Ş.		
----- / -----		

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.01 -----		
640-İŞTİRAKLERDEN	3 446	
TEM. GEL		
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		3 446
----- / -----		

Dönem sonunda X işletmesinin bilanço ve gelir tablosunda ilgili iştirak tutarları

Aktif	X İşletmesi 31.12.01 tarihli Bilançosu	Pasif
I DÖNEN VARLIKLAR		III KISA VADELİ YAB. KAY
II DURAN VARLIKLAR		IV UZUN VADELİ YAB. KAY
Mali Duran Varlıklar		V ÖZKAYNAKLAR
İştirakler	10 985*	Sermaye Yedekleri
		Diğer Ser. Yed
		1 597**
Aktif Toplamı		Pasif Toplamı

* 3 700 + 3 446 + 3 839 = 10 985

** 603 + 994 = 1 597

X işletmesi, iştirakte bulunduğu ortaklığın kâr kaynaklı özsermaye artışıyla, nakit kâr dağıtımından aldığı payları gelir tablosunda aşağıdaki gibi gösterecektir.

X İşletmesi 31.12.01 tarihli Gelir Tablosu

BRÜT SATIŞLAR	
...	
...	
BRÜT SATIŞ KÂRI VE ZARARI	
...	
FAALİYETKÂRI VEYA ZARARI	
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN	
GELİR VE KÂRLAR	
1-İştiraklerden Temettü Gelirleri	6 291***
...	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	
...	
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	

*** 2 845 + 3 446 = 6 291

• **2002 yılı için (maliyet yöntemi)**

Dönem başı itibari ile iştirakler hesabının bakiyesi aşağıdaki gibidir:

İştirakler Hesabı	
-2000 yılında iştirakin maliyet değeri ile kaydedilmesi	2 000
-2000 yılında yapılan bedelsiz sermaye artırımının %20'si	1 700
-2001 yılında yapılan bedelli sermaye artırımının %20'si	3 446
-2001 yılında yapılan bedelsiz sermaye artırımının % 20'si	3 839
<u>toplam</u>	10 985
<u>borç bakiyesi</u>	10 985

2002 yılı içinde iştirakler hesabıyla ilgili aşağıdaki işlemler gerçekleşmiştir:

a) Y işletmesinin bedelli sermaye artırımı

Y işletmesi 2002 yılı içinde iştiraklerinden elde ettiği “İştirak Hissesi Satış Kazançlarını” söz konusu gelirlere ilişkin vergi istisnalarından yararlanmak amacıyla sermayesine ekleme kararı almıştır.

Y işletmesinde ortaklık hakkı bulunan X işletmesi bu sermaye artırım kararı ile ilgili aşağıdaki kayıtları yapmıştır.

Söz konusu sermaye artırımının kaynakları;

-İştirak hissesi satış kazançları	66 250 YTL
toplam	66 250 YTL
söz konusu sermaye artırımından X işletmesine düşen pay	
- İştirak hissesi satış kazançları	13 250 YTL
toplam	13 250 YTL*
* 66 250 *0,20= 13 250	

Buna göre;

Bedelli sermaye artırımının X işletmesi hesaplarına kaydı

----- 31.12.02 -----			
242-İŞTİRAKLER	13 250		
242.01-Y A.Ş.			
640-İŞTİRAKLERDEN		13 250	
TEM. GEL.			
----- / -----			

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.02 -----			
640-İŞTİRAKLERDEN	13 250		
TEM. GEL			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		13 250	
----- / -----			

b) Y işletmesinin yaptığı bedelsiz sermaye artırımını

Söz konusu dönemde Y işletmesi 6 605 YTL'lik bedelsiz sermaye artırımına gitmiştir. Bu sermaye artırımının tamamı sermaye yedeklerinden sağlanmıştır. Gerçekleştirilen bedelsiz sermaye artırımından X işletmesine düşen paylar ve ayrıntıları aşağıdaki gibidir.

Sermaye Yedeklerinden	1 321
-emisyon priminden	1 227
-maliyet artış fonundan	94
Toplam	1 321

X işletmesinin bedelsiz sermaye artırımındaki payı

$$6\,605 \cdot 0,20 = 1\,321$$

Söz konusu sermaye artırımının iştirakler hesabına yansıtılması

----- 31.12.02 -----			
242-İŞTİRAKLER	1 321		
242.01-Y A.Ş.			
529-DİĞER SERMAYE		1 321	
YED.			
----- / -----			

c) Y işletmesinin nakit kâr payı dağıtımı

Y işletmesi 23.04.2002’de 14 815 YTL’lik kâr dağıtım kararı almıştır. X işletmesi de 23.05.2002 tarihinde kâr payı alacağı olan 2 963 (14 815 *0,20) YTL’yi nakit olarak tahsil etmiştir.

Kâr payının tahakkuk etmesi

----- 23.04.02 -----			
132-İŞTİRAKLERDEN	2 963		
ALACAKLAR			
132.01 Y A.Ş.			
640-İŞTİRAKLERDEN		2 963	
TEM. GEL			
----- / -----			

Kâr payının tahsil edilmesi

----- 23.04.02 -----			
100-KASA	2 963		
132-İŞTİRAKLERDEN		2 963	
ALACAKLAR			
132.01 Y A.Ş.			
----- / -----			

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.00 -----			
640-İŞTİRAKLERDEN		2 963	
TEM. GEL			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR			2 963
----- / -----			

Dönem sonunda X işletmesinin bilanço ve gelir tablosunda ilgili iştirak tutarları

Aktif	X İşletmesi 31.12.02 tarihli Bilançosu	Pasif
I DÖNEN VARLIKLAR		III KISA VADELİ YAB. KAY
II DURAN VARLIKLAR		IV UZUN VADELİ YAB. KAY
Mali Duran Varlıklar		
İştirakler	25 556*	V ÖZKAYNAKLAR
		Sermaye Yedekleri
		Diğer Ser. Yed
		2 918**
Aktif Toplamı		Pasif Toplamı

* 3 700 +3 446 + 3 839 + 13 250 + 1 321 = 25 556

** 603 + 994 + 1 321 = 2 918

X işletmesi, iştirakte bulunduğu ortaklığın bedelli sermaye artırımından kaynaklanan gelir hesapları ile, nakit kâr dağıtımından aldığı payları gelir tablosunda aşağıdaki gibi gösterecektir.

X İşletmesi 31.12.02 tarihli Gelir Tablosu

BRÜT SATIŞLAR	
...	
BRÜT SATIŞ KÂRI VE ZARARI	
...	
FAALİYETKÂRI VEYA ZARARI	
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN	
GELİR VE KÂRLAR	
1-İştiraklerden Temettü Gelirleri	16 213***
...	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	
...	
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	

*** 13 250 + 2 963 = 16 213

Dönem sonu itibari ile iştirakler hesabının bakiyesi aşağıdaki gibidir:

İştirakler Hesabı

-2000 yılında iştirakin malîyet değeri ile kaydedilmesi	2 000	
-2000 yılında yapılan bedelsiz sermaye artırımının %20'si	1 700	
-2001 yılında yapılan bedelli sermaye artırımının %20'si	3 446	
-2001 yılında yapılan bedelsiz sermaye artırımının % 20'si	3 839	
-2002 yılında yapılan bedelli sermaye artırımının %20'si	13 250	
-2002 yılında yapılan bedelsiz sermaye artırımının %20'si	1 321	
<u>toplam</u>	25 556	<u>toplam</u>
<u>borç bakiyesi</u>	25 556	

D-Aynı Uygulama İle İlgili Özkaynak Yöntemi Esas Alınarak Yapılacak Muhasebeleştirme İşlemleri

Daha önce de söylendiği üzere, uygulamaya konu işletme kayıtları maliyet yöntemi esas alınarak hazırlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu kayıtlar, özkaynak yöntemi esas alınarak yeniden hazırlanacaktır.

Burada amaçlanan farklı yöntemler kullanılarak hazırlanmış finansal tablolarda yer alan, ilgili iştirak tutarları ile ayrıntılarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Böylece yöntemlerin daha anlaşılır olmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Aşağıda kayıtlar ve ilgili kayıtların ayrıntıları yine yıllar itibari ile takip edilecektir.

Buna göre 1999 yılından başlamak üzere X işletmesinin ilgili kayıtları, bilanço ve gelir tablosu tutarları aşağıdaki gibi olacaktır:

• **1999 yılı için (özkaynak yöntemi)**

İştirakin maliyet bedeli ile ilgili kayıta muhasebeleştirme açısından her hangi bir farklılık doğmadığından ilgili kayıtlar aynen yapılır.

Buna göre;

a) İştirakin elde edilmesi

X işletmesi 11.01.1999 tarihinde Y A.Ş.'ne 2 000 YTL sermaye taahhüdünde bulunmuş, bu taahhüdünü 1 ay sonra nakit olarak yerine getirmiştir. Buna göre yapılacak kayıtlar aşağıdaki gibidir:

X işletmesinin sermaye taahhüdünde bulunması

----- 11.01.99 -----		
242-İŞTİRAKLER	2 000	
242.01- Y A.Ş		
243-İŞTİRAKLERE SER.		2 000
TAAH.		
----- / -----		

X işletmesinin sermaye taahhüdünü nakit olarak yerine getirmesi

----- 11.02.99 -----		
243-İŞTİRAKLERE SER.	2 000	
TAAH		
100-KASA		2 000
----- / -----		

b) Y işletmesi 1999 yılı dönem sonu kâr/zarar durumu

Bilindiği üzere özkaynak yönteminde, yatırımın başlangıç maliyeti, iştirakin dönem net kârı yada zararından yatırımcıya düşen pay kadar arttırılır yada azaltılır. Buna göre Y işletmesinin 1999 yılı sonunda açıkladığı dönem net kârıyla ilgili işlemler aşağıdaki gibidir.

Y işletmesi 1999 yılı sonunda 20 000 YTL kâr açıklamıştır. Özkaynak yöntemine göre ilgili iştirak tutarı, iştirakin dönem net kârından yatırımcıya düşen pay kadar arttırılacaktır. Buna göre yapılması gereken kayıtlar şöyledir:

Y işletmesinin dönem net kârının iştirak tutarına yansıtılması

----- 11.02.99 -----			
242-İŞTİRAKLER	4 000		
242.01- Y A.Ş.			
640-İŞTİRAKLERDEN		4 000	
TEM. GEL			
İştirak Özsermaye Artışı İle İlgili Gelirler			
(İştirak özkaynaklarındaki artış: 20 000*0,20= 4 000)			
----- / -----			

Özkaynak yönteminde, yatırımı takip eden dönemde iştirakin özkaynaklarında meydana gelen değişikliklerin iştirakin değerini etkilemesi sebebiyle, bu varlık kalemine ilişkin ayarlamaların yapılması gerekmektedir. Elbette bu ayarlamalar yatırımcının iştirakteki payı nispetinde gerçekleştirilecektir.

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.00 -----			
640-İŞTİRAKLERDEN	4 000		
TEM. GEL			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		4 000	
----- / -----			

Dönem sonunda X işletmesinin bilanço ve gelir tablosunda ilgili iştirak tutarı aşağıdaki gibidir:

Aktif		X İşletmesi 31.12.99 tarihli Bilançosu		Pasif
I DÖNEN VARLIKLAR		III KISA VADELİ YAB. KAY		
II DURAN VARLIKLAR		IV UZUN VADELİ YAB. KAY		
Mali Duran Varlıklar		V ÖZKAYNAKLAR		
İştirakler		6 000*		
Aktif Toplamı		Pasif Toplamı		
2 000 + 4 000 = 6 000				

X İşletmesi 31.12.99 tarihli Gelir Tablosu

BRÜT SATIŞLAR	
...	
...	
BRÜT SATIŞ KÂRI VE ZARARI	
...	
FAALİYETKÂRI VEYA ZARARI	
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN	
GELİR VE KÂRLAR	
1-İştiraklerden Temettü Gelirleri	4 000
...	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	
...	
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	

- **2000 yılı için (özkaynak yöntemi)**

Dönem başı itibari ile iştirakler hesabının bakiyesi aşağıdaki gibidir:

İştirakler Hesabı	
-1999 yılında iştirakin	2 000
maliyet değeri ile	
kaydedilmesi	
-Y işletmesinin 1999 dönem net	
kârından yatırımcıya	
düşen pay	4 000
<u>toplam</u>	6 000
<u>borç bakiyesi</u>	6 000

2000 yılı içinde iştirakler hesabıyla ilgili aşağıdaki işlemler gerçekleşmiştir:

a) Y işletmesinin yaptığı bedelsiz sermaye artırımını

İşletmenin maliyet yöntemini esas alarak gerçekleştirdiği muhasebe kayıtlarında görüleceği üzere, maliyet yönteminde bedelsiz sermaye artırımını ile ilgili muhasebeleştirme işlemleri son derece anlaşılır görünmektedir. Buna göre;

Bedelsiz hisse senetleri ilgili iştirakin borcuna nominal bedelle kaydedilmekte, ancak sermayeye ilave edilen iç kaynak unsuruna göre alacaklı hesap farklılık göstermektedir.

Özkaynak yönteminde ise, sermayeye ilave edilen iç kaynak unsurlarına göre farklı uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

Örneğin; Daha önceki dönemlerde, iştirakin kâr açıkladığı anda ilgili iştirak tutarına yansıtılan ve daha sonra, kâr yedeklerinde tutulan bir iç kaynak unsurunun, iştirak tarafından sermayeye ilave edilmesi durumunda, iştirakin özkaynak toplamında bir artış doğmamakla birlikte, yatırımcının eline aynı tutarda, nominal değerli, bedelsiz hisse senetleri geçmektedir. Bu durumda iştirakin değerinde, özkaynak yöntemi esas alındığında bir artış söz konusu olmamakla birlikte, yatırımcının elindeki hisse senedi sayısı artmaktadır. Dolayısıyla kâr yedeklerinden yapılan bedelsiz sermaye artırımları, özkaynak yöntemi kullanıldığında, iştirakin özkaynaklarında değişme olmayacağından iştirak tutarını etkilemeyecek ve ancak söz konusu iştirake ait hisse senedi sayısını artıracaktır.

Bedelsiz sermaye artırımında sermaye yedeklerinin kullanılması halinde ise, temel sorun, ilgili sermaye yedeğinin ortaya çıktığı anda mı? yoksa sermayeye ilave edildiği anda mı? dikkate alınacağıdır. Örneğin yeniden değerlendirme artışı yapıldığı anda ilgili iştirak tutarını etkileyecektir. Yeniden değerlendirme sonucu oluşan farktan yatırımcıya düşen pay, sermayeye ilave edilmesi beklenmeden ilgili iştirak tutarına eklenirken, diğer sermaye yedeklerinin, ilgili iştirak tutarının etkilemeleri ancak sermayeye ilave edildikleri anda söz konusu olacaktır.

Söz konusu örnekte, Y işletmesi 8 500 YTL'lik bedelsiz sermaye artırımına gitmiştir. Bu sermaye artırımının bir kısmını kâr yedeklerinden, bir kısmını da sermaye yedeklerinden sağlamıştır. Gerçekleştirilen bedelsiz sermaye artırımından X işletmesine düşen paylar ve ayrıntıları aşağıdaki gibidir.

Kâr Yedeklerinden	1 093
-olağanüstü yedekler	1 093
Sermaye Yedeklerinden	607
-maliyet artış fonu	8
-emisy on primi	599
Toplam	1 700

Sermaye artırımının İştirakler hesabına yansıtılması

----- 09.08.00 -----		
242-İŞTİRAKLER	607	
242.01-Y A.Ş.		
529-DİĞER SERMAYE YED.		607
Sermaye yedeklerinden yapılan bedelsiz sermaye artırımı		
----- / -----		

Görüleceği üzere, sermaye yedeklerinden yapılan ilaveler, ilgili iştirak tutarına eklenirken, kâr yedeklerine yapılan bedelsiz sermaye artırımını ile ilgili, herhangi bir işlem yapılmamıştır.

Elbette, ilgili iştirake ait hisse senetlerinin izlendiği alt hesaplarda, hisse senedi sayısına ilişkin bir ilave söz konusu olacaktır.

b) Y işletmesi 2000 yılı dönem sonu kâr/zarar durumu

Y işletmesi 2000 yılı sonunda 90 000 YTL kâr açıklamıştır. Özkaynak yöntemine göre ilgili iştirak tutarı, iştirakin dönem net kârından yatırımcıya düşen pay kadar artırılacaktır. Buna göre yapılması gereken kayıtlar şöyledir:

Y işletmesinin dönem net kârının iştirak tutarına yansıtılması

----- 11.02.99 -----			
242-İŞTİRAKLER	18 000		
242.01- Y A.Ş.			
640-İŞTİRAKLERDEN		18 000	
TEM. GEL			
İştirak Özsermaye Artışı İle İlgili			
Gelirler			
(İştirak özkaynaklarındaki artış:			
90 000 * 0,20= 18 000)			
----- / -----			

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.00 -----			
640-İŞTİRAKLERDEN	18 000		
TEM. GEL			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		18 000	
----- / -----			

Dönem sonunda X işletmesinin bilanço ve gelir tablosunda ilgili iştirak tutarı aşağıdaki gibidir:

Aktif	X İşletmesi 31.12.00 tarihli Bilançosu		Pasif
I DÖNEN VARLIKLAR		III KISA VADELİ YAB. KAY	
II DURAN VARLIKLAR		IV UZUN VADELİ YAB. KAY	
Mali Duran Varlıklar			
İştirakler	24 603*	V ÖZKAYNAKLAR	
		Sermaye Yedekleri	
		Diğer Ser. Yed.	603
Aktif Toplamı		Pasif Toplamı	
*2 000 + 4 000 + 603 + 18 000 = 24 603			

X İşletmesi 31.12.00 tarihli Gelir Tablosu

BRÜT SATIŞLAR	
...	
...	
BRÜT SATIŞ KÂRI VE ZARARI	
...	
FAALİYETKÂRI VEYA ZARARI	
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN	
GELİR VE KÂRLAR	
1-İştiraklerden Temettü Gelirleri	18 000
...	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	
...	
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	

• **2001 yılı için (özkaynak yöntemi)**

Dönem başı itibari ile iştirakler hesabının bakiyesi aşağıdaki gibidir:

İştirakler Hesabı	
-2000 yılında iştirakin maliyet değeri ile kaydedilmesi	2 000
- Y işletmesinin 1999 dönem net kârından yatırımcıya düşen pay	4 000
-Y işletmesinin bedelsiz sermaye artırımını (sermaye yedeklerinden)	603
- Y işletmesinin 2000 dönem net kârından yatırımcıya düşen pay	18 000
<u>toplam</u>	24 603
<u>borç bakiyesi</u>	24 603

2001 yılı içinde iştirakler hesabıyla ilgili aşağıdaki işlemler gerçekleşmiştir:

a) Y işletmesinin bedelli sermaye artırımını

Y işletmesi 19.10.2001 tarihinde 17 230 YTL'lik nakit sermaye artırımını kârarı almış ve bu tarihte X işletmesi kendi hissesi oranında sermaye taahhüdünde bulunmuş, bir ay sonunda bu taahhüdünü nakit olarak yerine getirmiştir.

Buna göre;

X işletmesinin sermaye taahhüdünde bulunması

----- 19.10.01 -----		
242-İŞTİRAKLER	3 446	
242.01- Y A.Ş		
243-İŞTİRAKLERE SER.		3 446
TAAH.		
----- / -----		

X işletmesinin sermaye taahhüdünü nakit olarak yerine getirmesi

----- 19.11.01 -----			
243-İŞTİRAKLERE SER	3 446		
TAAH			
100-KASA		3 446	
----- / -----			

b) Y işletmesinin yaptığı bedelsiz sermaye artırımları

Söz konusu dönemde Y işletmesi 19 195 YTL'lik bedelsiz sermaye artırımına gitmiştir. Bu sermaye artırımının bir kısmını kâr yedeklerinden, bir kısmını da sermaye yedeklerinden sağlamıştır. Gerçekleştirilen bedelsiz sermaye artırımından X işletmesine düşen paylar ve ayrıntıları aşağıdaki gibidir.

Kâr Yedeklerinden	2 845
-olağanüstü yedekler	2 845
Sermaye Yedeklerinden	994
-emisyona primi	994
Toplam	3 839

X işletmesinin bedelsiz sermaye artırımındaki payı

$$19\ 195 \cdot 0,20 = 3\ 839$$

Sermaye artırımının İştirakler hesabına yansıtılması

----- 28.11.01 -----			
242-İŞTİRAKLER	994		
242.01-Y A.Ş.			
529-DİĞER SERMAYE		994	
YED.			
Sermaye yedeklerinden yapılan bedelsiz sermaye artırımı			
----- / -----			

c) Y işletmesinin nakit kâr payı dağıtımı

Özkaynak yönteminde iştiraktan alınan kâr payları, ilgili iştirak tutarından düşülür. Çünkü temelde kâr dağıtımı, iştirakin özkaynaklarını azaltıcı bir unsurdur.

Y işletmesi 17 230 YTL'lik kâr dağıtım kararı almıştır. X işletmesi de 19.11.2001 tarihinde kâr payı olan 3 446 (17 230*0,20) YTL'yi nakit olarak tahsil etmiştir. Buna göre:

Kâr payının tahakkuk etmesi

----- 19.10.01 -----			
132-İŞTİRAKLERDEN	3 446		
ALACAKLAR			
132.01 Y A.Ş.			
242-İŞTİRAKLER		3 446	
----- / -----			

Kâr payının tahsil edilmesi

----- 19.11.01 -----			
100-KASA	3 446		
132-İŞTİRAKLERDEN		3 446	
ALACAKLAR			
132.01 Y A.Ş.			
----- / -----			

d) Y işletmesi 2001 yılı dönem sonu kâr/zarar durumu

Y işletmesi 2001 yılı sonunda 140 000 YTL kâr açıklamıştır. Özkaynak yöntemine göre ilgili iştirak tutarı, iştirakin dönem net kârından yatırımcıya düşen pay kadar artırılacaktır. Buna göre yapılması gereken kayıtlar şöyledir:

Y işletmesinin dönem net kârının iştirak tutarına yansıtılması

----- 31.12.01 -----			
242-İŞTİRAKLER	28 000		
242.01- Y A.Ş.			
640-İŞTİRAKLERDEN		28 000	
TEM. GEL			
İştirak Özsermaye Artışı İle İlgili			
Gelirler			
(İştirak özkaynaklarındaki artış:			
140 000 *0,20= 28 000)			
----- / -----			

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.01 -----			
640-İŞTİRAKLERDEN	28 000		
TEM. GEL			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		28 000	
----- / -----			

Dönem sonunda X işletmesinin bilanço ve gelir tablosunda ilgili iştirak tutarı aşağıdaki gibidir:

Aktif	X İşletmesi 31.12.01 tarihli Bilançosu	Pasif
I DÖNEN VARLIKLAR	III KISA VADELİ YAB. KAY	
II DURAN VARLIKLAR	IV UZUN VADELİ YAB. KAY	
Mali Duran Varlıklar		
İştirakler	53 597*	V ÖZKAYNAKLAR
		Sermaye Yedekleri
		Diğer Ser. Yed.
		1 597**
Aktif Toplamı		Pasif Toplamı

*2 000+ 4 000+603 + 18 000+3 446 +994 -3 446 + 28 000 = 53 597

**603 +994 = 1 597

X İşletmesi 31.12.01 tarihli Gelir Tablosu

BRÜT SATIŞLAR	
...	
...	
BRÜT SATIŞ KÂRI VE ZARARI	
...	
FAALİYETKÂRI VEYA ZARARI	
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN	
GELİR VE KÂRLAR	
1-İştiraklerden Temettü Gelirleri	28 000
...	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	
...	
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	

• **2002 yılı için (özkaynak yöntemi)**

Dönem başı itibari ile iştirakler hesabının bakiyesi aşağıdaki gibidir:

İştirakler Hesabı			
-2000 yılında iştirakin	2 000	- Y işletmesinin 2001 yılındaki kâr	
maliyet değeri ile		dağıtımı	3 446
kaydedilmesi			
- Y işletmesinin 1999 dönem net			
kârından yatırımcıya			
düşen pay	4 000		
-Y işletmesinin bedelsiz			
sermaye artırımını			
(sermaye yedeklerinden)	603		
- Y işletmesinin 2000 dönem net			
kârından yatırımcıya			
düşen pay	18 000		
-Y işletmesinin bedelli			
sermaye artırımını	3 446		
- Y işletmesinin bedelsiz			
sermaye artırımını			
(sermaye yedeklerinden)	994		
- Y işletmesinin 2000 dönem net			
kârından yatırımcıya			
düşen pay	28 000		
<u>toplam</u>	57 043	<u>toplam</u>	3 446
<u>borç bakiyesi</u>	53 597		

a) Y işletmesinin bedelli sermaye artırımını

Y işletmesi 2002 yılı içinde iştiraklerinden elde ettiği “İştirak Hissesi Satış Kazançlarını” söz konusu gelirlere ilişkin vergi istisnalarından yararlanmak amacıyla sermayesine ekleme kararı almıştır.

Y işletmesinde ortaklık hakkı bulunan X işletmesi bu sermaye artırım kararı ile ilgili aşağıdaki kayıtları yapmıştır.

Söz konusu sermaye artırımının kaynakları;

-İştirak hissesi satış kazançları	66 250 YTL
<u>toplam</u>	<u>66 250 YTL</u>

söz konusu sermaye artırımından X işletmesine düşen pay

- İştirak hissesi satış kazançları 13 250 YTL

toplam 13 250 YTL*

* 66 250 *0,20= 13 250

Buna göre;

Bedelli sermaye artırımının X işletmesi hesaplarına kaydı

----- 31.12.02 -----			
242-İŞTİRAKLER	13 250		
242.01-Y A.Ş.			
640-İŞTİRAKLERDEN		13 250	
TEM. GEL.			
----- / -----			

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.02 -----			
640-İŞTİRAKLERDEN	13 250		
TEM. GEL			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		13 250	
----- / -----			

b) Y işletmesinin yaptığı bedelsiz sermaye artırımı

Söz konusu dönemde Y işletmesi 6 605 YTL'lik bedelsiz sermaye artırımına gitmiştir. Bu sermaye artırımının tamamı sermaye yedeklerinden sağlanmıştır. Gerçekleştirilen bedelsiz sermaye artırımından X işletmesine düşen paylar ve ayrıntıları aşağıdaki gibidir.

Sermaye Yedeklerinden	1 321
-emisyön priminden	1 227
-maliyet artış fonundan	94
Toplam	1 321
X işletmesinin bedelsiz sermaye artırımındaki payı	
$6\,605 \cdot 0,20 = 1\,321$	

Söz konusu sermaye artırımının iştirakler hesabına yansıtılması

----- 31.12.02 -----			
242-İŞTİRAKLER	1 321		
242.01-Y A.Ş.			
529-DİĞER SERMAYE		1 321	
YED.			
----- / -----			

c) Y işletmesinin nakit kâr payı dağıtımı

Y işletmesi 23.04.2002’de 14 815 YTL’lik kâr dağıtım kararı almıştır. X işletmesi de 23.05.2002 tarihinde kâr payı alacağı olan 2 963 ($14\,815 \cdot 0,20$) YTL’yi nakit olarak tahsil etmiştir.

Kâr payının tahakkuk etmesi

----- 23.04.02 -----			
132-İŞTİRAKLERDEN	2 963		
ALACAKLAR			
132.01 Y A.Ş.			
242-İŞTİRAKLER		2 963	
----- / -----			

Kâr payının tahsil edilmesi

----- 23.05.02 -----			
100-KASA	2 963		
132-İŞTİRAKLERDEN		2 963	
ALACAKLAR			
132.01 Y A.Ş.			
----- / -----			

d) Y işletmesi 2002 yılı dönem sonu kâr/zarar durumu

Y işletmesi 2002 yılı sonunda 40 000 YTL zarar açıklamıştır. Özkaynak yöntemine göre ilgili iştirak tutarı, iştirakin dönem net zararından yatırımcıya düşen pay kadar azaltılacaktır. Buna göre yapılması gereken kayıtlar şöyledir:

Y işletmesinin dönem net zararının iştirak tutarına yansıtılması

----- 31.12.02 -----			
689-DİĞER OLAĞ. GİD.			
VE ZAR.	8 000		
İştirak Özsermaye Azalışı			
İle İlgili Giderler			
242-İŞTİRAKLER		8 000	
242.01- Y A.Ş.			
(İştirak özkaynaklarındaki azalış:			
40 000 *0,20= 8 000)			
----- / -----			

Dönem sonunda ilgili iştirak gelirinin kâr/zarar hesaplarına aktarılması

----- 31.12.02 -----			
690-DÖNEM KÂR/ZARAR		8 000	
689-DİĞER OLAĞ. GİD.			8 000
VE ZAR.			
İştirak Özsermaye Azalışı			
İle İlgili Giderler			
----- / -----			

Dönem sonunda X işletmesinin bilanço ve gelir tablosunda ilgili iştirak tutarı aşağıdaki gibidir:

Aktif	X İşletmesi 31.12.02 tarihli Bilançosu	Pasif	
I DÖNEN VARLIKLAR		III KISA VADELİ YAB. KAY	
II DURAN VARLIKLAR		IV UZUN VADELİ YAB. KAY	
Mali Duran Varlıklar			
İştirakler	57 205*	V ÖZKAYNAKLAR	
		Sermaye Yedekleri	
		Diğer Ser. Yed.	2 918**
Aktif Toplamı		Pasif Toplamı	

*2 000 + 4 000 + 603 + 18 000 + 3 446 + 994 - 3 446 + 28 000 + 13 250 + 1 321 - 2 963 - 8 000 = 57 205

**603 + 994 + 1 321 = 2 918

X İşletmesi 31.12.02 tarihli Gelir Tablosu

BRÜT SATIŞLAR	
...	
...	
BRÜT SATIŞ KÂRI VE ZARARI	
...	
FAALİYETKÂRI VEYA ZARARI	
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN	
GELİR VE KÂRLAR	
...	
İştiraklerden Temettü Gelirleri	13 250
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	
...	
Diğer Olağan Gider ve Zararlar	(8 000)
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	

Dönem sonu itibari ile iştirakler hesabının bakiyesi aşağıdaki gibidir:

İştirakler Hesabı

-2000 yılında iştirakin	2 000	- Y işletmesinin 2001 yılındaki	
maliyet değeri ile		kâr dağıtımı	3 446
kaydedilmesi		- Y işletmesinin 2002 yılındaki	
- Y işletmesinin 1999 dönem net		kâr dağıtımı	2 963
kârından yatırımcıya		-Y işletmesinin dönem net	
düşen pay	4 000	zararından yatırımcıya	
-Y işletmesinin bedelsiz		düşen pay	8 000
sermaye artırımının %20'si			
(sermaye yedeklerinden)	603		
- Y işletmesinin 2000 dönem net			
kârından yatırımcıya			
düşen pay	18 000		
-Y işletmesinin bedelli			
sermaye artırımının %20'si	3 446		
- Y işletmesinin bedelsiz			
sermaye artırımının %20'si			
(sermaye yedeklerinden)	994		
- Y işletmesinin 2001 dönem net			
kârından yatırımcıya			
düşen pay	28 000		
-Y işletmesinin bedelli			
sermaye artırımının %20'si	13 250		
- Y işletmesinin bedelsiz			
sermaye artırımının %20'si			
(sermaye yedeklerinden)	1 321		
<u>toplam</u>	71 614	<u>toplam</u>	14 409
<u>borç bakiyesi</u>	57 205		

E-Yöntemlerin Karşılaştırılması

Aşağıda X işletmesinin, maliyet yöntemi ve özkaynak yöntemi esas alınarak hazırlanmış finansal raporlarında yer alan iştirak tutarlarında ortaya çıkan farklılıklar ile temelde bu yöntemler arasındaki farklı muhasebeleştirme esasları üzerinde durulacaktır. Buna göre her iki durum için yapılmış uygulamalar ve ortaya çıkan farklılıklar aşağıdaki gibidir;

- Söz konusu iştirak ilişkisi 1999 yılında kurucu ortak sıfatıyla katılma yolu ile başladığından ve iştirakin maliyet bedeli ile defter değeri arasında fark oluşmadığından, her iki yöntem açısından, iştirakin maliyet bedeli ile kayıt altına alınmasına ilişkin bir fark doğmamıştır.
- Bilindiği üzere maliyet yönteminde sadece yatırım konusu şirketten tahsil edilen kâr payları ana şirket tarafından gelir olarak raporlanırken, özkaynak yönteminde iştirakin açıkladığı dönem net kâr/zarar tutarından yatırımcıya düşen pay da gelir tablosunda dikkate alınır. Ayrıca özkaynak yönteminde iştirakin dağıtmış olduğu kâr payları iştirak tutarından bir düşüş olarak dikkate alınır. Örnek uygulamada bu esaslar dikkate alınarak yapılan muhasebeleştirme işlemleri neticesinde her iki yöntemin sonuçları arasında ciddi farklar doğmuştur.
- X işletmesinin özkaynak yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiş kayıtlarında, ilgili iştirakin 2002 yılında açıkladığı dönem net zararı da iştirakin finansal durumunu doğru biçimde göstermesi açısından, yatırımcının payı oranında kayıtlara aktarılmıştır. Zira özkaynak yöntemi (zarar yüklenim taahhüdü olsun yada olmasın) iştirakin dönem sonunda zarar açıklaması halinde, Ana Ortaklığın bu zararı kendi payı oranında iştirak tutarına yansıtmasını öngörür.
- Uygulamada bedelli sermaye artırımını ile ilgili bir fark doğmamasına karşılık özellikle bedelsiz sermaye artırımını ile ilgili önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bedelsiz sermaye artırımını sermaye yedeklerinden yapıyorsa, her iki yöntemde de yatırımcı bu sermaye artırımlarından payına düşeni ilgili iştirak tutarına eklemekte ve

karşılığında sermaye yedeklerinde bir hesaba kayıt yapmaktadır. Ancak söz konusu sermaye artırımını kâr yedeklerinden yapıyorsa maliyet yöntemi ile özkaynak yöntemi arasında farklar doğmaktadır. Şöyle ki, öz kaynak yönteminde kâr yedekleri sermayeye ilave edilmeleri beklenmeden kayda alındıklarından, bunların sermayeye ilave edilmeleri basit bir muhasebeleştirme işlemi olarak kabul edilmekte ve yalnızca ilgili iştirake ait hisse senetlerinin sayısında bir değişiklik olmaktadır. Maliyet yönteminde ise kâr yedeklerine ilişkin daha önce herhangi bir kayıt yapılmadığından, bunların sermayeye ilave edilmesi durumunda ilgili iştirak tutarı artırılmakta ve aynı tutar gelir tablosuna yansıtılmaktadır.

SONUÇ

İştirak, şirketlerin diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri ve ortaklık paylarını ifade eder. Gelişmiş ekonomik yapılarda, şirketlerin özkaynaklarının bir kısmı ile başka bir şirket oluşturmalarına yada diğer kurumların menkul kıymet borsalarında alınıp satılan hisse senetlerini satın alarak iştirak ilişkileri kurmalarına sık sık rastlanmaktadır. Burada iştirak eden işletmenin (Ana Ortaklık) temel hedefi sermayesine iştirak edilen işletmenin yönetimi ve denetimi üzerinde hak sahibi olmaktır. Bu hakkın gücü iştirak hisselerinin oranına bağlı olarak değişir.

İşletmeler temelde, aşağıda sayılan ekonomik nedenlerle iştirak ilişkisi kurma yoluna giderler;

- Sermayeleri, teknik araç ve olanakları birleştirmek,
- Serbest rekabetin sınırlandırılması(satış fiyatlarının düşmesini önlemek, arzın kontrol altına alınmasını sağlamak),
- Rantabilitenin artırılması(işletme, yönetim ve giderlerinin azaltılması, üretim tekniğinde karşılıklı yardımlaşma vb),
- Hammadde ve tedarikinin yada mamül sürümünün emniyet altına alınması,
- Ekonomik etki ve nüfuz alanının genişletilmesi.

İştirakin tanımı, kurulan bu ekonomik ve yönetsel ilişkinin amacı yada niteliği ile ilgili görüş farklılıkları olmamasına karşılık, diğer tüm uzun vadeli hisse senedi yatırımlarında olduğu gibi, söz konusu yatırımların, bilanço ve gelir tablolarına ne şekilde aktarılacakları hususunda uygulamada farklı yöntemlerle karşılaşılmaktadır. Bilindiği üzere uzun vadeli hisse senedi yatırımları, elde edildikleri tarihte, maliyet bedelleri ile kayıtlara geçirilirler. Bu tarihten sonra uygulanacak muhasebeleştirme süreci söz konusu ilişkinin niteliğine göre farklılıklar göstermektedir.

Çalışmaya konu edilmiş iştirak yatırımlarıyla ilgili, elde etme tarihini takip eden dönemde uygulanacak muhasebeleştirme sürecine ilişkin temelde iki yöntem söz konusudur. Bunlar maliyet ve özkaynak yöntemleridir.

Özkaynak yöntemi, maliyet yönteminden farklı olarak, bir iştirake yapılan yatırımın, yatırıma konu şirketin finansal kârlılığında meydana gelen değişikliklerden nasıl etkilendiğini, yatırımcı şirket finansal tablolarına yansıtan bir yöntemdir. İştirakin maliyet yöntemi ile muhasebeleştirilmesinde, söz konusu yatırımın kârlılığına ilişkin gerçekçi bilgiye ulaşılamamaktadır. Çünkü maliyet yönteminde, dönemsel olarak, iştirakin kâr/zarar durumu ile ilgilenilmemektedir.

Özkaynak yöntemi ise raporlama tarihinde, iştirakin finansal durumuna ilişkin bilgiyi, yatırımcının finansal tablolarına yansıtılmasına olanak tanımaktadır. Yöntemin temelini, satın alma tarihinden sonra, iştirakin özkaynaklarında meydana gelen değişikliklerin iştirak tutarına yansıtılması oluşturmaktadır. Dönem kâr/zararının özkaynakları artırıcı/azaltıcı etkisi düşünüldüğünde, ana ortaklıktaki iştirak tutarının, kâr yada zarardan yatırımcıya düşen pay oranında finansal tablolara yansıtılarak, düzeltilmesi mümkün olmaktadır. Böylece ana ortaklığın finansal tablolarında yatırım kalemi olarak yer alan iştirak, gerçek değerine daha yakın değerlerle gösterilmiş olacaktır.

Bununla birlikte özkaynak yöntemi, maliyet yöntemine nazaran, uygulanması daha karmaşık bir yöntemdir. Özkaynak yöntemi uygulanırken, konsolidasyonda yapılan düzeltme işlemlerinin birçoğu kullanılmaktadır. Örneğin, iştirakin maliyet bedelinin defter değerini aşması halinde, söz konusu farkın tespit edilmesi ve belirli kriterlere göre itfa edilmesi gerekecektir. Yine konsolidasyon sırasında karşılaşılan, taraflar arasındaki işlemlerin eliminasyonu, özkaynak yöntemi uygulanırken de karşılaşılabilecek temel problemlerdendir.

Söz konusu yöntemler arasında uygulamada karşılaşılan bir diğer fark da bedelsiz sermaye artırımlarının bilanço ve gelir tablolarına ne şekilde aktarılacağıdır.

Maliyet yönteminde bedelsiz hisse senetleri ilgili iştirak hesabının borcuna kaydedilir ve ancak, sermayeye ilave edilen iç kaynak unsuruna göre alacaklı hesap farklılık göstermektedir.

Özkaynak yönteminde ise, sermayeye ilave edilen iç kaynak unsurlarına göre farklı uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

Örneğin; Daha önceki dönemlerde, iştirakin kâr açıkladığı anda ilgili iştirak tutarına yansıtılan ve daha sonra, kâr yedeklerinde tutulan bir iç kaynak unsurunun, iştirak tarafından sermayeye ilave edilmesi durumunda, iştirakin özkaynak

toplamında bir artış doğmamakla birlikte, yatırımcının eline aynı tutarda, nominal değerli, bedelsiz hisse senetleri geçmektedir. Bu durumda iştirakin değerinde, özkaynak yöntemi esas alındığında bir artış söz konusu olmamakla birlikte, yatırımcının elindeki hisse senedi sayısı artmaktadır. Dolayısıyla kâr yedeklerinden yapılan bedelsiz sermaye artırımları, özkaynak yöntemi kullanıldığında, iştirakin özkaynaklarında değişme olmayacağından iştirak tutarını etkilemeyecek ve ancak söz konusu iştirake ait hisse senedi sayısını artıracaktır.

Uluslararası düzenlemelerde maliyet yöntemine alternatif olarak geliştirilen özkaynak yöntemi ülkemiz uygulamalarında yeterince yaygınlık kazanamamıştır. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu'nun 1997 yılında yayınladığı TMS-6 "İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi" standardı, söz konusu tarihte Uluslararası Muhasebe Standartlarının 28 nolu standardı esas alınarak hazırlanmıştır. Ancak takip eden dönemde IAS-28'de meydana gelen değişiklikler ilgili standartta yer almamıştır.

SPK özellikle son yıllarda muhasebe standartları ile ilgili, Uluslararası Muhasebe Standartlarını esas alarak gerçekleştirdiği yeniliklerle son derece önemli mesafeler kat etmiştir. SPK son yayınladığı Seri XI No:25 "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ" ile 2005 yılından geçerli olmak üzere Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu bir çok standardı hayata geçirmiştir. Elbette iştirak yatırımlarının özkaynak yöntemi esas alınarak muhasebeleştirilmesine ilişkin düzenlemeler de bu tebliğ de yer almıştır.

Söz konusu düzenlemeler uluslararası muhasebe standartları esas alınarak hazırlanmıştır. Bunun yanında iştirakin zarar açıklaması durumunda uygulanacak muhasebe süreci IAS uygulamalarından farklıdır. Ayrıca yatırımcının konsolide finansal tablolarıyla bireysel finansal tablolarında yer alacak iştiraklerine ilişkin açıklamalar yeteri kadar açık değildir.

Gerek TMS ve gerekse SPK'nın ilgili düzenlemeleri, özkaynak yöntemi esas alınarak hazırlanmış finansal tablolardan bilgi sağlama avantajını, hem ülkemiz yatırımcısı, hem de diğer gelişmiş sermaye piyasalarında işlem yapan yatırımcılara sunmaktır.

KAYNAKÇA

AKBULAK,Yavuz- ŞAGAR Eser , “**Halka Açık Anonim Ortaklıklarda İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi ve Konsolide Mali Tabloların Hazırlanmasına İlişkin Esaslar**”, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 271, s:143, Mart 2004

AKGÜÇ, Öztin, “**Mali Tablolar Analizi**”, İstanbul, Avcıol Basım, 1995

ALTUĞ Osman -AYBOĞA, Hanifi, “**Şirket Kuruluşları**”, İstanbul, Evrim Yayınevi, 1996

ARZOVA, Burak, “**Mali Duran Varlıkların Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması**”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:178, s:145, Temmuz 2003

ATAMAN, Ümit, **Şirketler Muhasebesi**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2000

AYBOĞA, Hanifi, “**Uluslararası Muhasebe Standartları Türkiye Muhasebe Standartlarının Uygulanması ve Meslek Mensuplarının Sorumlulukları**”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:180, S:98, Eylül 2003

CANOĞLU, M.Ali, “**Bedelsiz Sermaye Artırımı ve Muhasebe Kayıtları**”, Mükellefin Dergisi, Sayı:56, S:54-72, Ağustos 1997

CEMALCILAR, Özgül-ÖNCE, Saime, **Muhasebenin Kuramsal Yapısı**, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1093; İİBF yayınları No:150, Eskişehir, 1999, s:330

ÇİFTÇİ, Yavuz, **İştiraklerdeki Yatırımların Maliyet Yöntemi ve Özkaynak Yöntemine Göre Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye’deki Düzenlemelerin Uluslararası Düzenlemelerle Karşılaştırılması**, İstanbul Ü. Sos. Bil. Ens. Muh-Fin Ana Bil. D., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000

Ekonomi Ansiklopedisi, Üçüncü Cilt, İstanbul, Paymaş Yayınları , 1984

GÜCENME, Ümit, **Küreselleşmede Muhasebe Standartları**, Muhasebe Finansman Dergisi, Sayı:5, s:7, Ocak 2000

KARAPINAR, Aydın, **“İştiraklerin Değerlenmesi ve Özkaynak Yöntemi”**, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, S:124, 1999

KAYA, İdil, **“İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi ve Özkaynak Yöntemi”**, Galatasaray Üniversitesi, Doçentlik Tezi, İstanbul, 2000

KÜÇÜK Sema- KÜÇÜK Muzaffer, **“Kurumlar Vergisi Uygulamasında İstisnalar ve Vergi Yükü”**, Yaklaşım Dergisi Eki, Yaklaşım Yayınları, Nisan 2001

KÜÇÜK, Sema, **“Holding Şirketlerde İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnasına Konu İştiraklerin Ayırımı”**, Vergi Dünyası, Sayı:242, Ekim 2001

LAZOL, İbrahim, **“SPK Uygulamaları, Vergi Mevzuatı ve Türkiye Muhasebe Standartları Üçgeninde Muhasebe”**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:7, İstanbul, Temmuz, 2000

MISIRLIOĞLU, İ.Ufuk, **“İştiraklerin Özsermaye Yöntemine Göre Muhasebeleştirilmesi”**, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt :4, Sayı:4, s:66, Aralık 2002

PEKER, Alparslan, **“Modern Yönetim Muhasebesi”**, 4. Baskı, İstanbul, İÜ İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, 1988

SAVAŞ, H. Hüseyin, “İştirak Kazançları İstisnası ve İştirak Hissesi Alımında Kullanılan Kredilerin Faiz ve Kur Farkı Giderleri”, Vergi Dünyası, Sayı:219, Kasım 1999

SERMAYE PİYASASI KURULU

15/11/2003 tarih ve 25290 sayılı mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanmış Seri XI No:25 “Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ”

SERMAYE PİYASASI KURULU

29.1.1989 tarih ve 20064 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış Seri:XI No: 1 “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ”

SERMAYE PİYASASI KURULU

27.1.1998 tarih ve 23243 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış Seri:XI, No:17 "Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlar Hakkında Tebliğ’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ"

SERMAYE PİYASASI KURULU

13 Kasım 2001 tarih ve 24582 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış Seri:XI No:21 Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ

TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU

TMS-6 “İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi”, Türkiye Muhasebe Standartları, TÜRMOB Yayınları, Ankara, 1997

TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU

TMS-5, “Konsolide Finansal Tablolar”, Türkiye Muhasebe Standartları, TÜRMOB Yayınları, Ankara, 1997

TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU

TMS-7 “Yatırımların Muhasebeleştirilmesi”, Türkiye Muhasebe Standartları, TÜRMOB Yayınları, Ankara, 1997

T.C. MALİYE BAKANLIĞI

26.12.1992 tarih ve 21447 (M) nolu resmi gazetede yayınlanmış 1 Sıra Nolu “Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği”

INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

International Accounting Standards IAS 27 (revised 2000), “**Presentation Of Consolidated Financial Statement**”

INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

International Accounting Standard IAS 28 (revised 2000) “**Accounting For Investments in Associates**”

INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

IASC Daimi Yorum Kurulu 3 nolu yorumu(IASC Standing Interpretation Committee-3) “İştiraklerle Yapılan İşlemlerde Gerçekleşmemiş Kar ve Zararların Eliminasyonu(Elimination of Unrealized Profits And Losses on Transactions with Associates)”

ÜLGİN, Soner, **İştirak Hissesi satış Kazancı İstisnası ve Özellik Arzeden Durumlar**, Yaklaşım Dergisi, sayı:88, Nisan 2000

ÜSTÜNDAĞ, Saim, “**Muhasebe Standartları Oluşturma Süreci**”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, s:43, Nisan 2000

YALKIN, Y. Koç, “**Türkiye Muhasebe Standardı-6 İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi**” Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:1, Sayı:4, S:29-35, Aralık 1999